

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Tomáš Blümel

**Příspěvek ke studiu ozbrojeného neorganizovaného odporu proti nacistické/fašistické
tyranii (okupační moci) za druhé světové války ve filmu**

Contribution to the Study of Military Non-organized Resistance Movement against
Nazi/Fascist Tyranny (Occupied Power) during WWII in the Big Screen

Praha 2018

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce Prof. PhDr. Martinu Kovářovi Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a trpělivost, kterou mi během vypracování věnoval. Také děkuji belgickým přátelům za pomoc při překladu filmu Gastonova válka z nizozemského jazyka.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Bc. Tomáš Blümel

Klíčová slova (česky)

Ozbrojený odpor; protinacistický odboj, protifašistický odboj; druhá světová válka; západní Evropy, historický film

Klíčová slova (anglicky)

Armed Resistance; Anti-Nazi Resistance, Antifascist Resistance, World War II., West Europe, Historical Film

Abstrakt

V diplomové práci se zabývám ozbrojeným neorganizovaným odporem proti nacistické/fašistické okupační moci za druhé světové války v historickém filmu. Analyzuji vybrané filmy reflektující odboj v osmi státech západní Evropy (Norsko, Dánsko, Německo, Nizozemsko, Belgie, Francie, Itálie a Španělsko), které byly zrealizovány od druhé poloviny 20. století až do současnosti. V hlavní části práce ukazuji, za jakých podmínek film vznikl, a rozdílný přístup tvůrců k tomuto tématu. U jednotlivých filmů analyzuji dějovou strukturu, umělecké kvality či nedostatky, a samotnou interpretaci dějinných skutečností. V neposlední řadě se zaměřuji na otázku, jaký divácký ohlas konkrétní film vyvolal.

Abstrakt (in English)

This thesis deals with the Non-organized Resistance Movement against Nazi/Fascist Occupied Power during the Second World War in the Historical Film. I analyze selected Films reflecting the Resistance Movement in eight Western European countries (Norway, Denmark, Germany, Netherlands, Belgium, France, Italy and Spain), which were realized from the Second half of the 20th century to the present. In the main part, I show under what conditions the Film was created, and the different approaches of directors to this topic. For each Film I describe the story structure, the artistic quality or flaws, and the Interpretation of Historical Facts. Last but not least, I focus on the question of what kind of response made the specific Film.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1. KAPITOLA NORSKO.....	20
1.1. Okupace a odboj.....	20
1.2. Hrdinové z Telemarku.....	22
1.3. Max Manus.....	27
2. KAPITOLA DÁNSKO.....	33
2.1. Okupace a odboj.....	33
2.2. Plamen a Citron.....	34
2.3. Tento život.....	39
3. KAPITOLA NĚMECKO.....	43
3.1. Odboj.....	43
3.2. Skupina Edelweiss.....	44
3.3. Elser – mohl změnit svět.....	50
4. KAPITOLA NIZOZEMSKO.....	56
4.1. Okupace a odboj.....	56
4.2. Oranžský voják.....	58
4.3. Černá kniha.....	64
5. KAPITOLA BELGIE.....	71
5.1. Okupace a odboj.....	71
5.2. Gastonova válka.....	72
5.3. V týlu nepřítele.....	81
6. KAPITOLA FRANCIE.....	86
6.1. Okupace a odboj.....	86
6.2. Armáda stínů.....	89
6.3. Armáda zločinu.....	94
7. KAPITOLA ITÁLIE.....	101

7.1.	Druhá světová válka a odboj	101
7.2.	Čtyři neapolské dny	102
7.3.	Masakr v Římě	107
8.	KAPITOLA ŠPANĚLSKO	116
8.1.	Občanská válka, druhá světová válka a odboj.....	116
8.2.	Libertarias	118
8.3.	Faunův labyrint.....	123
	ZÁVĚR.....	130
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	135

Seznam zkratek

BEL	Belgie
DAN	Dánsko
FIN	Finsko
FRA	Francie
Gestapo	Geheime Staatspolizei
HBO	Home Box Office
ITA	Itálie
JAP	Japonsko
KAN	Kanada
KPD	Komunistická strana Německa
LUC	Lucembursko
MAR	Maroko
MEX	Mexiko
MFF	Mezinárodní filmový festival
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NEM	Německo
NIZ	Nizozemsko
NOR	Norsko
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
OSN	Organizace spojených národů
RAF	Royal Air Force
RAK	Rakousko
SOE	Special Operations Executive
SPA	Španělsko
SS	Sschutzstaffel
SSSR	Sovětský svaz socialistických republik
SVE	Švédsko
SVY	Švýcarsko
USA	Spojené státy americké
VB	Velká Británie

ÚVOD

Druhá světová válka se stala nejvýznamnějším konfliktem 20. století. Přímým způsobem ovlivnila celou evropskou generaci a nepřímým způsobem působí na Evropu do dnešních dnů, a to nejen prostřednictvím politiky, ekonomiky či vojenských záležitostí, ale především skrze kulturní a vzpomínkovou činnost, která připomíná toto „neslavné dědictví“ předešlého století. Ve velkém počtu se válečnými událostmi zabýval značný počet filmů, jimiž se zabývá moje diplomová práce. Konkrétně se zaměřuji na ozbrojený neorganizovaný odpor proti nacistické/fašistické okupační moci v zemích¹, které se po válce postupně začlenily do politických struktur „západního světa“.²

Základním pramenem práce byly především zdroje primární – konkrétně vybraný vzorek filmu. Celkem se zabírám osmi státy, u nichž lze popsat filmovou tvorbu zkoumaného tématu. Na začátku každé kapitoly nastíním produkci filmů, přičemž platí okolnost, že čím rozlehlejší a lidnatější stát, tím na jeho území vzniklo více snímků, jež zachycují tematiku odboje.³ Následně se věnuji základní historické faktografii dané země během druhé světové války, která je nezbytná pro užší pochopení kontextu jednotlivých hnutí odporu často souvisejících s jeho filmovým zobrazením. V každé kapitole analyzuji dva hrané filmy, které se svým pojetím a ohlasem odlišují od ostatních. Nejprve popisují, jací tvůrci se nejvíce zasadili o realizaci filmu, posléze seznamuji s hlavními postavami spolu s herci, kteří ztvárnili příběhové hrdiny.⁴ Následně podrobně popisují hlavní děj. Mým cílem se stalo ukázat, jak velmi rozdílně téma odboje uchopili filmoví tvůrci, a jaký ohlas film vyvolal u

¹ Nutno zmínit, že tři státy se svým „okupačním“ charakterem liší od ostatních, proto po úvodním popisu dotyčných států používám jiné metody. Tento fakt je dán vznikem autoritativních režimů ještě před začátkem druhé světové války. Jedná se o Německo (nacizmus), Itálii (fašismus) a Španělsko („frankismus“). Domácí hnutí odporu tak nevystupují proti okupantům, ale proti občanům vlastního národa (částečně s výjimkou Itálie). Španělskou občanskou válku vnímám jako přímý předstupeň druhé světové války, a tak z této doby analyzuji film *Libertarias* (1995).

² Tyto země se buď podílely na evropské integraci, nebo vstoupily do OSN a NATO. Dotyčné státy měly „podobnou“ zahraniční orientaci a vnitřní vývoj. Inklinovaly k demokratickému politickému systému s důrazem na široké svobody. Výjimku představovalo Španělsko, ve kterém se režim výrazně uvolnil po smrti Francisca Franca dne 20. listopadu 1975. Státy si neprošly zkušeností se socialistickým zřízením, což v konečném důsledku znamenalo, až do pádu Sovětského svazu, zcela odlišný přístup k mnou zkoumanému tématu.

³ Do jisté míry rovněž záleží na ohlasu filmu, jehož úspěch často znamenal rozšíření distribuce do více zemí. Mezi státy s bohatou filmovou produkcí patří NEM, FRA, ITA a SPA. Na opačném konci stojí NOR, DAN, NIZ a BEL. U států, u kterých nelze nastínit filmový přehled, plynule přecházím k vývoji státu během okupace.

⁴ U jmen nacistických důstojníků přikládám hodnosti. Blíže se přehledu nacistických hodností věnuji v rámci přílohové části - BOREK, Vojtěch, Himmlerova skandinávská elita, *Vojska (extra válka)*, č. 32, s. 8., obrázek č. 33.

divácké a odborné veřejnosti, neboť film vzbudil jak kladné, tak záporné reakce.⁵ Filmy v sobě odrážely historické vědomí a mnohokrát napomohly k posilování dějinných mýtů. Filmoví tvůrci tak častokrát prostřednictvím filmu zasáhli do aktuálního společenského dění.

Pro větší přehled v tabulce uvádím osm států a 16 analyzovaných filmů, které se k nim vztahují.⁶ Členění zjednodušuji na základě geografického hlediska, přičemž postupuji od severních zemí k jižním. Při řazení filmů zohledňuji starší film před mladším.

Tabulka č. 1

Seznam států a filmů

Stát	Film	Produkce
Norsko	Hrdinové z Telemarku (1965) ⁷	VB
Norsko	Max Manus (2008) ⁸	NOR/NEM/DAN
Dánsko	Plamen a Citron (2008) ⁹	DAN/NEM/NOR/FRA/SVE/FIN/CR
Dánsko	Tento život (2012) ¹⁰	DAN
Německo	Skupina Edelweiss (2004) ¹¹	NEM/SVY/NIZ/LUC
Německo	Elser – mohl změnit svět (2015) ¹²	NEM
Nizozemsko	Oranžský voják (1977) ¹³	NIZ/BEL
Nizozemsko	Černá kniha (2006) ¹⁴	NIZ/BEL/NEM/VB
Belgie	Gastonova válka (1997) ¹⁵	BEL

⁵ Přehled filmových ocenění, které zmiňuji v práci, uvádím v přílohové části – tabulka č. 2 - 4.

⁶ V třetím sloupci uvádím, v jaké (ko)produkci snímek vznikl, aby byly patrné všechny státy účastníci se na jeho vzniku.

⁷ The Heroes of Telemark (1965) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0059263/mediaviewer/rm3901033472>, obrázek č. 1.

⁸ Max Manus (2008) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1029235/mediaviewer/rm3479669248>, obrázek č. 2.

⁹ Plamen a citron (2008) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0920458/mediaviewer/rm2950727168>, obrázek č. 3.

¹⁰ Hvidsten gruppen (2012) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1766190/mediaviewer/rm4248574464>, obrázek č. 4.

¹¹ Edelweisspiraten (2004) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0240473/mediaviewer/rm7967744>, obrázek č. 5.

¹² Elser (2015) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1708135/mediaviewer/rm1155415296>, obrázek č. 6.

¹³ Soldaat van Oranje (1977) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0076734/mediaviewer/rm36776704>, obrázek č. 7.

¹⁴ Zwartboek (2006) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0389557/mediaviewer/rm3027180544>, obrázek č. 8.

Belgie	V týlu nepřítele (2003) ¹⁶	USA/NIZ
Francie	Armáda stínů (1969) ¹⁷	FRA/ITA
Francie	Armáda zločinu (2009) ¹⁸	FRA
Itálie	Čtyři neapolské dny (1962) ¹⁹	ITA
Itálie	Masakr v Římě (1973) ²⁰	ITA
Španělsko	Libertarias (1996) ²¹	SPA
Španělsko	Faunův labyrint (2006) ²²	SPA/USA/MEX

Zdroj: CSFD – Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/>

V následujících odstavcích se vyjadřuji k historiografii spjaté s tématem, a tak nabízím přehled jednotlivých typů filmových historických pramenů, rekapituluji počátky a současnost výzkumu filmu jakožto historického pramenu, ať už ve světovém či českém měřítku.

Poukazuji na autory a jejich odborné publikace, které značně ovlivnili moji práci, a umožnili mi odborný vhled do problematiky. Dále vysvětluji pojmové nástroje, jež vyplývají z názvu mé diplomní práce. Především se jedná o pojmy – odboj, odpor, fašismus a nacismus. Stejně tak věnuji pozornost zahraničním a českým historikům, jenž se zabývali/jí zmíněnými pojmy. Závěrečný odstavec se zaobírá internetovými zdroji, ze kterých jsem čerpal.

V dělení typu filmových historických pramenů mě inspirovali historikové Kamil Činátl a Jaroslav Pinkas.²³

1) filmová fikce;

¹⁵ Gastom's War (1997) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0129114/mediaviewer/rm3112177920>, obrázek č. 9.

¹⁶ Resistance (2003) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0306011/mediaviewer/rm3820327424>, obrázek č. 10.

¹⁷ The Army of Shadows (1969) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0064040/mediaviewer/rm1575742976>, obrázek č. 11.

¹⁸ L'armée du crime (2009) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1258120/mediaviewer/rm968787200>, obrázek č. 12.

¹⁹ Le quattro giornate di Napoli (1962) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0056389/mediaviewer/rm2620019456>, obrázek č. 13.

²⁰ Rappresaglia (1973) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0070592/mediaviewer/rm1256231424>, obrázek č. 14.

²¹ Libertarias (1996) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0113649/mediaviewer/rm4121552384>, obrázek č. 15.

²² Faunův labyrint (2006) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0457430/mediaviewer/rm223187456>, obrázek č. 16.

²³ ČINÁTL, Kamil, Pinkas, Jaroslav. Dějiny ve filmu: film ve výuce dějepisu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-11-9.

- 2) filmová rekonstrukce;
- 3) archivní a dokumentární film;
- 4) komentovaný dokumentární film;
- 5) filmový dokument;
- 6) hraný historický film;

Centrem mého výzkumu jsou typ 1), 2) a 6). Tyto filmy jsou obrazem doby, ve které vznikly, a současně mohou být filmovým obrazem minulosti i dobovým pramenem. Často mají v divákovi probouzet silné emoce a velký dojem autenticity, a stejně tak je cíleno na vysvětlení klíčových historických událostí prostřednictvím hraného díla. V reálné praxi je prostřednictvím hraného historického filmu znázorněna pouze zprostředkovaná a vysoce selektivní minulost, což znamená nízkou míru historické kontextualizace. Takovéto filmy mohou v konečném důsledku sloužit k propagandě určitého většího či menšího subjektu, s cílem zmanipulovat příjemce pomocí zkreslení minulosti. Na druhou stranu film s historickým námětem nemusí vždy sloužit jako dezinterpretace.

Film patří mezi významné prameny pro moderní a soudobé dějiny. Už s počátkem vzniku filmového media je spjata jeho významná role v propagandě diktátorských, ale i demokratických režimů. Studium hraných filmů poskytuje řadu informací o povaze společenského systému, ve kterém se natáčely konkrétní filmové snímky.²⁴ Film hrál důležitou úlohu ve vytváření kolektivní paměti a vzpomínkové kultury. Touto problematikou se zabývali i dnes již klasičtí autoři francouzský filozof a sociolog Martin Halbwachs, autor knihy *Kolektivní paměť*²⁵, a francouzský historik Jacques Le Goff, který publikoval *Paměť a dějiny*.²⁶ S problematikou filmů jsou rovněž úzce propojena místa paměti, jejichž koncepty se zabývá například francouzský historik Pierre Nora.²⁷ Tématem filmu a kolektivní paměti se zabývá filmový historik Radomír D. Kokeš.²⁸

²⁴ TAYLOR, Richard. Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo. Praha: Academia, 2016, Slastné zítřky. ISBN 978-80-200-2534-0.

²⁵ HALBWACHS, Maurice, NAIMER, Gérard, JAISSON, Marie. Kolektivní paměť. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-807419-016-2.

²⁶ LE GOFF, Jacques. Paměť a dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. Historické myšlení. ISBN 978-80-7203-862-6.

²⁷ NORA, Pierre. Mezi paměti a historií. Problematika míst. In: Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1998. Cahiers du CEFRES. ISBN 80-902-196-3-2. s. 7-31.

²⁸ KOKEŠ, D. Radomír. Film v paměti a paměť ve filmu. In: Pandora. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2013. Neuveden.,24-25. ISSN 1801-6782. s. 205-214.

Začátky studia filmu jakožto historického pramene spadají do padesátých let 20. století. Německý historik Percy Ernst Schramm stál u vytvoření tzv. Göttingenské školy historicko-vědecké filmové analýzy. Byl členem ikonografického Mezinárodního výboru historických věd, ve kterém působil v subkomisi pro práci s filmovými prameny. Druhá výrazná osoba, jež se podílela na etablaci filmu jako regulérního historického pramene, byl dánský historik Niels Skyum-Nielsen působící na Kodaňské univerzitě.

V roce 1968 se konaly dvě konference na téma film a historie, a to v Göttingenu a v Londýně. K zásadnímu průlomů došlo v roce 1977, kdy vznikla Mezinárodní asociace pro média a historii.²⁹ Toto pracoviště se zabývalo zejména výzkumem filmové propagandy.

Tzv. New Film History, vytvořená na začátku osmdesátých let ve Spojených státech amerických, jež přišla s novým pojetím filmového výzkumu. Historici se zaměřili zvláště na interdisciplinární propojení s ostatními společenskými a humanitními vědami. Stěžejními otázkami ve výzkumu se staly kulturně-historické kontexty filmu. Mezi hlavní představitele toho konceptu patřili Tom Gunning, David Bordwell či Thomas Elsaesser.

Stěžejní osobností, která se intenzivně začala zabírat filmem, byl francouzský historik Marc Ferro, autor knihy *Cinéma et Histoire*.³⁰ Stěžejní důraz ve svém výzkumu kladl na „dějiny psané filmem“.³¹

Důležitým mezníkem se stal rok 1985, kdy proběhl světový kongres historiků ve Stuttgartu. Na kongresu byl vyčleněn blok věnovaný „filmu a dějinám“, čímž bylo světovou historickou obcí přijato toto téma mezi systematický historický výzkum.

V současné době značně ovlivnil bádání o „filmových dějinách“ americký historik Robert A. Rosenstone, jenž publikoval knihu *History on Film/ Film on History*.³² Rosenstone zastává tezi, že „film může psát historii po svém, pomocí vlastních kódů a konvencí, které jsou jiné než kódy a konvence klasické historie.“³³

²⁹ International Association for Media and history, zkr. IAMHIST).

³⁰ FERRO, Marc. *Cinéma et Histoire*, Paris 1977. Anglický překlad: *Cinema and history*, Detroit 1988.

³¹ KOPAL, Petr. *Film a dějiny. 5, Perestrojka/přestavba*. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-87292-33-4. s. 51-53.

³² ROSENSTONE, Robert A. *History on film/film history*. 2nd ed. New York: Pearson, 2012. *History: concepts, theories and practice*. ISBN 978-1-4082-8255-7.

³³ KOPAL, Petr. *Film a dějiny. 5, Perestrojka/přestavba*. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-87292-33-4. s. 56.

V českém prostředí téma vztahu psaných a filmových reprezentací dějin začalo rezonovat na konci osmdesátých let a na počátku devadesátých let. Průkopníky v této problematice byli zejména Jan Jaroš a Petr Čornej. Rychlý nárůst tvorby se však utlumil po zániku Filmového sborníku historického v roce 1993. K oživení došlo zhruba o deset let později. V této době vznikaly překlady studií R. A. Rosenstona a Michele Lagnyové. Mimo jiné vyšlo také monotematické první číslo filmologické *Illuminace*.³⁴ Mezi nejvýznamnější počiny patří počátek projektu *Film a dějiny*, jenž existuje až do dnešních dnů; jeho první díl vyšel v roce 2004.³⁵

Při rozdělení odborné literatury zabývající se filmem jakožto historickým pramenem pro mě byl velkou inspirací příspěvek Petra Koury v kolektivní monografii *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*.³⁶ V něm je odborná literatura rozčleněna do čtyř základních kategorií.

Do první kategorie náleží publikace filmových vědců, kteří se odborně zabývají teorií filmu, sémantikou a způsoby čtení, jež jsou stěžejní pro celkové pochopení filmové estetiky a média. Z mnohých prací bych v první řadě jmenoval *Jak číst film* od amerického filmového teoretika Jamese Monaka,³⁷ z českých autorů pak Petra Szczepanika a jeho *Novou filmovou historii*.³⁸, nebo Radomíra D. Kokeše s knihou *Rozbor filmu*.³⁹

Další kategorii tvoří encyklopedické příručky k historii světové a české kinematografie. Ze zahraničních encyklopedických příruček bych zmínil *Lexikon světového filmu* od německého filmového vědce Michaela Töteberga.⁴⁰ Domácí tvorba poskytuje

³⁴ KOPAL, Petr. *Film a dějiny*. 5, Perestrojka/přestavba. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-87292-33-4. s. 49.

³⁵ KOPAL, Petr. *Film a dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-667-2.

³⁶ ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny. ISBN 978-80-7422-309-9.

³⁷ MONACO, James. *Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií: umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*, Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01410-6.

³⁸ SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Hermann, 2004.

³⁹ KOKEŠ, D. Radomír. *Rozbor filmu*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica. ISBN 978-80-210-7756-0.

⁴⁰ TÖTEBERG, Michael. *Lexikon světového filmu: (upravené české vydání s dodatkem 59 hesel a 40 ilustrovaných fotografií)*. Praha: Orpheus, 2005. Lexica. ISBN 80-903310-7-6.

šestidílný česko-anglický katalog *Český hraný film*, ve kterém lze nalézt informace o hraných filmech z produkce všech českých studií.⁴¹

Ve třetí kategorii jsou zastoupeny dílčí a syntetické práce k historii kinematografie. K nejdůležitějším v této kategorii patří syntéza *Dějiny filmu. Přehled světové kinematografie* od americké filmové teoretičky Kristin Thompsonové a amerického filmového historika Davida Bordwella.⁴² Opomenout nelze ani publikaci polského filmového kritika Jerzyho Plazewského s názvem *Dějiny filmu 1895–2005*.⁴³ Z českého prostředí se domácí kinematografii věnuje publikace *Panorama českého filmu* od filmových historiků Petra Bilíka a Luboše Ptáčka⁴⁴, nebo syntéza *Diagnózy času* filmového historika Jana Lukeše.⁴⁵

Do poslední kategorie počítáme práce „klasických“ historiků, jejichž publikace se zabírají zkoumáním filmu. Svoji pramennou základnou a jinými metodickými přístupy se tato kategorie odlišuje od výše zmíněných oblastí. Z cizojazyčných publikací mě zaujala práce britského filmového historika Jamesa Chapmana pojmenovaná *Film and history*.⁴⁶ V českém prostředí nejdůležitěji do této kategorie pronikl filmový historik Petr Kopal, jenž uspořádal sedm sborníků pojmenovaných *Film a dějiny*.⁴⁷ V roce 2016 byl vydán již zatím poslední sborník *Film a dějiny*, nyní však s Petrem Kopalem publikaci uspořádal Luboš Ptáček.⁴⁸

Pojmových nástrojů, které slouží k interpretaci jednání obyvatel dané země proti okupační mocnosti, existuje celá řada. Mezi základní dva pojmy patří „odpor“ a „odboj“. Oba dva termíny jsou doplněny požíváním významových ekvivalentů – hnutí odporu, odbojové hnutí, rezistenční hnutí. Při pohledu na zahraniční historiografii pracuje německý historik Volker Zimmermann při výzkumu s pojmy „Resistenz“ (odpor, nepoddajnost) a „Widerstand“

⁴¹ Např. *Český hraný film IV*. Praha: Národní filmový archiv, 2004. ISBN 80-7004-115-3.

⁴² THOMPSON, Kristin, BORDWELL, David. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*, Praha: Akademie múzických umění, 2007. ISBN 978-80-7106-898-3.

⁴³ PLAZEWSKI, Jerzy, TABERY, Karel. *Dějiny filmu 1895-2005*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8.

⁴⁴ BILÍK, Petr, PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-54-7.

⁴⁵ LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012)*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-712-8.

⁴⁶ CHAPMAN, James. *Film and history*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. *Theory and history*. ISBN 978-0-230-36387-8.

⁴⁷ Např. KOPAL, Petr. *Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. ISBN 978-80-87211-34-2.

⁴⁸ PTÁČEK, Luboš, KOPAL, Petr. *Film a dějiny: proměny českého historického filmu po roce 1989. 6, Post-komunismus*. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-80-87292-37-2.

(odboj).⁴⁹ K tomuto tématu se také přispěl německý historik Martin Broszat, který se podrobněji zabýval bavorským odbojem v nacistickém Německu. Pracoval s pojmem „rezistence“, kterému rozuměl ve smyslu schopnosti vzdorovat a chápal ho za přirozenou obranu organismu.⁵⁰ Na Broszata později svoji tvorbou navazuje jeho žák anglický historik Ian Kershaw.⁵¹ Je potřeba dodat, že v zahraniční historiografii dosud nedošlo k významovému sjednocení výše zmíněných pojmů, a tak se mnohdy navzájem liší, nebo se významy vzájemně proplétají.

K významově užšímu rozlišení mezi „odbojem“ a „odporem“ došlo v české historiografii, a to již v roce 1965, konkrétně prostřednictvím publikace *Odboj a revoluce 1938–1945*.⁵² Mé chápání obou pojmů vychází ze závěru historika Pavla Maršálka, který odlišnost spatřuje v jejím charakteru. Zatímco odboj je záměrný a organizovaný, odpor je v první řadě spíše spontánní, a nemusí být provázaný s pevně vzniklou organizací. Oba dva pojmy jsou realizovány individuálně i kolektivně.⁵³ Detailněji se výše zmíněným termínem zabývá historik Josef Bartoš v edici *Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci)*.⁵⁴ S vysvětlením pojmů rovněž přicházejí historici Jan Gebhart a Jan Kuklík v edici nazvané *Velké dějiny zemí Koruny české*.⁵⁵ Pojmu „odpor“ tedy rozumím v širším pojetí, tedy jakoukoli činnost, která vede k poškození okupantů.

V širším vymezení lze odboj charakterizovat jako záměrnou činnost, jejímž cílem je úmysl poškodit okupanty. Základním předpokladem se stává svobodná volba jedince, jenž se rozhodne aktivně jednat. Odboj je rovněž morální reakcí na nedobrovolné obsazení státu cizí mocností a jeho následnou okupaci. Odboj může být propojen s kolaborací⁵⁶, a to v situaci, ve které jedinec provádí záškodnickou činnost, ale navenek spolupracuje s okupační mocností. Obecně lze odboj rozdělit do tří základních kategorií – na ozbrojený a neozbrojený, otevřený

⁴⁹ ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-055-9.

⁵⁰ BROSZAT, Martin, Der Staat Hitlers: Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung. Wiesbaden: Marix-Verl., 2007. ISBN 978-3-86539-113-1.

⁵¹ KERSHAW, Ian, Hitler 1889-1936: nemesis. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-634-3.

⁵² BAREŠ, Gustav, BARTOŠEK, Karel, BENČÍK, Antonín. Odboj a revoluce 1938-1945: nástin dějin československého odboje. Praha: Naše vojsko, 1965. Živá minulost.

⁵³ MARŠÁLEK, Pavel. Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945. Praha: Auditorium, 2012. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9. s. 170.

⁵⁴ BARTOŠ, Josef, Historická terminologie světových válek a odboje. In: GEBHART, Jan, ŠEDIVÝ, Ivan. Česká společnost za velkých válek 20. století: (pokus o komparaci): Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0742-5.

⁵⁵ KUKLÍK, Jan, GEBHART, Jan. Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XVb. 1938-1945. Vyd. 1. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.

⁵⁶ Spolupráce s nepřitelem proti vlastní zemi.

a skrytý, aktivní a pasivní. Z názvu mé práce je přitom patrné, že především pracuji s první možností každé kategorie. Mezi základní formy odbojové činnosti patří – zpravodajství, agitace, kolektivní protestní akce⁵⁷, diverzní akce, partyzánské hnutí a povstání. Středobodem mého zájmu mohou být všechny výše jmenované činnosti, ale jeho nutným předpokladem se stává ozbrojená forma dané činnosti. Nejvíce se ve filmovém zobrazení věnuji posledním třem odbojovým formám. Ozbrojený odpor je specifický svoji dynamikou. Jeho nárůst a pokles souvisel s mnoha faktory, které ho ať už pozitivně, nebo negativně ovlivňovaly – rozdělení, vnitřní rivalita, zásoby zbraní, vhodnost terénu, postoj většiny obyvatelstva daný tradicemi a národní mentalitou, regionální specifika.⁵⁸ Mezi hlavní cíle odboje patří vázání určitého množství fašistických/ nacistických sil, narušení průmyslové infrastruktury okupované země a psychologický význam.

Již v názvu práce se vyskytují slova „neorganizovaný odpor“. Nyní objasním, jak tomuto pojmu rozumím. Nejprve definuji organizovaný odpor. Za něj považuji armádu ve smyslu ozbrojeného sboru státu nebo národa, jejímž cílem je jeho územní obrana nebo naopak expanze. Primárním cílem je garance suverenity celé země. Armáda je dále dělena na pozemní vojsko, námořnictvo a letecké síly. Tvoří pevně danou strukturu⁵⁹ a je organizována striktně hierarchicky⁶⁰. Ve způsobu vedení ozbrojeného boje dominují přímé a velké akce, které směřují k rozhodujícím bitvám. Vrchním velitelem je zpravidla nejvyšší představitel státu. Za jeden z druhů organizovaného odboje považuji rovněž příslušníky vojenských jednotek, kteří skrytě vykonávají odbojové aktivity na území států, jehož sami nejsou příslušníky. Mezi neorganizovaný odpor tak zařazuji organizace, které byly do velké míry organizovány ve smyslu vnitřní struktury, ale jejich vedení ozbrojeného odporu se primárně soustředilo na akce menšího rozsahu. Hlavní myšlenka byla založena na tezi, že i méně početné ozbrojené jednotky mohou způsobit těžkosti početnějšímu, lépe vyzbrojenému a organizovanému protivníkovi.⁶¹ Někdy však může dojít k plánům na ozbrojené povstání, které je pak různými způsoby realizováno. Nezapomenutelnou součástí odporu, jenž se může prolínat s většími skupinami, je ozbrojená činnost lidového nesouhlasu s okupačním

⁵⁷ Demonstrace, stávky, masové nepokoje.

⁵⁸ MAZOVER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. Brno: Jota, 2009. Literatura faktu a military. ISBN 978-80-7217-632-8.

⁵⁹ Generální štáb, jednotlivé velitelství apod.

⁶⁰ Na základě nadřízenosti a podřízenosti.

⁶¹ Například organizace Holger Danske, Obrana národa, ale také partyzánská hnutí.

režimem.⁶² Na základě výše zmíněných parametrů jsem ukázal odlišnosti organizovaného a neorganizovaného odporu.

Součástí názvu práce jsou pojmy „fašismus“ a „nacismus“. Následný prostor ve stručnosti věnuji oběma pojmům a problematice s nimi spjatou. Cílem této kapitoly není podat vyčerpávající analýzu obou výše zmíněných pojmů, ale ukázat, jakými směry se vydával jejich výzkum ve světové historiografii, a jaká je obsahová podobnost pravicových ideologií, které mě zajímají v souvislosti s odporem proti nim ve filmovém zobrazení.

Nejprve zmíním zahraniční klasiky, kteří se touto problematikou zabývali. Výzkumem totalitních režimů ve 20. století se věnoval německý historik Ernst Nolte, jenž se zaměřil zejména na italský fašismus, německý národní socialismus a nacionalismus Francouzské akce. Všechny tři linie od sebe odlišoval, ale současně je považoval za druh vzpoury proti modernitě.⁶³ V roce 2004 přispěl do tohoto tématu americký historik Robert Paxton. Jeho hlavním záměrem byla analýza dynamiky fašismu v rámci politického systému.⁶⁴ Příbuzenstvím marxismu, nacismu, italského fašismu a s nimi spojený tzv. aktivistický styl politiky se zabýval irský historik Noel O'Sullivan.⁶⁵ Italský historik Emilio Gentile pracoval s termínem „politické náboženství“. Vnímal totalitní ideologii jako sakralizaci politického hnutí.⁶⁶ Vysledovat a prokázat podstatu generického fašismu s ohledem na jeho lokalizaci v kontextu mnoha hnutí modernismu se snaží ve své odborné práci britský historik Roger Griffin.⁶⁷

V práci se zabývám odporem proti následujícím pravicově radikálním ideologiím – italský fašismus, německý národní socialismus a „frankismus“. Předěšlé subjekty se od sebe v mnohém lišily, měly ale také velké množství společných rysů. Především odmítnutí parlamentní demokracie, liberálních občanských svobod a ekonomických zásad volného trhu. Charakteristický je boj proti marxismu, materialismu a individualismu. Důležitým rysem je

⁶² Například ozbrojené vystoupení jedince či skupiny, jejichž myšlenkový svět prošel změnou vedoucí k aktivnímu zapojení.

⁶³ NOLTE, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha: Argo, 1999. Historické myšlení. ISBN 80-7203-107-4.

⁶⁴ PAXTON, Robert O. Anatomie fašismu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2.

⁶⁵ O'SULLIVEN, Noël. Fašismus. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-7325-001-2.

⁶⁶ GENTILE, Emilio. Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Klasikové společenských věd. ISBN 978-80-7325-153-6.

⁶⁷ GRIFFIN, Roger. Modernismus a fašismus: pocit začátku za Mussoiniho a Hitlera. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. Politeia. ISBN 978-80-246-3231-5.

popření zásad náboženství⁶⁸ a požadavek silného vůdcovství. Typickým prckem je totalitární ovládnutí společnosti.⁶⁹

Teorii a praxi nacistické vlády v Evropě rozpracoval britský historik Mark Mazover. Ve své publikaci Mazover sleduje dosud největší pokus o přeměnu Evropy podle nacistického vzoru. Starý kontinent měl být založen na „Novém řádu“ v čele s německou nadřazeností. Mazover ukázal na důvody a předpoklady, proč celý německý projekt nakonec neměl šanci na úspěšnou realizaci.⁷⁰

Ve stručnosti zmíním českou historiografii k danému tématu, která mě nejvíce ovlivnila. Jedná se o historika Jana Kuklíka, který se především zabýval obdobím Druhé československé republiky a následnou okupací Čech a Moravy v letech 1939 až 1945.⁷¹ Nacistickou politikou v Protektorátu a osudy československého odboje zpracovával ve své odborné činnosti historik Petr Koura.⁷² Mimo jiné komparací Protektorátu Čechy a Morava s ostatními nacistickými okupačními režimy se věnoval historik a právník Pavel Maršálek.⁷³ Při zodpovězení otázek, které se týkají vzniku pravicových režimů v první polovině 20. století v Evropě, a s tím souvisejících jejich ideových základů, programů a samotnou praxi, mě velmi inspiroval historik Vojtěch Kyncl.⁷⁴

V souvislosti s detailní filmovou analýzou jsem používal rozličné internetové zdroje. Obecně za stěžejní považuji webové stránky *Česko-Slovenské filmové databáze (ČSFD)*⁷⁵ a *Internet Movie Database (IMDb)*.⁷⁶ Ostatní internetové zdroje se odvíjí podle konkrétních hraných filmů.

⁶⁸ Zde se zcela vymyká falanga ve Španělsku.

⁶⁹ ŠEBEK, Jaroslav. Pravicové ideologie moderní doby, fašismus, nacionální socialismus a jiná radikální hnutí. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan. Základní problémy studia moderních a soudobých dějin. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny. ISBN 978-80-7422-309. s. 547-557.

⁷⁰ MAZOVER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. Brno: Jota, 2009. Literatura faktu a military. ISBN 978-80-7217-632-8.

⁷¹ KUKLÍK, Jan, GEBHART, Jan. Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XVb. 1938-1945. Vyd. 1. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.

⁷² Např. KOURA, Petr. Podplukovník Josef Balabán: život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“. Praha: Rybka Publishers, 2003. ISBN 80-86182-72-X.

⁷³ MARŠÁLEK, Pavel. Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945. Praha: Auditorium, 2012. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.

⁷⁴ V akademickém roce 2015/2016 jsem na FF UK u Vojtěcha Kyncla absolvoval přednáškový cyklus zabývající se Nacizmem v evropské perspektivě.

⁷⁵ ČSFD – Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/>

⁷⁶ IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: https://www.imdb.com/?ref_=nv_home

1. KAPITOLA NORSKO

Problematika sabotáže továrny na těžkou vodu se v norské kinematografii objevila již krátce po konci druhé světové války v norsko-francouzském snímku *Kampen om tungtvannet* (1948).

1.1. OKUPACE A ODBOJ

Po vypuknutí válečného konfliktu dne 1. září 1939 vyhlásilo Norské království neutralitu. Norská vláda nabyla přesvědčení, že Německo bude tento stav uznávat. Stejně mínění zaujala rovněž VB, která kvůli bezpečnosti od počátku roku prodlužovala minovou bariéru v Severním moři až k norskému neutrálnímu pobřeží. V době, kdy norská vláda podala oficiální protest proti stavbě minové bariéry dne 8. dubna 1940, a nevěnovala tak přílišnou pozornost dění na jižní hranici, vrcholily přípravy německého plánu *Weserübung*.⁷⁷ V noci na 9. dubna nacisté takřka bez boje obsadili Narvik, Trondheim, Stavanger a Bergen. Ve stejný čas německý vyslanec předal vládě ultimátum, ve kterém se požadovalo předání přístavních pevností a vojenských základen do německých rukou. Státní neutralita neměla doznat žádných změn. Vláda, nejen že ultimátum odmítla, ale vyhlásila všeobecnou mobilizaci k obraně země. V poledne dne 9. dubna vystoupil v budově rozhlasu představitel norské fašistické strany Národní sjednocení Vidkun Quisling s prohlášením o převzetí moci v Norsku a o sesazení vlády.⁷⁸ Norský král Haakon VII. tento krok rezolutně odmítl.

Norsko se snažilo nepříteli vzdorovat, ale projevila se značná nepřipravenost na válečný konflikt.⁷⁹ Nejvýraznějším místem odporu se stal Narvik, který bránily také britské a polské jednotky. Zanedlouho se projevila lepší německá připravenost při vedení války v zimních podmínkách. Dalším předělem byla nutnost stažení obránců Narviku na francouzské bojiště. Evakuace vojáků skončila dne 8. června 1940. Norsko se definitivně ocitlo pod německou nadvládou. Král a norská vláda odletěli do VB, ve které ustavili exilovou vládu. Země oficiálně kapitulovala dne 10. června 1940 v Trondheimu.

⁷⁷ Plán na obsazení Skandinávie.

⁷⁸ Quisling se stal synonymem pro kolaborantství. Po válce ho soud odsoudil k smrti. Rozsudek byl vykonán dne 24. října 1945.

⁷⁹ Např. neúplné početní stavy jednotek, nepoužitelné a zastaralé zbraně a nesystematičnost vedení obrany.

V parlamentu zasedla správní rada tvořená norskými úředníky. Říšským správcem byl jmenován krajský guvernér Porýní Joseph Terboven. Na Quislinga zbyla „pouze“ funkce vedoucího norské správní rady. Po neúspěšném sesazení krále a předsedy vlády, kteří se nacházeli v exilu, Terboven na konci září 1940 zrušil monarchii, rozpustil všechny politické strany kromě Národního sjednocení.⁸⁰ Na chod každého ministerstva nově dohlížel dosazený správní rada. Veřejný život doznal značného omezení, omezeny byly demokratické svobody a narostly každodenní kontroly obyvatel. Další restrukturalizaci provedl Terboven dne 1. února 1942, ve které Quisling zaujal funkci předsedy kolaborantské vlády. Norsko se mělo přetvořit v integrovanou součást německého hospodářství. V porovnání s ostatními evropskými zeměmi se režim vyznačoval relativní umírněností.⁸¹

Projevy občanské neposlušnosti byly zpočátku velmi opatrné. Po rozpuštění stran přešly do ilegality Dělnická a Komunistická strana. Ústřední organizací všech složek podzemního hnutí byla skupina Kretsen, která uskutečňovala kontakt mezi londýnským exilem a domácím odbojem. První významná akce proběhla formou protestní stávky v hlavním městě Oslo během září 1941. Po stávce přišla na řadu vlna zatýkání, dokonce poprvé přišli o život dva Norové při následných popravách. V širší známost vešel odpor učitelů a divadelníků. Nezanedbatelnou roli zastával odpor proti „národnímu pracovnímu nasazení“ do Německa.

Spolu s králem Haakonem VII. odešlo do VB tisíce norských vojáků, odkud nadále pokračovali v boji proti Německu. V Norsku tak po odchodu bojujících složek vzniklo určité vakuum, neboť v zemi zůstali ve velké míře obyvatelé, kteří neměli v úmyslu bezprostředně bojovat proti nacistům.⁸² Vojenské složky odboje se utvořily až na přelomu let 1940/1941 pod názvem Milorg.⁸³ V létě 1943 se vytvořil nový koordinační orgán nazývaný Vedení domácí fronty, ve kterém působili zástupci celého politického spektra. Realizace kontrolovaných sabotáží přišla na řadu až s rokem 1944. Nejvýznamnější akce provedl norský odboj ve

⁸⁰ Tato strana sestávala z tisíců norských kolaborantů a stala se hlavní propagandistickou zbraní nacistického Německa.

⁸¹ HROCH, Miroslav, KADEČKOVÁ, Helena, BAKKE, Elisabeth. Dějiny Norska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny států. ISBN 80-7106-407-6, s. 242.

⁸² Velká část obyvatelstva sice odmítala německou okupaci, ale důležitou roli sehrála také norská mentalita, která odsuzovala násilný odpor. Norové se stavěli proti užívání zbraní. Značné starosti panovaly nad vojenským odporem vůči okupantům, neboť se obyvatelé všeobecně obávali německé odvety.

⁸³ Norská ilegální armáda měla v úmyslu vyhýbat se akcím většího rozsahu do té doby, než bude doba předešlá osvobození. Její heslo znělo: „Zalehni, přibrzdi!“. Viz. MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8, s. 508.

spolupráci s norskou vojenskou jednotkou pod vedením krále Haakona VII. a přímého britského velitelství.⁸⁴ Na akcích se rovněž podílela britská Special Operations Executive.⁸⁵

S postupem spojeneckých armád směrem k Berlínu byly postupně stahovány německé jednotky z norského území. Osvobozovací boje začaly na norskou-sovětské hranici v říjnu 1944.⁸⁶ Vzhledem k nenásilné povaze Norů se nedal předpokládat vznik celostátního povstání.⁸⁷ Německé jednotky v Norsku se vzdaly na základě všeobecné kapitulace ze dne 7. května 1945 v Remeši. Na odzbrojení německých jednotek dohlédl americký 99. pěší prapor.

1.2. HRDINOVÉ Z TELEMARU

Fiktivní film s historickým námětem, *Hrdinové z Telemarku* (*The Heroes of Telemark*; 1965), se stal posledním dokončeným dílem amerického režiséra Anthonyho Manna, který proslul zejména jako hollywoodský tvůrce filmů noir a filmů s westernovou tematikou.⁸⁸ Mann opětovně navázal pracovní spolupráci na tvorbě filmového scénáře s Kanadánem Benem Barzmanem, jemuž s vytvářením pomáhal scénárista kubánského původu Ivan Moffat.⁸⁹ Čistě britský snímek *Hrdinové z Telemarku* (1965) vznikl v polovině šedesátých let, v době začínajících nových formálních a stylistických trendů, a pomalu dozrívajících filmů

⁸⁴ Např. zničení továrny na výrobu těžké vody v městě Rjukan v únoru 1943, potopení vojenské lodi Donau v lednu 1945.

⁸⁵ Zpravodajská organizace Special Operations Executive (dále SOE) se utvořila dne 22. července 1940. Jejím prvořadým cílem se stala zpravodajská a sabotážní činnost na území obsazeném nacisty. Za tím účelem SOE navazovala kontakt s domácím hnutím odporu téměř po celé Evropě. Často spolupracovala s uprchlými občany daného okupovaného státu, kterým poskytla vojenský výcvik, a které posléze vyslala zpět do Evropy s různými úkoly. SOE do okupovaných států vysílala nejen vycvičené parašutisty a své agenty, ale rovněž mezi její činnost patřila vojenská a materiální podpora místních odbojových skupin. Pro každou obsazenou zemi se vytvořila zvláštní skupina, která koordinovala operační činnost. V čele SOE se nacházel ředitel dosazený ministerstvem pro hospodářskou válku. SOE svou činností konkurovala britské tajné službě MI6, což mnohokrát způsobilo řadu nedorozumění a problémů. I z toho důvodu bývá hodnocení SOE vnímáno ambivalentně. Přesto organizace provedla mnoho úspěšných operací, mezi něž patří Operace Anthropoid a Telemark. Po konci války nejvyšší britští představitelé uvažovali o využití SOE z důvodu obav před komunismem, ale nakonec tuto myšlenku zavrhl, a tak organizace ukončila činnost ke dni 1. ledna 1946.

⁸⁶ Sovětské jednotky ofenzivu ukončily v oblasti města Kirkenes.

⁸⁷ Nelze opomenout fakt, že Milorg varoval před masovým povstáním a dával přednost nárůstu sabotážních akcí. Milorg tak jednal v rámci pokynů norské exilové vlády a SOE.

⁸⁸ Anthony Mann se narodil dne 30. června 1906 v kalifornském San Diegu. Mann se během několika let propracoval od nejnižších pozic až k pozici jednoho nejvýznamnějších hollywoodských režisérů poválečného období, jenž natočil několik desítek filmů. Nejdříve na sebe upozornil tvorbou filmu noir, zejména *T-Men* (1947) a *Raw Deal* (1948). Nejvíce však proslul jako režisér westernového žánru. Nejvýznamnějšími z nich jsou *Winchester '73* (1950), *Zátočina řeky* (1952), *Odhalená stopa* (1953) a *Muž z Laramie* (1955). V šedesátých letech zrežiroval dva historické velkofilmy - *Cid* (1961) a *Pád říše římské* (1964), oba filmy byly nominovány na Zlaté glóby a Oscary, přičemž druhý film získal Zlatý glóbus v kategorii - Nejlepší hudba. V roce 1964 byl jmenován předsedou odborné poroty na MFF v Berlíně. Mann zemřel dne 29. srpna 1967 v Berlíně při vytváření filmu *A Dandy in Aspic* (1968).

⁸⁹ Mann a Barzman již spolupracovali při tvorbě filmů *Cid* (1961) a *Pád říše římské* (1964).

s válečným námětem.⁹⁰ Mann však navazuje na tradiční znázornění filmů s válečnou tematikou, heroicky oslavující protinacistický odboj. V samotném filmu vystupují dvě hlavní postavy. Do role Dr. Rolfa Pedersena režisér obsadil zkušeného amerického herce Kirka Douglase⁹¹, postavu odbojáře Knuta Strauda⁹² ztvárnil irský herec Richard Harris.⁹³ Až na osobu Terbovena jsou všechny ostatní postavy smyšlené. *Hrdinové z Telemarku* jsou inspirováni skutečnou historickou událostí.⁹⁴

Po obsazení Norska nacisté přestavěli vodní elektrárnu Norsk Hydro ve městě Rjukan (kraj Telemark) na elektrárnu zaměřenou na výrobu tzv. těžké vody, která je důležitou složkou při výrobě atomových zbraní. Ústřední duo spolu s dalšími spolubojovníky provede

⁹⁰ PŁAŻEWSKI, Jerzy, TABERY, Karel. Dějiny filmu: 1895-2005. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8.

⁹¹ Kirk Douglas se narodil dne 9. prosince 1916 v americkém městě Amsterdam. Od svých 13 let se věnoval divadlu. V letech 1939 až 1941 absolvoval American Academy of Dramatic Arts v New Yorku. Válečná léta prožil v letech 1942 až 1944 jako poručík námořnictva v Tichomoří. Po návratu se začíná objevovat ve filmu a stává se hercem „Zlaté éry“ Hollywoodu. Během svých filmových let ztvárnil více než 90 postav, stejně tak obdržel několik desítek filmových ocenění a renomovaných vyznamenání. Mezi nejvýznamnější ocenění lze zařadit zisk Zlatého glóbu v kategorii - Nejlepší herec (Žízeň po životě; 1957). Celkem třikrát byl nominován na Oscara v kategorii - Hlavní herec (Champion; 1950, Město iluzí; 1953 a Žízeň po životě; 1957). V roce 1996 získal Oscara za celoživotní dílo. Pěticipá hvězda s jeho jménem zdobí Hollywoodský chodník slávy v Los Angeles.

⁹² Tato postava byla inspirována osobou Knuta Haukelida. Narodil se dne 17. května 1911 v americkém Brooklynu. Absolvoval studia na Vysoké technické škole v Drážďanech a Berlíně. Během druhé světové války sloužil v norské vojenské jednotce. Po válce obdržel mnoho vyznamenání (např. norský Válečný kříž) V roce 1947 sepsal knižně své paměti. Pokračoval ve vojenské kariéře. Zemřel dne 8. března 1994.

⁹³ Richard St. John Harris se narodil dne 1. října 1930 v irském Limericku. V roce 1956 úspěšně ukončil studia na Akademii hudebního a hereckého umění v Londýně. V letech 1958 až 2002 se celkem objevil v 35 filmech a získal mnoho ocenění. Herec byl dvakrát nominován na Oscara v kategorii - Hlavní herec (Ten sportovní život; 1963, Pastvina; 1990). V roce 1968 získal Zlatý glób v kategorii - Nejlepší herec – komedie nebo muzikál (Camelot; 1967). V roce 2000 obdržel Cenu za celoživotní přínos na Evropských filmových cenách. Harris zemřel dne 25. října 2002.

⁹⁴ V operaci Telemark se objevili norští odbojáři, kteří uprchli ze své země. Prodělali výcvik v rámci SOE. Dne 19. října 1942 se uskutečnil první čtyřčlenný výsadek, který prozkoumal rjukanský terén a připravil podmínky pro přistání britských ženistů. Dne 19. listopadu 1942 přiletěly nad norské území dva bombardéry, které měly ve vleku dva kluzáky s celkem 34 vojáky. Jeden bombardér ve špatném počasí havaroval. Kluzáky sice nouzově přistály, ale přežilo pouze 23 osob. Zanedlouho byli přeživší zajati Němci a následně došlo k jejich popravě. Dne 16. února 1943 seskočilo šest Norů zhruba 50 km od elektrárny. Vyhledali členy výsadku z minulého roku. Znalost terénu sabotážníkům umožnila dne 27. února 1943 nepozorovaný přístup k elektrárně. Sabotážníci byli oblečeni v britské uniformě a na sněhu nechali položený britský samopal Thompson, od čehož si slibovali zamezení odvetných opatření proti norským civilistům. Exploze těžce poškodila chod elektrárny. Částečný provoz byl zahájen až po třech měsících. Na vystopování odbojářů spolupracovala celá německá divize. Jedna část aktérů přešla do Švédska, odkud odletěla do Anglie. Druhá část zůstala v Norsku a prováděla záškodnickou činnost až do konce války. Dne 16. listopadu 1943 elektrárnu bombardovala spojenecká letadla, čímž byla elektrárna vyřazena z provozu. Nálety si vyžádaly životy 20 dělníků. V předposledním roce války pronikla informace o záměru přepravy těžké vody do Německa. Domácí odboj dne 19. února 1944 pomocí časovaných náloží potopil na jezeře Tinasjo trajekt s veškerým nákladem. Inside the Daring Mission That Thwarted a Nazi Atomic Bomb. 301 Moved Permanently [online]. Copyright © 1996 [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://news.nationalgeographic.com/2016/06/winter-fortress-neal-bascomb-heroes-of-telemark-nazi-atomic-bomb-heavy-water/>, obrázek č. 17.

sabotáž části elektrárny⁹⁵, jenž nacisté rychle nahrazují poškozené komponenty a vyrobí velké množství deuteria. Hlavním hrdinům nezbyvá nic jiného než potopit loď s nákladem těžké vody i s možnými oběťmi na životech, neboť cílená loď rovněž přepravuje civilisty. Film zobrazuje především hrdinské činy norského odboje. Nezanedbatelnou součástí příběhu představuje romantická dimenze mezi Rolfem a jeho bývalou manželkou.

Rok 1942. V úvodní scéně dochází k neúspěšnému atentátu na říšského komisaře Terbovena, který v autě cestuje do elektrárny. V ní naléhá na vrchního inženýra Nilssena, aby zvýšil produkci těžké vody. Ostrahu objektu přebírá major Frick.

Nilssen předá hnutí odporu mikrofilm dokumentující činnost elektrárny. Odbojář Knut navštíví Matematickou fakultu v Oslu, kde kontaktuje vědce Rolfa. Ten si uvědomí velké riziko vzniku jaderné bomby, a tak se s Knutem rozhodnou o informování britských představitelů. Nalodí se na palubu lodě směřující do města Kristiansand. Po vyplutí jménem Královské norské rotý převezmou velení. V Anglii se Knut setkává s nespécifikovanou britskou generalitou. Britové promýšlejí různé scénáře přerušení výroby. Kvůli riziku lidských ztrát vylučují přímé bombardování a rozhodují se pro sabotáž uvnitř elektrárny.

Britské letadlo vysazuje Knuta a Rolfa v zasněžené horské krajině. Na lyžích společně putují do chaty za radistou. Přijíždějí však pouze k vypálené chatě s mrtvým odbojářem. Pokračují v jízdě tentokrát k přístřešku Knutova strýce a neteře. Po příchodu do chaty Rolf zjistí, že Rolfina neteř není nikdo jiný než jeho bývalá manželka Anna. Večer si oba dva vyjasní své neshody. Druhý den se hrdinové s Annou vydávají do rjukanského kostela, ve kterém farář slouží vánoční mši, a ve kterém pracovníci továrny prostřednictvím bible předávají plány elektrárny. Následně při procházce městem Anna ukazuje Rolfovi čpavkové a vodíkové trubky procházející středem města. Rolf si také prohlíží nesnadný přístup k elektrárně. Hlavní budova stojí uprostřed rokle a vede k ní obtížný přístup. Zachází do domu pod srázem. Do domu směřuje Frick a zkontroluje jejich totožnost. Major odejde a u Anny s Rolfem vypukne milostné vzplanutí. Po návratu na strýčkovu chatu se Knut nepohodne s Rolfem, který vnímá složitost provedení sabotáže a preferuje rozsáhlé bombardování, což by si vyžádalo mnoho mrtvých obyvatel Rjukanu.

⁹⁵ Při sabotáži spolupracuje ústřední dvojice s britskými jednotkami. Ve filmu není specifikováno, o jaké příslušníky se jedná, avšak jedná se o SOE.

K úspěšnému provedení sabotážní akce vyskočí z přepravního letadla první skupina devíti osob Královského ženijního velitelství. Mezi nimi se nachází Arne, jehož těhotnou manželku Sigrid potkali hlavní postavy v rjukanském kostele. Při cestě do chaty odbojáři narazí na Jensena, který tvrdí, že se živí jako lovec, a že se přítomní nemusí obávat prozrazení. Odbojáři mu nevěří, a tak zůstává internován v chatě. Později dojde k havárii dvou britských letadel, v nichž zemře 50 osob. Odbojáři se proto rozhodnou provést sabotáž ještě tentýž noc. Oblékají si britské uniformy, čímž chtějí předejít německé odvetné reakci na norských civilistech. Spolupracovníci se rozdělí na dvě skupiny – demoliční (Knut, Rolf a Oli) a skupinu zajišťující palebné krytí. Dlouhé pasáže se věnují technicky náročnému příchodu k elektrárně (zasněžený terén, překonání rokle a skal). Výbuch nádrží s těžkou vodou nastává tři hodiny po půlnoci. Ústup provází přestřelka, při níž zemře Arne. V průběhu téhož dne dorazí do elektrárny říšský komisař s informací, že sabotáž nezpomalí výrobu, neboť z Německa jsou právě dováženy nově vyrobené kontejnery na těžkou vodu.

Jensen prchne a prozrazuje Terbovenovi polohu srubu, ve kterém přebývají Knut s Rolfem. Oba slyší zvuk letadla a vycházejí ze srubu. Letadlo na ně zahájí kulometnou palbu. Zároveň hřeben překonají nacisté v čele s Frickem a Jensenem. Na lyžích se rozjíždějí k odbojářům. Ti se rozdělují, přičemž za Rolfem lyžuje Jensen. Kolaborant ho postřelí do lýtky. Rolf opětuje palbu a Jensena zastřelí. Po sjezdu z hor vjede přímo k německé jednotce. Prozatím si nacisté vystačí s vysvětlením, že Rolf pomáhal při stopování odbojářů. Společně přijíždí do vojenského tábora, ve kterém se nacházejí pochytaní odbojáři. Rolf je odhalen a autobus ho přepravuje spolu s odbojáři do vězení. Rolf oklame autobusovou ostrahu, vyskočí z autobusu a uniká. Následně Rolfa skrytě ošetřuje lékař ve rjukanské nemocnici. Zde se setká se Sigrid, která se zotavuje po porodu. Rolfovi oznámí, že produkce těžké vody byla rychle obnovena. Pokračující výroba neunikne pozornosti ani britským představitelům. Nařizují letecké bombardování Rjukanu. Avšak elektrárna zůstane takřka nedotknuta a bomby dopadnou na městské osídlení, což si vyžádá 67 mrtvých civilistů. Sigrid doručuje Nilssenovu zprávu o brzké přepravě těžké vody do Německa. Hlavní hrdinové se tak uchýlí k plánu sabotáže lodě, která přepravuje naložené vlaky z elektrárny. Loď nepřepravuje pouze vojenský materiál, ale i několik civilistů. Z toho důvodu si odbojáři nechají akci schválit přes radiové vysílání britským velením.

Knut, Rolf a Anna autem odjíždí k přístavu. Současně nacisté vysledují signál vysílačky a pošlou k chatě jednotku vojáků. Po jejich příjezdu k chatě se uskuteční přestřelka,

při níž dochází k zastřelení Knutova strýce. Mezitím Knut a Rolf nastraží trhaviny v podpalubním prostoru lodě Hydro. Na loď vjíždí vlaková souprava a na palubu vchází pasažéři, mezi nimi i Sigrid s potomkem. Rolf se vrací na loď a začne na zádi organizovat civilisty s dětmi. Po explozi v 9:15 Rolf spustí na moře záchranný člun a všichni se zachraňují. Po krátkém čase se Hydro potopí.

Tvůrci filmu od počátečních scén zřetelně ukazují, která strana je kladná, a která záporná. Terboven se projevuje jako bezcitný a krutý velmož.⁹⁶ Zdárně mu sekunduje major Frick, jehož obličej má „mrtvolně bílou barvu“ a navenek působí „slizkým dojmem“. Negativně je zobrazen norský kolaborant Jensen, jenž je oblečen v černém oblečení a působí „lišáckým“ dojmem. Vizuální zobrazení dobra a zla lze nejlépe zaznamenat při akčních záběrech útěku Knuta s Rolfem (světlé oblečení) a na lyžích pronásledujících nacistů (tmavé oblečení) Celkově se ve filmu němečtí vojáci nenacházejí v „nejlepší kondici“.⁹⁷ Přestože tvůrci od začátku Rolfa popisují jako záletníka, jsou odbojáři předobrazem osob s vysokými morálními vlastnostmi. Knut s Rolfem znázorňují nezpochybnitelné hrdiny, kteří překonávají všechny nástrahy, někdy až s „nadpřirozenými schopnostmi“⁹⁸, aby uskutečnili svůj cíl. Na jedné straně se odbojová činnost projevuje velkou konspirací a promyšleným krytím⁹⁹, na straně druhé postavy někdy působí „nedotknutelným dojmem“.¹⁰⁰ Hrdinové často provozují „běžnou odbojářskou činnost“ s nasazením vlastního života.¹⁰¹ Vděčným námětem pro mnoho debat je co nejmenší počet civilních obětí spjatý se záškodnickou činností. Emocionální prožitek mají zvýšit v průběhu děje příběhy obou ženských hrdinek.¹⁰²

Celý film, se stopáží 131 minut, podkresluje hudba oceňovaného skladatele Malcolma Arnolda.¹⁰³ Atmosféru Norska přibližuje kamera rozsáhlými pasážemi zasněžených hor.

⁹⁶ Např. v úvodní scéně po neúspěšném atentátu si hned Terboven vyžádá nejméně 12 poprav jako odvetu.

⁹⁷ Při střelbě jen málokdy zasáhnou cíl, v mnoha případech jednají nelogicky, působí naivně a neschopně. Např. lehké odvedení pozornosti vede k útěku Rolfa z autobusu.

⁹⁸ Např. dvojice jen málokdy mine zamýšlený cíl. Během plavby Rolf odsouvá dlouhou tyčí vodní minu v moři. Při sjezdu hor před pronásledujícími Němci Rolf s Knutem seskakují z mnohametrových skal, přitom na samém místě se nacisté musí zastavit. Po zranění Rolfova lýtka, při němž kulhá a nemůže téměř chodit, v následující scéně akčním způsobem prchá z autobusu.

⁹⁹ Např. nejdříve jsou plány výroby schovány v zubní pastě, později se mikrofilm nachází uvnitř záložky založené v bibli.

¹⁰⁰ Např. ve městě Rjukan žije okolo 6000 obyvatel. Přestože elektrárnu, a tak i celé město hlídá několik desítek vojáků, Rolf s Annou se libovolně a bez známek strachu procházejí v bezprostřední blízkosti elektrárny. Stejně tak se Rolf v poklidu zotavuje po zranění lýtka v rjukanské nemocnici.

¹⁰¹ Např. inženýr Nilssen neváhá kvůli předání vzkazu o pokračující výrobě podstoupit operaci slepého střeva v nemocnici.

¹⁰² Annina romance s Rolfem. A ztráta Sigridina manžela těsně před porodem.

¹⁰³ Mimo jiné Arnold získal Oscara v kategorii Hudba (Most přes řeku Kwai; 1958).

Natáčení lyžařských scén se dokonce zúčastnilo olympijské družstvo Norska.¹⁰⁴ Ve filmu se objeví jeden skutečný nejmenovaný odbojář, jenž se aktivně podílel na sabotáži ve Rjukanu. Divák ho spatří při pronásledování Rolfa Jensenem, kdy v kaskadérské scéně nahrazuje herce Roye Dotrice.¹⁰⁵ Film byl kladně přijat, což dokumentuje jeho zařazení mezi 15 nejpopulárnějších filmů v roce 1966 prestižní agentury United Kingdom Box office.¹⁰⁶

V *Hrdinech z Telemarku* historická fakta z uměleckých důvodů ustupují do pozadí. V porovnání s filmovým dějem se ve skutečnosti operace Telemark do velké míry uskutečnila zcela odlišně.¹⁰⁷ Ve spolupráci s televizí BBC natočil v roce 2004 Ray Mears třídílný dokument *The Real Heroes of Telemark*, který vyvrací největší historické nepřesnosti spjaté s operací Telemark. V dokumentu vystupuje Joachim Holmboe Rønneberg, tehdy žijící pamětník operace Telemark.¹⁰⁸

1.3. MAX MANUS

Koprodukční film *Max Manus (Max Manus: Man of War; 2008)*¹⁰⁹, jehož slavnostní premiéru si dne 19. prosince 2008 nenechal ujít norský král Harald V.¹¹⁰, zobrazuje osudy norského válečného hrdiny Maxe Manuse.¹¹¹ Film přibližuje situaci norského odboje během nacistické okupace. Ukazuje nejprve naivní začátky odboje, který okupační úřady rychle

¹⁰⁴ Hrdinové z Telemarku / The Heroes of Telemark (1965) | Zajímavosti | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 17.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/6419-hrdinove-z-telemarku/zajimavosti/?type=film>

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ "Most popular star for third time." Times [London, England] 31 Dec. 1966: 5. The Times Digital Archive. Web. 11 July 2012.

¹⁰⁷ Viz. s. 23.

¹⁰⁸ Real Heroes of Telemark, The (TV film) (2003) | ČSFD.cz. Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz [online]. Copyright © 2001 [cit. 17.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/233090-real-heroes-of-telemark-the/komentare/>

¹⁰⁹ Film společně vytvořily filmové štáby ze tří zemí – Norsko, Německo, Dánsko.

¹¹⁰ Premiéry se ve věku 90 let rovněž zúčastnil jeden z hlavních odbojářů – Gunnar Sønsteby.

¹¹¹ Max Guillermo Manus se narodil dne 9. prosince 1914 v norském městě Bergen. Pocházel z rodiny státního úředníka. Po absolvování základního vzdělání v Oslu se rodina přestěhovala na Kubu a v pozdějších letech cestovala po Jižní Americe. Po návratu do Skandinávie zasáhl do Zimní války ve službách švédské dobrovolnické jednotky bojující na finské straně. Po obsazení NOR jeho odbojová činnost začala ve městě Kongsvinger. Při zatýkání v lednu 1941 vyskočil z okna svého bytu, čímž si způsobil vážná zranění. Zotavoval se v nemocnici Ullevaal, odkud pomocí personálu uprchl. Manus prchal přes SSSR, Afriku a KAN do VB, kde absolvoval vojenský výcvik v rámci norské vojenské jednotky. V březnu 1943 se uskutečnil úspěšný výsadek zpět do Norska, ve kterém pokračoval v odbojové činnosti až do konce války. Po válce získal mnoho vyznamenání – norský Válečný kříž, britský Řád za vynikající službu a britský Válečný kříž. V poválečných letech se přestěhoval do USA. Manus zemřel dne 9. prosince 1996 ve Španělsku. Max Manus - norwegischer Widerstandskämpfer - Norwegenstube. Norwegenstube - Informationen & Tipps für Deinen Norwegen-Urlaub [online]. Copyright © 2013 [cit. 21.03.2018]. Dostupné z: <http://www.norwegenstube.de/max-manus>, obrázek č. 18.

dekonspirovaly, posléze provádění záškodnických akcí na území NOR v rámci 1. norské nezávislé roty.¹¹² Příslušníci roty navázali kontakt s podzemní skupinou Oslogjengen (The Oslo Gang)¹¹³, se kterou spolupracovali až do konce okupace.¹¹⁴ Hlavní postava během děje prochází osobnostním vývojem směřujícím od mladistvého bojovného heroismu až k cynickému znázornění člověka, který s koncem okupace ztratil jakékoliv ideály boje za svobodu. Na konci filmu tím pádem schází „patetický“ závěr děje, který je charakteristický pro znázornění protinacistického odporu v jiných filmech.¹¹⁵

Režie se ujalo úspěšné duo Espen Sandberg a Joachim Rønning.¹¹⁶ Scénář napsal Nor Thomas Nordseth-Tiller, který se tématem pronacistického odboje zabýval dlouhodobě.¹¹⁷ Do role hlavního hrdiny si režiséri vybrali norského herce Aksela Hennieho.¹¹⁸

¹¹² Rota se nacházela pod vedením norského krále a britského velitelství. Po výsadbku odbojářů na okupované území záškodníci navázali kontakt s domácím podzemním hnutím. Ve většině situací se museli spoléhat sami na sebe, což se projevovalo vlastním jednáním a často až spontánním plánováním akcí na základě vývoje událostí. Rota byla sice organizovaná, ale v momentě seskoku na norské území do velké míry postupovala autonomně. První provedenou akcí se stala operace Mardonius dne 27. dubna 1943, při níž došlo k sabotáži vojenských lodí kotvicích v Oslu. Další významnou akcí se stalo vyřazení z provozu lodi Monte Rosa v červnu 1944. Nejvýznamnější akce provedená Maxem Manusem se zrealizovala dne 16. ledna 1945, kdy byla potopena vojenská loď Donau, která převážela velké množství válečného materiálu na podporu německé protiofenzivy v Ardenách.

¹¹³ Po válce představitelé VB označily Oslogjengen za nejlepší záškodnickou skupinu druhé světové války.

¹¹⁴ Skupina zahájila činnost v dubnu 1944 a stabilně čítala kolem 10 členů. Záškodnické akce koordinoval Gunnar Sønsteby. Dalšími výraznými představiteli byli Gregers Gram, Birger Rasmussen a Andreas Aubert. Dne 18. května a dne 17. června 1944 Oslogjengen zničili nově vytvořené archivy o evidenci obyvatelstva, na jejichž základě mělo nastoupit tisíce Norů do německé armády. Do povětrí byla vyhozena registrační kancelář v Oslu. V tomtéž měsíci členové provedli sabotáže proti závodům na výrobu síry, která byla nutná k vytvoření výbušnin. V záškodnické akci ze srpna 1944 došlo k poškození 25 stíhacích letounů a 150 vyrobených motorů. Ke konci války se těžiště sabotáží přeneslo na železniční tratě.

¹¹⁵ Např. Plamen a Citron (2008), Tento život (2012) a další.

¹¹⁶ Tyto dva režiséry pojí přátelství již od dětství. Oba dva se narodily v norském městě Sandefjord. Společně vystudovali Stockholm Film School ve Švédsku. Není tak divu, že se stali profesními partnery. Společně rovněž vlastní největší skandinávskou produkční společnost Motion Blur. Po prvotních norských filmech zrežirovali v roce 2006 první film celosvětového dosahu s názvem Sexy Pistols. Následoval snímek Max Manus (2008). Nejvýrazněji na sebe upozornili po natočení filmu Kon-Tiki (2012), který byl nominován na Oscary v kategorii - Zahraniční film, a Zlaté glóby v kategorii - Nejlepší zahraniční film. Film byl také nominován na Evropské filmové ceny v kategorii - Cena diváků. Dalším významným počinem režisérského dua byl vznik filmu Piráti z Karibiku: Salazarova pomsta (2017). Mimo filmové tvorby se věnovali režii historického seriálu Marco Polo (2014 - 2016) pro stanici Netflix.

¹¹⁷ Další filmový scénář, který vypracoval, se týkal komunistické rezistence a osobnosti Asbjørna Sunde. Než stačil být scénář realizován, Nordseth-Tiller podlehl rakovině dne 12. května 2009.

¹¹⁸ Aksel Hennie se narodil dne 29. října 1975 v Oslu. V roce 2001 úspěšně zakončil studia Norwegian National Academy of Theatre. Následně působil v Teatret Vaart v Molde a Oslo Nye Teater, kde například ztvárnil postavu Hamleta. První významnou hlavní roli zpodobnil ve filmu Jonny Vang (2003). V roce 2005 se objevil v hlavní roli filmu Špatně rozdané karty, jehož byl sám režisérem. Za tento film byl Hennie nominován na Evropské filmové ceny v kategorii - Objev roku – Cena kritiky. Kromě filmu Max Manus, si v roce 2008 zahrál ve filmu Jako v zrcadle, jen v hádance. Celosvětové renomé mu vyneslo ztvárnění hlavního hrdiny ve filmu Lovci hlav (2011), u něhož knižní předlohu vytvořil světově uznávaný spisovatel Jo Nesbø. Hennie si zahrál v hollywoodských snímcích Smrtonosná past: Opět akci (2013), Hercules (2014) a Marťan (2015).

Film otevírají krátké záběry z fronty během Zimní války v roce 1940, které se zúčastnil Max Manus i jeho blízký přítel Kolbein Lauring. Následuje snímek pochodujících německých vojáků a let stíhačů při obsazení Norska v červnu 1940. Zároveň se utváří skupina hnutí odporu ve složení – Gregers Gram, Sigurd Jacobsen, Kolbein Lauring, Gunnar Sønsteby a Edvard Tallaksen. Členové rozšiřují ilegální tiskoviny, shromažďují zbrojní materiál a skrze další spolupracovníky navážou spojení s exilovou vládou v Londýně. Charakteristickým prvkem se stává naivní konspirace, která se celé skupině vymstí.¹¹⁹ Dne 16. ledna 1941 proběhne zatýkácká akce, ve které norská policie zadrží hlavní postavu spolu se zbytkem skupiny. Max se pokouší prchnout vyskočením z okna. Nejen že mu plán nevyjde, nýbrž si při pokusu zraní páteř. Zotavuje se v nemocnici, odkud po několika týdnech s pomocí personálu utíká. Přemísťuje se do vojenského výcvikového tábora Forest Lodge ve Skotsku. V táboře prodělává výcvik v rámci 1. norské nezávislé roty a získává hodnost podporučíka. Potká přítele z odboje Gregerse, který mu sděluje informaci o věznění Kolbeina.

Po výsadbku Max a Gregers vyhledají odbojovou skupinu, kterou seznámí se sabotážním plánem.¹²⁰ Dne 27. dubna 1943 odbojáři uskuteční operaci Mardonius, při níž je úspěšně poškozeno mnoho vojenských lodí v osloském přístavu. V dalším snímku se nově objevuje postava SS-Hauptsturmführer Siegfrieda Fehmera, který na základě rozkazu říšského komisaře Terbovena, dostane na starosti odvetná opatření proti odbojářům.¹²¹ Mezitím Max a Gregers přechází hranice do Švédska a přesouvají se na britský konzulát ve Stockholmu. Vyhledají zde spolupracovníci odboje Tikken Lindebraekke, jež jim pomůže s návratem na britské ostrovy. Vrací se do Forest Lodge a dne 7. června 1943 jim král Haakon VII. uděluje vyznamenání. V prostřihu je vykonána poprava chyceného Sigurda a mnoha pracovníků přístavu, ve kterém se uskutečnila sabotáž.

Max se ocitá v Norsku s plánem další akce a Kolbein se přidává ke skupině, neboť byl propuštěn z vězení. Odbojáři vyhodí do povětří dva zemské archivy, ve kterých se nacházejí seznamy s obyvateli, jež mají být pracovníě nasazeni do Německa. Do posledního archivu vniknou ve večerních hodinách, přičemž se skupina rozhodne ručně spálit všechny seznamy. V době, kdy už jsou seznamy takřka všechny spáleny, před budovou vysedají němečtí vojáci.

¹¹⁹ Např. nahodilý výlep ilegálních plakátů, který neunikl pozornosti gestapu, odmítnutí vojenského výcviku, či ukrytí výbušného zařízení neskrytě pod postelí.

¹²⁰ Ve filmu není řečeno, o kterou odbojovou skupinu se jedná. Na základě historických souvislostí je patrné, že jde o Oslogjengen.

¹²¹ Siegfried Wolfgang Fehmer byl členem německého gestapa a během okupace Norska zastával funkci kriminálního rady. Po válce ho Nejvyšší norský soud odsoudil k trestu smrti. Trest byl vykonán dne 16. dubna 1948.

V akční sekvenci jsou tři odbojáři zabiti, 3 zajati a sám Max prchá na kole s poraněným krkem od výstřelu vojáka. Max odjíždí do Stockholmu, kde se sblíží s Tikken. Největším cílem gestapa se stává Max, neboť nacisté získávají jeho totožnost od zadržených členů skupiny.

Dne 13. listopadu 1943 Gregers a Edvard navštěvují hostinec v Oslu, ve kterém je dojednána schůzka s jiným odbojářem. Naneštěstí celá schůzka se ukáže jako past zinscenovaná gestapem. Při přestřelce je ihned usmrcen Gregers. Raněný Edvard přežívá, ale po násilném výslechu spáchá ve věznici sebevraždu.

Dějová linie se posouvá do dne 24. listopadu 1944. Max vlakem cestuje do Osla. V hlavním městě spolu s Kolbeinem zosnují plán potopení přepravní lodi Donau, která dle zúčastněných převezme pět německých rot a vojenský materiál na západní frontu. V přestrojení za elektrikáře dne 16. ledna 1945 proniknou na Donau, v ní skryjí trhavinu a o několik hodin později celá loď při odplouvání z přístavu exploduje. Následují zatýkácké akce, s nimiž jsou spjaty další oběti v řadách podzemního hnutí.

Hlášení rozhlasu oznamuje zprávu o Hitlerově smrti a dne 8. května 1945 jsou záběry směřovány na jásající davy lidí v osvobozeném Oslu. Max se citově sblíží s Tikken. Film uzavírá sekvence ze dne 7. června 1945, kdy auta plná vyznamenaných odbojářů a vojáků projíždí mezi nadšenými obyvateli Norska. V prvním autě vedle řidiče sedí Max, za ním se nachází navrátilší se královský pár.

Celý děj se točí kolem postavy Maxe Manuse. Ve filmu však nejde pouze o vylíčení hlavní postavy jako bezchybného hrdiny. Na začátku je Max poháněn touhou po odplatě a vytvoření „nového“ Norska, přičemž si plně neuvědomuje možné následky činnosti Hnutí odporu. V průběhu filmu se Maxovi vybavují flashbacky ze Zimní války, ve které chladnokrevně zastřelí své protivníky. S tím, jak hlavní postavě ubývají nejen spolupracovníci v řadách odboje, ale i blízcí přátelé (Gregers a Edward), propadá čím dál tím více skepsi a alkoholu. Neopatrnou manipulací se zbraní si také přivodí rozsáhlá zranění. Po osvobození Norska Max jako jeden z mála neslaví a neraduje se, ale s alkoholickými nápoji osamocen vzpomíná na mrtvé přátele, u nichž si dává vinu, že s nimi nečelil nacistům, čímž v jeho očích

nese spoluvinu na jejich smrti.¹²² Vnitřní vyrovnanost hlavní hrdina hledá při návštěvě Siegfrieda ve vězení. Maxovo částečné smíření a zklidnění přichází až sblížením s Tikken. Stejně tak Max cítí hrdost po závěrečném udělení vyznamenání za činnost během okupace. Všemi výše zmíněnými znázorněními se režiséri snaží předložit „nepatetickou“ pookupační realitu, kterou si procházeli příslušníci odboje.

Autoři velký důraz kladou na působivém popisu atmosféry doby. Samotný film začíná vývojem klíčových událostí zaznamenaných v norských novinách, čímž jsou diváci seznámeni se stěžejními událostmi předcházejícími okupaci Norska.¹²³ Následně je zobrazena scéna z obsazování Norska, ve které nacisté ve slavnostních uniformách pochodují před budovou parlamentu, na němž je umístěna vlajka s hákovým křížem. Obdobným způsobem kamera zaznamenala osvobození a závěrečnou vojenskou přehlídku. Závěrečné titulky přibližují osudy hlavních postav v poválečných letech, čímž autoři zvyšují emocionální finále celého filmu.¹²⁴

Ve filmu, s celkovou stopáží 117 minut, lze nalézt řadu historických nepřesností a zřejmě záměrně vynechaných skutečností. Po hrdinném útěku Maxe z nemocnice se postava ocitá hned v další pasáži ve Forest Lodge. Ve filmu je vynechána skutečnost, že Max do Skotska putoval přes sedm měsíců, konkrétně přes SVE, SSSR, Afriku, KAN a VB. Proč tomu tak bylo, se můžeme jen domnívat. Ve filmu operace Mardonius cílila na sabotáž tří lodí. Ve skutečnosti měla proběhnout sabotáž pěti lodí, ale na jedné lodi trhaviny selhaly, na druhé se nepodařilo bomby umístit. Režiséri přijali repliku se třemi loděmi, pravděpodobně aby nesnižovali efektivitu odbojové činnosti. Pro umělecké potřeby došlo k mírné změně skutečnosti při operaci, v níž se potopí loď Donau.

¹²² Kdyby se Max neporanil nevhodným zacházením se zbraní, byl by s největší pravděpodobností dopaden spolu s Gregersem a Edvardem.

¹²³ Nástup nacistů k moci, Anšlus Rakouska, Mnichovská dohoda, invaze do Polska a jeho rozdělení mezi Německem a SSSR, Zimní válka a pomoc norských dobrovolníků.

¹²⁴ „*Gregers Gram a Edward Tallaksen obdrželi posmrtně Válečný kříž. Siegfried Fehmer byl odsouzen k smrti za válečné zločiny a zastřelen v Akershuské pevnosti v roce 1948. Kolbein Lauring pracoval pro Maxe Manuse v obchodě s kancelářskými potřebami a žil s rodinou ničím nerušený život do své smrti v roce 1987. Gunnar Sønsteby je nyní obchodníkem v penzi a chodí vyprávět školákům o norském hnutí odporu během války. Je to nejvíce vyznamenávaný občan Norska. Tikken a Max žili po válce spolu, Poté co se Tikken v roce 1947 rozvedla, se vzali. Byli oddáni Haraldem Gramem, otcem Gregerse. Max Manus byl vyznamenán britským řádem za vynikající službu Válečným křížem a Válečným křížem se dvěma meči. Psal knihy o válce a otevřel si obchod s kancelářskými potřebami. Dostihl ho problémy s alkoholem a depresemi. Zemřel v 81 letech.*“

V roce 2008 se jednalo o nejdražší norský film s rozpočtem 55 milionů norských korun. Na vzniku filmu spolupracovalo 2000 lidí a 1800 komparzistů.¹²⁵ Během prvního víkendu přišlo na film okolo 140 500 diváků, což znamenalo dosavadní návštěvnický rekord.¹²⁶ Během prvních devíti dnů od premiéry film viděl 1 161 855 diváků.¹²⁷ V roce 2009 *Max Manus* získal sedm filmových ocenění na MFF v Norsku v kategorii – Nejlepší herec, Nejlepší scénář, Nejlepší herečka ve vedlejší roli, Nejlepší hudba, Nejlepší kamera, Nejlepší divadelní ztvárnění a The People's Amanda. V mezinárodním měřítku byl film nominován na ceny MFF v Torontu.

Max Manus vyvolal rozsáhlou historickou debatu. Znepokojení nad filmem vyjádřil norský spisovatel literatury faktu Erling Fossen.¹²⁸ Kritizoval glorifikaci odbojového hnutí a tvrdil, že norské hnutí odporu si počínalo nevýkonně, nezodpovědně a přímo kontraproduktivně.¹²⁹ Fossenova kritika podnítila k odpovědi norského vojenského historika Larse Borgensruda.¹³⁰ Ten označil Fossenova slova za přehnaná, vycházející z jeho nevědomosti. Na druhou stranu kritizoval film z nedostatečné historické věrnosti a odmítl tvrzení, že by se Max zúčastnil frontových bojů v Zimní válce, i navzdory faktu, že Max Manus zachytil svůj životní příběh v mnoha knihách. Borgensrud rovněž obvinil Norské muzeum hnutí odporu, které spolupracovalo s filmovými tvůrci, za zkreslování historie.¹³¹ Norský historik a ředitel Norského muzea hnutí odporu Arnfinn Moland Borgensrudova obvinění odmítl a prohlásil, že existuje dostatek důkazů o bojovém nasazení Maxe ve FIN, kde byl vystaven těžkému dělostřeleckému bombardování a kulometné střelbě. Finská zkušenost ho nadále ovlivnila po zbytek života.¹³²

¹²⁵ Max Manus (2008) | Zajímavosti | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/234497-max-manus/zajímavosti/?type=film>

¹²⁶ Max Manus» setter ny norsk kinorekord - Dagbladet. Dagbladet [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.dagbladet.no/kultur/max-manus-setter-ny-norsk-kinorekord/65294782>

¹²⁷ Her er årets mest sette kinofilmer – NRK Kultur og underholdning - Nyheter og aktuelt stoff. NRK.no – nyheter, tv og radio fra Norge og hele verden [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/kultur/her-er-arets-mest-sette-kinofilmer-1.6924518>

¹²⁸ Mezi nejúspěšnější Esslingovy knihy patří - Marx a kyberprostor (1995), Politický manifest 2000 (2000) a Osloquiz (2008).

¹²⁹ Motstand glorifiseres - Aftenposten. Forsiden - Aftenposten [online]. Copyright © Aftenposten. [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.aftenposten.no/mening/kronikk/i/KpMMG/Motstand-glorifiseres>

¹³⁰ Mezi jeho nejvýznamnější práce patří publikace - Vyhňte se nepřátelství: Válka v Norsku – Dobrodružství a realita (1981), Roky a stopy v historii Norska (1999) a Stát a bojovníci (2004).

¹³¹ Historikere støtter Sønsteby - Aftenposten. Forsiden - Aftenposten [online]. Copyright © Aftenposten. [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.aftenposten.no/norge/i/w8gmo/Historikere-stotter-Sonsteby>

¹³² Bare tøv i Max-Manus-film – NRK Kultur og underholdning - Nyheter og aktuelt stoff. NRK.no – nyheter, tv og radio fra Norge og hele verden [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/kultur/--bare-tov-i-max-manus-film-1.6373051>

2. KAPITOLA DÁNSKO

2.1. OKUPACE A ODBOJ

Německý plán Weserübung, tedy plán na obsazení Skandinávie, začal být realizován dne 3. dubna 1940. O den později dánská vláda rozhodla, že obsazujícím vojskům nebude kladen odpor. Samotné obsazení Dánského království zahájila německá armáda v ranních hodinách dne 9. dubna. Hlavním německým zájmem byly dánské přístavní plochy, které hrály důležitou roli v připravovaném konfliktu s NOR.

DAN se transformovalo ve stát se zvláštním „ochranným“ režimem, jež zachovává vlastní samosprávné orgány, spolu s úlohou krále, ministrů a parlamentu.¹³³ Země zůstala formálně nezávislá. NEM zastupoval vyslanec v postavení říšského zplnomocněnce. Dne 8. června čtyři nejvýznamnější politické strany ustavily vládu národní jednoty, v čele se sociálně demokratickým předsedou Thorvaldem Stauningem.¹³⁴ S porovnáním s válečnou realitou ostatních států Dánové žili ve státě s nejmírnějším okupačním dohledem.¹³⁵ Stejně tak zůstaly životní podmínky po celou dobu druhé světové války nadprůměrné, čemuž pomohla zejména rozvinutost místního zemědělství. Vzhledem k narůstajícím nepokojům v zemi Německo nařídilo výměnu dánské vlády. V listopadu 1942 se do čela nové vlády postavil Erik Scavenius. Do křesla říšského zplnomocněnce usedl SS-Obergruppenführer Werner Best.

V srpnu 1943 se významným mezníkem staly demonstrace propukající po celé zemi. Dne 29. srpna německé síly odzbrojily dánskou armádu a válečné námořnictvo. V DAN byl vyhlášen výjimečný stav, který trval šest týdnů. Rovněž byl reorganizován vládní kabinet. Došlo k utužení okupačního režimu.¹³⁶

Odboj se zrodil už v počátcích okupace, ale nenabyl většího významu. Odpor se projevoval pouze v nekoordinovaných útocích na ozbrojenou moc. Formování odboje pomáhala VB, která prostřednictvím parašutistických výsadek získávala mezi Dány agenty,

¹³³ Králem zůstal Christian X.

¹³⁴ Po smrti Stauninga se v květnu 1942 funkce ujal sociální demokrat Vilhelm Buhl.

¹³⁵ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8, s. 119.

¹³⁶ Např. zahájení deportací židů do tábora v Terezíně.

díky nimž se dopátrala k mnoha výzvědným materiálům.¹³⁷ Zásadní zlom přišel se srpnovými událostmi, po kterých odboj získal organizovanou podobu. Dne 16. října 1943 vznikla Dánská rada svobody, tedy orgán, v němž se spojily odbojové skupiny. Organizace proklamovala demokratické tradice a připravila program poválečné obnovy DAN. K nejvýznamnějším členům náležel Mogens Fog z komunisticko-konzervativních novin Svobodné Dánsko a sociální demokrat Frode Jacobsen z odbojové skupiny Ringen (Kruh). Celý odboj byl zastřešen jediným vedením, ve kterém v průběhu let nepropukly žádné spory mezi komunisty a pravicovými skupinami odboje.

Význam ozbrojené části odboje spočíval v sabotážích průmyslových podniků spolupracujících s NEM. Činnosti často chyběla lepší koordinace a větší efektivita, ale i přesto mezi největší úspěchy patří výbuch zbrojního podniku s názvem Dánský průmyslový syndikát. Výbuch byl proveden v létě 1944 odbojovou skupinou BOPA (Občanští partyzáni). Mezi další významné odbojové skupiny patřilo nacionalistické Dánské shromáždění, Holger Danske a Svobodné Dánsko. Největší počet sabotážních akcí bylo provedeno v zimě 1945. Záškodnické akce cílily hlavně na jutskou železniční trať, kde bylo provedeno přes sto sabotáží.¹³⁸

K největšímu vystoupení obyvatelstva došlo dne 1. července 1944 při generální stávce v Kodani.¹³⁹ Na konci války v zemi nepropuklo žádné koordinované povstání.¹⁴⁰ Dne 4. května 1945 Německá říše v zemi kapitulovala. V následujícím dni spojenecké armády osvobodily zemi nenásilnou cestou.

2.2. PLAMEN A CITRON

Koprodukční film *Plamen a Citron (Flame & Citron; 2008)*¹⁴¹ pojednává o legendární dvojici protinacistické organizace Holger Danske.¹⁴² Bent Faurschou Hviid alias Plamen

¹³⁷ Na jaře 1943 se ustavila skupina parašutistů pod vedením Flemminga B. Muuse.

¹³⁸ BUSCK, Steen, POULSEN, Henning. Dějiny Dánska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-908-9, s. 253.

¹³⁹ Stávky se zúčastnilo přes 500 000 obyvatel.

¹⁴⁰ Dánská rada svobody připravovala podzemní armádu, která byla připravena pomoci Spojencům při předpokládaném boji s Německem na území státu. Na druhou stranu Rada svobody potlačovala možná samovolná ohniska povstání před příchodem spojeneckých armád. Takto postupovala v rámci pokynů od exilové vlády a britského vedení.

¹⁴¹ Na vzniku filmu se podílely filmové štáby ze sedmi zemí – Česká republika, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Norsko, Švédsko.

získal svoji přezdívku díky zrzavým vlasům a ráznosti jeho jednání.¹⁴³ Jørgen Haagen Schmith byl přezdíván Citron, neboť v předválečných letech pracoval v automobilce Citroën.¹⁴⁴ Oba dva se specializují na provádění sabotáží a likvidaci kolaborantů a později i nacistů. Plamen a Citron provádějí rozkazy nadřízených složek. Postupem času začínají pochybovat o jim svěřených úkolech a začnou pátrat, kdo je v odbojovém úsilí skutečný přítel, a kdo svou loajalitu odbojovému hnutí pouze předstírá. Jejich pátrání se jim na konci snímku stane osudným.

Tvorby předlohy se ujali Lars Christian Andersen a Ole Christian Madsen. Oba dva při vytváření scénáře ovlivnila kniha *They Saw It Happen* od spisovatele Matthew Lewina, která pojednává o protinacistické rezistenci, a dokumentární film *With a Right to Kill* (2003), jenž objasňuje činnost Plamena s Citronem. Režisérského křesla se následně chopil samotný Madsen.¹⁴⁵ Do obsazení role Citrona si vybral jednoho z nejuznávanějších dánských herců

¹⁴² Organizace název získala podle hrdiny Ogiera the Dane z dánské mytologie. Holger Danske založili v roce 1942 dobrovolníci ze Zimní války, kteří bojovali na straně FIN. V čele stanul Gunnar Dyrberg. Organizace patřila k nejradičalnější části odboje, což dokumentuje přes 200 zabitých udavačů a kolaborantů. Udává se, že se aktivně připravovala na příchod spojenecké armády. Její členové provedli přes 100 sabotáží. Nejznámější provedenou akcí se stal výbuch v budově Fora v Kodani, v té době noclehárna německých vojáků. Organizace čítala kolem 350 členů. Gestapo dvakrát úspěšně rozkrylo členskou základnu, díky čemuž bylo popraveno 64 členů. Movie in Spotlight: Flame and Citron – The Disinterested Interpreter. The Disinterested Interpreter – Nothing is colorless. [online]. Dostupné z: <https://disinterestedinterpreter.wordpress.com/2015/06/03/movie-in-spotlight-flame-and-citron/>, obrázek č. 19.

¹⁴³ Bent Faurschou Hviid se narodil dne 7. ledna 1921 v dánské vsi Asserbo. Ve svých dvaceti letech vstoupil do organizace Holger Danske. S Citronem utvořil legendární odbojové duo. Plamen se soustředil na likvidaci dánských nacistů a kolaborantů, při této činnosti usmrtil nejméně 22 osob. Dne 19. září 1944 Plamen po zadržení uprchl gestapu. Následně se skrýval na okraji Kodaně. Dne 18. října nacisté obklíčili usedlost, ve které se skrýval. Plamen byl v té chvíli neozbrojený, a tak spolkl kyanidovou kapsli. Posmrtně obdržel mnoho vyznamenání. Například v roce 1951 mu americký prezident Harry S. Truman udělil Medaili svobody.

¹⁴⁴ Jørgen Haagen Schmith se narodil dne 18. prosince 1910 v dánském městě Gentofte. Po obsazení DAN nacistickým Německem vstoupil do organizace Holger Danske, ve které utvořil dvojici s Plamenem. Spolu pak provedli mnoho záškodnických akcí. Např. v červenci 1943 sabotovali výrobní garáž automobilky Citroën, při níž došlo ke zničení šesti německých vozů a tanků. Dne 19. září 1944 gestapo oba dva zadrželo při zatýkání dánských policistů, za které byli hrdinové převlečeni. Citron vyvolal zmatek a Plamen uprchl, jeho samotného však gestapo postřelilo. Když gestapo převáželo raněného Citrona, podařilo se mu ze sanitky uprchnout. Skrýval se v domě na kodaňském předměstí. Dne 15. října Citron zemřel na dánském pobřeží po přestřelce se členy gestapa. Posmrtně obdržel mnoho vyznamenání. Například v roce 1951 mu americký prezident Harry S. Truman udělil Medaili svobody.

¹⁴⁵ Režisér a scénárista Ole Christian Madsen se narodil dne 18. června 1966 v dánském městě Roskilde. Vystudoval The National Film School of Denmark v Kodani. První film zrežíroval v roce 1997, nazýval se *Sinan's Wedding*. V roce 1999 natočil film *Pizza King*. Po těchto dvou filmech vešel do dánského povědomí, neboť se oba výše zmíněné filmy zabývají imigrací do Dánského království, čímž rozproudil širokou veřejnou debatu dané problematiky. Po hraní v úspěšném seriálu *The Spider* (2000) Madsen získal dánská ocenění Bodil Award a Roberts Award. Dále ho proslavili filmy *Síla severu* (2005), *Setkání v Praze* (2006), *Plamen a Citron* (2008) a seriál *Banshee* (2013-2016). Jeho drama *SuperClásico* (2011) získalo dánskou nominaci na Oscara v kategorii - Nejlepší zahraniční film.

současnosti Madse Mikkelsena.¹⁴⁶ Druhou hlavní postavu Plamena ztvárnil populární Thure Lindhardt.¹⁴⁷

Květen 1944. Děj je otevřen pasáží, ve které Plamen za asistence Citrona zblízka likviduje kolaboranta. V následné scéně vypravěč (Plamen) v budově kodaňského hostince představuje ostatní členy odbojové skupiny v čele s vůdcem Akselem Wintherem, ztvárněným Peterem Mygindem. Do hostince vstupuje SS-Sturmbannführer a šéf gestapa v Dánsku Karl Heinz Hoffmann, jenž zaujímá největší zápornou roli ve filmu.¹⁴⁸ Plamen se vydává do Hotelu Nordland, ve kterém bydlí záhadná žena, již potkal v hostinci. Jmenuje se Ketty Selmer, představí se mu jako módní návrhářka a v pozdější debatě přiznává, že pracuje pro odboj. Zastává funkci spojky a kurýrky.

Winther, jež sám o sobě tvrdí, že je vykonavatel rozkazů anglického velení, zadává hlavní dvojici úkol zlikvidovat tři německé špiony, zvláště nejvýznamnějšího z nich plukovníka Abwehru Horsta Ernsta Gilberta. První cíl Plamen úspěšně provedl, ale po následné debatě s Gilbertem v jeho domě nabírá plno pochybností a daný rozkaz neplní. Následně se dvojice přemísťuje k prostranství, kde se objevuje třetí plánovaný cíl. Předpokládaný scénář se zkomplikuje, zamýšlený cíl Hermann Seibold je vycvičeným špiónem. Akce končí vzájemnou přestřelkou a těžkým zraněním Plamena.

Za tři týdny, po částečném zotavení Plamena, se děj přenáší do Stockholmu. Na blíže nespecifikovaném místě se uskutečňuje schůze zástupců dánského odboje. Schůzi předsedá představitel Rady svobody, který zakazuje provádění atentátů a sabotáží. Nechce provokovat

¹⁴⁶ Mads Dittmann Mikkelsen se narodil dne 22. listopadu 1965 v Kodani. Nejdříve jeho kroky nevedly k herectví, nýbrž ke gymnastice a taneční dráze. Nakonec však vystudoval hereckou školu v Arhusu, kterou úspěšně zakončil v roce 1996. Mikkelsen se objevil v celé řadě filmů, ale mezinárodní reputaci získal po ztvárnění role Tristana ve filmu Král Artuš (2004). Nejvíce se pak proslavil hlavní zápornou rolí Le Chriffra v „bondovce“ Casino Royal (2006). Zahrál si ve filmu Souboj titánů (2010), Královská aféra (2012) a populární sérii Hvězdných válek – Rogue One: Star Wars Story (2016). Mikkelsen je držitelem celé řady filmových ocenění. Jeho největší filmové ocenění přišlo s filmem Hon (2012), za hlavní roli získal cenu na MFF v Cannes v kategorii – Nejlepší herec. Ve stejném roce byl oceněn jako osobnost roku prestižní organizací Danish American Society.

¹⁴⁷ Thure Frank Lindhardt se narodil dne 24. prosince 1974 v Kodani. První herecké role se zhostil již v jeho 12 letech. V pozdějších letech vystudoval The Acting School v Odense. Nejdříve prošel několika dánskými televizními seriály. Velmi zdařile byla hodnocena role ve filmu A Place Nearby (2000). Výrazněji na sebe upozornil ve filmu Síla severu (2005). Do mezinárodního povědomí se dostal díky filmu Andělé a démoni (2009). Velké popularity nabyl po ztvárnění hlavní role ve filmu Neodcházej (2012). V roce 2014 získal dánské filmové ocenění Lauritzen Award.

¹⁴⁸ Německý právník Karl Heinz Hoffmann se stal šéfem dánského gestapa v září 1943. Po válce ho soud v Kodani dne 19. ledna 1950 odsoudil k trestu 20 let vězení. Hoffmann se dočkal propuštění dne 9. července 1952. Zemřel dne 12. srpna 1975 v Západním Německu.

Němce k odvetným akcím, které by decimovaly řady odbojových skupin připravujících se na ozbrojené povstání po příchodu Spojenců. Ústřední duo zákaz odmítne. Po návratu do DAN je proveden atentát na Gilberta. Nacistická odvěta na sebe nenechává dlouho čekat a vzápětí začíná vlna zatýkacích akcí a poprav. Winther skupinu informuje o zrádci v jejich řadách. Mezitím propuknou demonstrace v Kodani, přičemž jak lýčí vypravěč, v prvních dnech zemře 26 protestujících. Plamen navštíví Ketty. Ona mu prozrazuje, že byl právě prohlášen Hoffmannem nepřítelem č. 1 a na jeho dopadení je vypsána částka 20 000 marek. V průběhu večera dochází k intimnímu sblížení obou osob.

V příštích dnech Winther zadává rozkaz k zabití Ketty, neboť má být údajnou dvojitou agentkou. Plamen nesouhlasí s rozkazem a ihned směřuje ke Ketty. Ta odmítá všechna nařčení a sděluje, že Winther byl v minulosti právním zástupcem Gilberta, se kterým ho dokonce vážou obchodní smlouvy, a proto se stal pro něho nepohodlnou osobou. Navíc Gilbert a jeho sektářka, kteří byli zlikvidováni, pracovali jako utajení špioni v řadách Abwehru. Winther unikl do Stockholmu, prý není vykonavatelem anglických rozkazů, zároveň ani nepracuje pro gestapo.

Po uniknutí z léčky, která byla nastražena na Plamena s Citronem, se hlavní aktéři rozhodují spáchat atentát na Hoffmanna. Akce ale končí nezdarem. Pak se odehrává opět schůze vrcholných představitelů odboje. Na té je přítomný i Winther, který je přítomnými omilostněn. Nejvyšší představitelé znovu apelují na ukončení záškodnických akcí, neboť si přejí uklidnění a zklidnění atmosféry v zemi. Hlavní hrdinové opětně všechny návrhy odmítají. Hlavním cílem pro ně zůstává atentát na Hoffmanna. Na základě informací, které jim prozrazuje Ketty, očekávají příjezd mercedesu s šéfem gestapa. V momentě příjezdů automatickými zbraněmi rozstřílí auto, ale zjistí, že namísto Hoffmanna zastřelili jiného nacistického důstojníka spolu s jeho malým synem. Plamen zkouší kontaktovat Ketty, ale ta se odjela do Stockholmu.

Říjen 1944. Po neúspěšném proniknutí do budovy gestapa dojde k chycení obou hrdinů. Po zadržení Citron odláká pozornost, ostatní odbojáři uprchnou, ale sám je zasažen. Při převozu do nemocnice zastřelí ochranku a uniká. Následně se zotavuje severně od Kodaně v usedlosti Charlottenlund. Plamen se ukrývá u své bytné Lise. Úkryty obou hlavních postav jsou prozrazeny. Citron umírá po akční přestřelce. Plamen před dopadením spáchá

sebevraždu. V závěrečné sekvenci se Ketty setkává s Hoffmannem. Přijímá od něj peníze, přičemž je zřejmé, že pro něj pracovala, a podávala mu informace o dění v odboji.

Ve filmu nejde primárně o vylíčení popisu osudů Plamena a Citrona, ale režisér se snaží upozornit na otázku, jakými rozdíly se liší terorismus a boj za svobodu. Ukazuje, že v určitých případech mohou být rozdíly velmi malé. Vystávají otázky oprávněnosti akcí, svědomí, odpovědnosti za odvetu nepřítele. Hlavní představitelé se ocitají mezi lživými informacemi. Plní rozkazy přibližující Dánsko ke svobodě, nebo vykonávají povely k něčímu osobnímu prospěchu? Stejně tak do posledních chvil není patrné, kdo je kladná, a kdo záporná postava. Plamen se od počátku stává hlavním vykonavatelem likvidace osob. Po provedených rozkazech se zaštituje hesly: „Nesmíš v nich vidět lidi, ale nacisty. Proč zabít? Jinak to nejde.“ Je přesvědčený, že sabotáže nemají smysl, ale jedině likvidace jednoho po druhém. Celkově je vykreslen jako chladnokrevně vystupující postava bez menších známek výčitek svědomí. Naopak Citron znázorňuje klidnější povahové rysy. Stává se hlavním organizátorem akcí a kriticky přemýšlí o zabíjení lidí. Celkově je mnohem citlivější a často se u něho objeví velké výčitky svědomí.¹⁴⁹ V konečném vyznění k tématu odboje není přístupováno klasickým způsobem. Film ukazuje mnohdy problematičnost „hrdinských činů“ a záporné stránky v boji za svobodu.

Tento film se stopáží 130 minut se zaštituje tvrzením, že byl natočen na základě skutečných událostí. Dojem autenticity ihned v prvních pasážích filmu vyvolávají dokumentární záběry z obsazení DAN. Tehdejší dokumentární materiál režisér využívá ještě jednou, konkrétně při popisu dánských protestů v létě 1944. Nyní bych se zaměřil na největší historické nepřesnosti. Ve filmu umírá Citron po heroickém odporu. Skutečnost však byla odlišná. Citron přišel o život v boji s gestapem na pobřežní silnici, když hledali jiné členy rezistence.¹⁵⁰ Scéna, ve které došlo k zabití německého důstojníka s jeho synem, se odehrála zcela jinak. Na mercedesu nevlály nacistické vlaječky a cílem útoku nebyl Hoffmann, ale

¹⁴⁹ Např. po zabití německého důstojníka spolu s jeho synem.

¹⁵⁰ *Wartime thriller shines light on two great Danes - The Globe and Mail. The Globe and Mail: Canadian, World, Politics and Business News & Analysis* [online]. Copyright © Copyright 2017 The Globe and Mail Inc. All Rights Reserved. [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <https://www.theglobeandmail.com/arts/wartime-thriller-shines-light-on-two-great-danes/article4281330/>

kolaborant Arno Oskar Hammeken, jenž se v autě skutečně nacházel.¹⁵¹ Nejbližší nadřízený Plamena a Citrona se nejmenoval Aksel Winther, nýbrž Vilhelm Leifer.¹⁵²

Plamen a Citron s rozpočtem 7,6 milionu dolarů byl jedním z nejdražších filmů dánské kinematografie. Film se promítal v rámci MFF v Marakéši a MFF ve Valladolidu. Film byl nominován ve 14 kategoriích dánských filmových cen Robert Awards. Zvítězil v pěti kategoriích. Jednu cenu získal v rámci Bodil Awards. V Zulu Awards opanoval všechny tři kategorie, do kterých byl nominován. V mezinárodním měřítku získal film dvojité nominace na Evropské filmové ceny v kategorii – Nejlepší herec.¹⁵³

2.3. TENTO ŽIVOT

Tento život (This Life; 2012) zobrazuje na základě skutečných historických událostí venkovský odboj Hvidstenské skupiny ve východním Jutsku.¹⁵⁴ Nezvyklým faktem se stává, že film s touto problematikou zrežirovala žena, a to Anne-Grethe Riis.¹⁵⁵ Film se navíc stal její režisérskou prvotinou. Ve filmu nevystupuje jedna hlavní postava, ale více ústředních aktérů, kteří prostupují celým dějem. K nejdůležitějším postavám patří starší manželská dvojice, jež je ztvárněna zkušenou dánskou herečkou Bodil Jørgensen (Guðrun Fíil)¹⁵⁶ a v současnosti jedním z nejznámějších dánských herců Jensem Spottagem (Marius Fíil).¹⁵⁷

¹⁵¹ Jeg så Flammen skyde | Arbejderen. *Arbejderen* [online]. Copyright © 2001 [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <http://arbejderen.dk/artikel/2008-04-02/jeg-s-flammen-skyde>

¹⁵² Historikere advarer om at tro på Flammen og Citronen -film - Avisen.dk. Nyheder om job og arbejdsliv - Avisen.dk [online]. Copyright © 2015 Avisen.dk ApS [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <https://www.avisen.dk/Pages/Guests/Articles/ShowTemplatedArticle.aspx?ArticleID=8847>

¹⁵³ Nominaci získal Mads Mikkelsen i Thure Lindhart.

¹⁵⁴ Skupina dostala název podle hostince Hvidsten Inn nacházející se mezi Randers a Mariager v Jutsku. Hvidstenská skupina prostřednictvím shozeného vojenského materiálu od SOE zásobovala odbojovou organizaci BOPA a Holger Danske. Skupinu vedl Marius Fiil. Skupinu nacisté rozkryly po výslechu britského parašutisty Jacoba Jenson. Dne 11. března 1944 gestapo zadrželo členy skupiny. Soud odsoudil osm členů skupiny k trestu smrti. Poprava byla vykonána dne 29. června 1944. Ostatní členové nastoupili k trestu odnětí svobody od dvou let do konce života. De døde for Danmark | BT Danmark - www.bt.dk. BT Nyheder | Læs nyhederne på bt.dk [online]. Dostupné z: <https://www.bt.dk/danmark/de-doede-for-danmark>, obrázek č. 20.

¹⁵⁵ Anne Grethe Bjarup Riis se narodila dne 21. listopadu 1965 v dánském městě Herning. V roce 1992 dokončila svá studia na Danish National School of Performing Arts v Kodani, kde posléze započala s vyučováním herectví. Riis se objevila v mnoha divadelních a filmových rolích. V širší známost vešla po ztvárnění role ve filmu *Idioti* (1998). Dále na sebe upozornila ve filmu *Jednou budem dál* (2006) a *I Was a Swiss Banker* (2007). V roce 2012 vstoupila na režisérskou dráhu filmem *Tento život*. O rok později zrežirovala drama *Catch the Dream* (2013).

¹⁵⁶ Bodil Jørgensen je rodačkou dánského Vejle, kde se narodila dne 3. března 1961. Od roku 1992 se objevila ve více jak 40 filmech. Ve filmu *Idioti* (1998) ztvárnila hlavní roli a nabyla tak značné popularity. Výrazně na sebe upozornila ve snímku *Outsider* (2005) a *All Inclusive* (2014).

¹⁵⁷ Jens Jørne Spottag se narodil dne 13. prosince 1957 v dánském Odder. Ve filmech se pravidelně objevuje od roku 1987. V roce 1999 si zahraje ve snímku, který byl nominován na americkou cenu Oscar v kategorii - Krátký film. Mezinárodní renomé mu vyneslo ztvárnění hlavní postavy ve filmu *Deep Water*

Spolu s nimi žijí dvě generace potomků. Celá rodina žije a současně spravuje hostinec Hvidsten Inn.

Hvidstenská skupina vešla ve spojení s SOE, která pravidelně svými letadly shazuje sabotážní materiál k nedalekému vřesovišti za vsí. Spolu s materiálem jsou často součástí seskoky parašutistů, kterým následně obyvatelé poskytují dočasný úkryt. Po několika hodinách parašutisté odjíždějí do různých měst v DAN, kde spolu s dalšími členy odboje připravují sabotážní akce. Vše dostane trhlinu po zajetí odbojářů v Kodani, díky kterým s fatálními následky gestapo rozkryje celou venkovskou skupinu.

Děj se začne odehrávat na podzim 1942 v hostinci, ve kterém probíhá přátelské setkání rodiny Fiil spolu s blízkými rodinnými přáteli. V průběhu setkání mužská část osazenstva probírá současnou politickou situaci. Kritizují skutečnost vládní politiky spolupráce s NEM a dochází k názoru, že by v případě potřeby participovali na odboji. Většina přítomných přitom netuší, že mnozí z nich jsou již součástí odboje. O několik dní později skutečně dojde k nabídce spolupracovat s odbojem, s čímž všichni dotyční souhlasí. Počáteční nadšení naráží v jistém ohledu na kritické hlasy „ženské části“ rodiny. Uvědomují si, že i když se členy odboje stanou jen muži, tak rizika spjatá s odhalením nesou všechny zúčastněné rodiny.

Jedné noci se několika členná skupina vydává do vřesovišť, do kterých letadlo shazuje materiál. Seskakují také parašutisté. Celá akce hladce proběhla. V Hvidsten Inn přenocuje parašutista Jacob, kterého druhý den odbojáři přemístí. Při přejezdu německá hlídka zastaví auto se skrytým Jacobem, neboť si je gestapo vědomo seskoku parašutistů z předešlé noci, a snaží se seskočivší vypátrat. Hlídka ho neobjevuje, a tak Jacob nepoužívá střelnou zbraň svírající v ruce, a celý transport dojede až do Kodaně.

Dějová linie poskočí do léta 1943. Prostřih zaznamená zátah gestapa na odbojáře v Kodani, při kterém spáchá sebevraždu jeden z parašutistů z obavy před zajetím gestapem. Jacob v klíčové chvíli zjistí, že jeho ampulka s jedem je zničená, a tak ho Němci zajmou. O razii gestapa je posléze informována Hvidstenská skupina. Dne 28. srpna se uskuteční další shoz materiálu spolu s výsadkem nevelké skupiny parašutistů. V momentu kdy členové skupiny odklízejí materiál z vřesoviště, přilétá německé letadlo, na které zahájí palbu horlivý

(1999). Mezi nejúspěšnějšími filmy, ve kterých zahrál hlavní postavy, jmenuji vítěze Berlinale Jednou budem dál (2006) a Oddělené světy (2008) a Divoké labutě (2009).

odbojář. Letadlo střelbu opětuje a odlétá. Ve stejný moment německá radiotechnika zaměří výsadek a směrem k vřesovišti ihned směřují německé jednotky z měst Randers a Mariager. Jednotky projíždějící kolem hostince zahlédne Tulle, dcera Mariuse. Odbojáře okamžitě ve vřesovišti varuje mladá Gerda, dcera Tulle. Pro tentokrát ještě všichni zúčastnění vyvážnou z německého pronásledování.

Z vývoje děje lze odhadnout, že Hvidstenskou skupinu rozkryje zajatý odbojář Jacob. Na Mariuse a Gudrun se obrátí odbojářská spojka s nabídkou útěku do SVE, ale to odmítají. Na venkov přijíždí gestapo a všechny členy skupiny zatýká a převezve do věznic v Aarhusu a Kodani. S dotyčnými proběhne zrychlený soudní proces. Marius spolu s jeho synem Nielsem, Albertem a dalšími 5 osobami jsou odsouzeni k trestu smrti, Tulle, Gerda a další k odnětí svobody v rozmezí dvou let až k doživotnímu trestu. Rozsudek smrti je vykonán dne 29. června ve 4:00.

Stěžejní pro celý snímek se stává velký počet dialogů, které mají ukázat myšlenkové konstrukce aktérů týkajících se odboje. Má smysl bojovat proti bezpráví? Je ospravedlnitelné být členem odboje a ohrozit přitom životy své rodiny? A nejen jí, ale i životy blízkých přátel? Delší dialogy dokreslují charakterové vlastnosti hrdinů ukazující myšlení osob v nejrůznějších krizových situacích.¹⁵⁸ Námětem závěrečných dialogů se stává opět přemítání o poslání odboje spolu se znepokojením, jaký osud čeká jejich rodiny.

Autorčin rukopis se projevil v celkové dynamice a tempu filmu. Děj až na výjimky není dynamický a neobjevují se v něm ani tradiční akční repliky.¹⁵⁹ Ve filmu se divák nedočká žádných násilných scén, samozřejmě kromě závěrečné popravy hrdinů. Nezaznamenáme ani jakýkoliv záběr na prolitou krev. Režisérka klade největší důraz na znázornění tísnivé atmosféry okupace, ve které je všudypřítomný pocit nejistoty a obavy, co se odehraje v následujících dnech či hodinách. Film představuje příběh „obyčejných lidí“ z venkova, kteří se přidávají k hnutí odporu. Na počátku záškodnické činnosti si nikdo nepřipouští, jaké fatální důsledky jejich jednání může mít, což se všem aktérům v konečném důsledku vymstí.

¹⁵⁸ Např. v závěrečných scénách dlouhé pasáže, které autorka věnuje rozmluvám odsouzených a čekajících na smrt.

¹⁵⁹ Např. shazování sabotážní materiálu, převezení Jacoba do Kodaně, příjezd německých vojáků k vřesovišti.

Režisérka ve filmu úzce reflektuje historické skutečnosti spjaté s osudy Hvidstenské skupiny. Všechny postavy vycházejí z reálných postav. Ať už jde o Mariuse Fiilse a jeho rodinu, nebo britského parašutistu Jacoba Jensena. Stejně tak odpovídají dobové realie a datová konkretizace.

Tento život, film se stopáží 120 minut, dosáhl na mnoho úspěchů a překonal svou popularitou předcházející film *Plamen a Citron*. Za jedenáct týdnů od začátků nasazení do distribuce film vydělal 9,4 mil. dolarů. Z této perspektivy se stal druhým nejúspěšnějším filmem za posledních 35 let.¹⁶⁰ Film získal pět nominací na dánská ocenění v rámci Bodil Awards a Robert Awards, v nichž vyhrál ve třech kategoriích. Snímek se probojoval na MFF v Palm Beach, a to v kategorii – New Voices/ New Visions Grand Jury Prize. *Tento život* obdržel ocenění na Filmfest v Hamburku v kategorii – Cena poroty. Riis všem kritikům dokázala, že i žena dokáže natočit film z doby okupace a vydobyla si respekt.

¹⁶⁰ Tento život / Hvidsten gruppen (2012) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 47. MFF Karlovy Vary [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/191105-tento-zivot/prehled/>

3. KAPITOLA NĚMECKO

V polovině prvního desetiletí 21. století došlo v NEM k renesanci filmů o protinacistickém odporu uvnitř samotné země.¹⁶¹ Nejdříve diváci shlédli v roce 2005 německý film *Poslední dny Sophie Schollové* (2005), jenž pojednává o pasivním odporu ilegální skupiny Bílá růže. Tento film se stal remakem ke staršímu západoněmeckému filmu *Bílá růže* (1982). Celosvětově se nejvíce znázornění dočkal neúspěšný pokus atentátu na Hitlera probíhající v červenci 1944. V devadesátých letech vznikl americko-jugoslávský film *Atentát na Hitlera* (1990). V novém tisíciletí vznikl německo-rakouský snímek *Stauffenberg* (2004). Nejznámějším film s touto problematikou byl natočen o čtyři roky později, americko-německá *Valkýra* (2008).

3.1. ODBOJ

Přestože se nacizmus rozvinul v NEM a zasáhl významným způsobem do jeho státních struktur, tak se odboj zrodil ihned po nástupu Hitlera. Charakteristickým prvkem německého odboje je jeho roztržitost a z důvodu výše zmíněných okolností i nepříliš velká četnost aktivit. Odboj vytvářeli zejména příslušníci zakázaných stran.¹⁶² V rozporu s Hitlerovou diktaturou se ocitla rovněž Římskokatolická církev.¹⁶³ Nejrozšířenější formu pasivního odporu představovala tvorba a distribuce ilegálních letáků.¹⁶⁴

Proti nacistickému režimu se snažily nejvýrazněji postavit levicové skupiny, které se zformovaly ze zakázané komunistické a sociálně-demokratické strany.¹⁶⁵ Jejich činnost spočívala v provádění sabotáží a zisku zpravodajských informací. Stejně jako u ostatních zemí, tyto levicové proudy zvýšily své aktivity po napadení SSSR. Jistou omezenost aktivit s blížícím se koncem války předurčovala okolnost, že vedoucí levicový představitelé plánovali výrazněji zasáhnout až po provedení vojenského převratu, neboť se obávali

¹⁶¹ Na vzniku filmu se podílelo nejen Německo, ale i Švýcarsko, Nizozemsko a Lucembursko.

¹⁶² Např. Komunistická strana Německa, Sociálnědemokratická strana Německa.

¹⁶³ Němečtí katolíci uznávali encykliku *Mit brennender Sorge*, odmítající filozofické základy nacizmu, kterou dne 14. března 1937 vydal papež Pius XI.

¹⁶⁴ Např. studentská skupina Bílá růže.

¹⁶⁵ Např. skupiny Uhrig-Römer, Saefkow-Jacob a Rudá kapela.

opakování událostí z roku 1918, v nichž byla levice označena za zrádce.¹⁶⁶ Svěbytné skupiny s převažující levicovou orientací se vytvářely od konce třicátých let – Edelweiss Piraten.¹⁶⁷

Druhou významnou skupinou se stali vysocí vojenští představitelé nejdříve kolem bývalého náčelníka generálního štábu Ludwiga Becka, později kolem generálmajora Henninga von Tresckowa, kteří se pokusili odstranit Hitlera. Nejznámější pokus se datuje do dne 20. července 1944. Toho dne provedl plukovník Claus Schenk von Stauffenberg neúspěšný atentát na Hitlera ve Vlčím doupěti.¹⁶⁸

Německý protinacistický odboj nelze plně porovnávat s jinými hnutími odporu po Evropě, neboť zde na rozdíl od ostatních zemí panovaly naprosto odlišné podmínky. Za prvé, nejednalo se o odpor proti okupační mocnosti. Za druhé, v zemi vládli přes 12 let nacisté s aktivním přispěním velké části obyvatelstva. Za třetí, v rozvinutém totalitním státě s velkým množstvím represivních orgánů šlo jen složitými způsoby provádět akce odporu. Odboj se stal okrajovou záležitostí, ale i přesto existovaly proudy a jednotlivci, kteří aktivně vystupovali proti vládě Hitlera.

3.2. SKUPINA EDELWEISS

Na podzim roku 2005 zaznamenal premiéru film *Skupina Edelweiss* (2004; *Edelweiss Pirates*), trvající 111 minut, který nabízí pohled na ozbrojený odpor.¹⁶⁹ Scénář, stejně jako film, vytvořil německý producent a režisér Niko von Glasow.¹⁷⁰ Scénář vznikl sedm let a podílela se na něm režisérova žena scénáristka Kiki von Glasow. Společně využili dobové materiály a setkali se s příslušníky skupiny. Glasowa spojovala s dobou nacistické nadvlády

¹⁶⁶ BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-257-0054-9. s. 561.

¹⁶⁷ Viz. str.

¹⁶⁸ HOFFMANN, Peter. Claus Schenk von Stauffenberg: životopis. Praha: Academia, 2010. Historie. ISBN 978-80-200-1795-6.

¹⁶⁹ Film *Poslední dny Sophie Schollové* byl uveden německými kiny dne 24. února 2005. *Skupina Edelweiss* si odbyla premiéru dne 10. listopadu 2005.

¹⁷⁰ Niko von Glasow se narodil dne 23. srpna 1960 v Kolíně nad Rýnem. Filmovou vědu studoval na New York University a National Film School v Lodži. První film distribuoval na začátku devadesátých let, konkrétně *Wedding Guests* (1991). Mezi jeho výraznější počiny patří filmy – *Wintersleeper* (1997), *Look At Me* (2006) a *Shoot Me, Kiss Me. Cut!* (2015). Glasowův největší úspěch je spjatý s dokumentárním filmem *NoBody's Perfect* (2008), ve kterém zachytil osudy osob, jež se narodily s tělesným postižením z důvodu vedlejších účinků thalomidu. Autor sám trpí těmito vedlejšími účinky. Dokumentární film dosáhl celosvětového uznání a získal ocenění na Německých filmových cenách v kategorii – Nejlepší dokument.

okolnost, že jeho otec kvůli židovskému původu pobýval v koncentračním táboře.¹⁷¹ K tématu Edelweiss Pirates se režisér vyjádřil následujícími slovy:

„Nebyli to žádní absolutní hrdinové, byli to úplně obyčejní lidé, kteří dělali neobyčejné věci.“¹⁷²

Glasow ve filmu zobrazil formy odboje „náctiletých“ Němců, kteří vytvářeli „gangy“ po celé zemi. Jako předlohu použil osudy „Kolínských Navajů“, části celostátních Edelweiss Pirates z Kolína nad Rýnem.¹⁷³ Hlavním vypravěčem celého filmu se stává Karl Ripke, kterého ztvárnil mladý herec Ivan Stěbunov.¹⁷⁴ Kolínská skupina pomůže uteklému vězni Hansi Steinbrückovi, ztvárněným Belou B. Felsenheimerem, jenž po plném zotavení začne propracovaněji plánovat útoky proti nacistům.¹⁷⁵ Nakonec nacisté rozkryjí část skupiny a vše pro mnohé postavy vyústí v tragický konec.

Do děje uvádí hlavní postava Karl, který vzpomíná na léta prožitá v nacistickém NEM. Úvodním proslovem se nejprve vrací do dubna 1945, kdy nacisté vyhnali vězně ven před popravčí četou. Tehdy byl vězněný také Karl. Vězni těsně unikli popravě a za krátký čas jsou osvobozeni Spojenci. Krátce předtím rozmlouvají velitel kolínského gestapa kapitán Ferdinand Kütter a jeho zástupce Josef Hoegen o příchodu nepřátelských jednotek. Kütter

¹⁷¹ Skupina Edelweiss / Edelweißpiraten (2004) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 04.02.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/202092-skupina-edelweiss/komentare/>

¹⁷² Edelweiss piraten: „Děti, které děsily nacistické Německo i spojence. [online]. Dostupné z: http://www.xman.idnes.cz/edelweiss-piraten-deti-ktere-desily-nacisticke-nemecko-i-spojence-1cj-/xman-styl.aspx?c=A120209_142032_xman-styl_fro

¹⁷³ Levicově orientovaní Edelweiss Pirates vycházeli z mládežnického hnutí z konce třicátých let, zásadně v reakci na přísnou regulaci Hitlerovy mládeže. Příslušníci pirátů odmítali vstup do organizace Hitlerjugend a vyznávali svobodné a nesegregační hodnoty. Jednotlivé skupiny byly úzce spjaty s jednotlivými regiony. Z největší části tvořily hnutí mladé osoby ve věku 14 až 18 let. Členové nosili podobný styl oblečení, vlastní odznak a propagovali režimem zakázané symboly. Vytvořili tak vlastní subkulturu. Nejznámější skupiny se nacházely v oblastech Düsseldorfu, Oberhausenu, Kolína nad Rýnem a Essenu. Aktivity pirátů se postupem války zvyšovaly. Nejdříve rozšiřovali protistátní letáky a provázeli je konflikty s Hitlerjugend, posléze napadali vojenské hlídky, pomáhali uprchlíkům a židům a prováděli sabotáže. Nacistické represe nejprve nepředstavovaly násilné tresty, ale ty doznaly změnu po vypuknutí války. Činnost pirátů dlouho vyvolávala kontroverze, neboť mezi její aktivity patřilo vykrádání obchodů a násilné chování vůči „obyčejným“ Němcům. Po válce pak někteří členi nadále napadali občany, kteří výrazně podporovali nacistický režim. Edelweisspiraten (2004) | Film-Szenenbild. OutNow.CH - Wir wissen, was läuft! [online]. Copyright © Studio [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://outnow.ch/Movies/2004/Edelweisspiraten/Bilder/009>, obrázek č. 21.

¹⁷⁴ Ivan Sergejevič Stěbunov se narodil dne 9. listopadu 1981 v sovětském Pavlovsku. Nejvíce na sebe upozornil ve filmu Skupina Edelweiss (2004). Dále si zahrál ve filmu Poslední uik-end (2005), Atentát na Stalina (2009) a Bilet na Vegas (2013).

¹⁷⁵ Dirk Felsenheimer se narodil dne 14. prosince 1962 v německém městě Spandau. Ve známost vešel především pod pseudonymem Bela B. jako zpěvák a bubeník punkrockové skupiny Die Ärzte. Felsenheimer se epizodně objevil v mnoha německých filmech a seriálech. V roce 2003 a 2004 se krátce si zahrál v kultovní sérii Kobra 11 (1996 -). Výraznější role ztvárnil ve filmech – Skupina Edelweiss (2004), Nejlepší sportovec století (2006) a Bye Bye Harry! (2006). Po celý život podporuje antifašistické projekty, např. „Kein Bock auf Nazis“.

spáchá sebevraždu. Karl objasňuje, že jeho matka nežije, starší bratr Otto zemřel na frontě v Rusku a otec bojuje ve válce. Bydlí spolu s mladším bratrem Peterem.¹⁷⁶

Ve sporu se ocitají Peter a Karl, neboť Peter je členem Hitlerjugend. Kamera zabírá trosky a rozvaliny v rozbombardovaném městě. Následně Karl představuje své nejbližší přátele – Franz Rheinberger, Günther Schwarz, Barthel Schink a Adolf Schütz. Popisuje také život „kolínských pirátů“, který obsahuje potyčky s Hitlerjugend.¹⁷⁷ Nacisté využívají vězně, kteří v ruinách zneškodňují nevybuchlé bomby. Dva vězňové vymyslí léčku, nechají explodovat bombu a ostraha umírá. Sami prchnou.

Po proběhnuvším leteckém náletu „pirátů“ vytvoří protinacistický nápis na zdi. Najdou zraněného vězně Hanse Steinbrücka, kterého ukryjí. Karl navštíví svoji švagrovou Cilly Serve. Žije sama se dvěma dětmi (Anton a Flitzi), neboť její manžel Otto, zároveň bratr Karla, zemřel. Karl je do ní platonicky zamilován, ale Cilly ho odmítá. Odbojová skupina rozmlouvá s Hansem a chtějí, aby se k nim přidal na provedení výraznějších sabotáží. Ve stejné chvíli si děti hrají v ruinách. Nešťastnou náhodou Antona zavalí bomba. Hans bombu zneškodní a zachrání ho. Hans začne přebývat u Cilly. Skupina pro něj složitými způsoby shání potraviny. Karl okrádá mrtvého nacistu a bere mu pistoli. Jde navštívit ukryvaného, ale stane se svědkem intimního sblížení mezi Cilly a Hansem. Probíhá nálet. Karl předá pistoli a doklady Hansovi a rozezleně mu oznamuje, aby odešel.

Hans se setká s odbojovou skupinou, ve které dříve zřejmě působil.¹⁷⁸ Společně vykradou sklad s potravinami. Toho dne večer všichni oslavují, neboť mají dostatek zásob na dalších několik dní. Hans svolá „piráty“ a přemlouvá je, aby s ním a jinými odbojáři participovali na výraznějších záškodnických akcích, například vyhození velitelství gestapa do povětří. Stále rozezlený Karl odmítne.

¹⁷⁶ Film je uveden Karlovými slovy: „Zkouška raz, dva. Tak jo, to bude fungovat. Budu vám vyprávět příběh, který jsem si chtěl nechat pro sebe a nikdo ho ani nechtěl slyšet. Ale jelikož brzy umřu, povím to, co musím, do této věci. A ti, kdo přijdou po mně, s tím mohou naložit, jak budou chtít. Budu se držet pravdy, jak jen budu moci. Byl duben roku 1945. Američané už byli v Kolině, když nás gestapo vyvedlo z našich cel.“ Záběry ukazující vyvedení vězňů z cel a osvobození Spojenci. „Po té, co nás Američané osvobodili, jsem nic necítil. Žádnou radost, žádnou úlevu. Chtěl jsem křičet, ale nemohl jsem. Vše, co se stalo, se mi promítalo v mysli. 11 a půl roku zpět jsem bydlel se svým bratrem Peterem na Marien Strasse. Přestěhovali jsme se tam po té, co byla matka zabita při náletu. Otec stále bojoval na frontě. Náš starší bratr Oto zemřel v bojích v Rusku.“

¹⁷⁷ „Bubbes, Günther, Barhel a Dölfes byli mí nejlepší přátelé. Nebyli jsme jediní Edelweisští piráti v Kolině. Byly nás tisíce. Byli jsme jiní než Hitlerjugend. Nosili jsme odznaky Edelweiss., líbila se nám jiná muzika, a v naší skupině byly dokonce i holky.“

¹⁷⁸ Hans se členů skupiny táže, jestli si na něho vzpomínají. Peter Hüppeler ho oslovuje jako „pumař Hans“.

Peter si čte fingoovaný dopis od otce.¹⁷⁹ Z něho se doví, že Otto ve válce zemřel. Současně Karl vychází z hostince. Potká odbojáře Rolanda Lorenta, který mu sdělí, že je na „lovu nácků“. Roland zastřelí na kole jedoucího nacistu Heinricha Soentgena. Soentgen se předtím dvořil osamoceně Cilly. Ta Soentgena tolerovala, neboť ji pomáhal zabezpečit děti. Do bytu Cilly, kde se nachází Karl, vejde Peter. Zjistí, že jeho otec už dlouho není živý, a že nesouhlasil s nacisty. Práví, že své členství v Hitlerjugend spojil s domněnkou, že si to přeje jeho otec.

V Cillyině nepřítomnosti navštíví její byt úřednice ze sociálního úřadu. Prý zanedbává péči o děti. Hans ji vyhodí. Následně učí „piráty“ zacházet se zbraní. Cilly a jiné ženy vytvoří protistátní leták. Zaštitují se Lidovou frontou. Cilly nakupuje velké množství papíru, aby mohly být vytvořeny další letáky. Prodavačky nabývají podezření, k čemu potřebují papír a zavolají na gestapo. Před tím než přijede Hoegen, stačí uprchnout. Jde k Marii, která jí předá zbraň.

Gestapo vtrhne do úkrytu odbojové skupiny, se kterou spolupracoval Hans. Po výslechu zadržených nacisté zjistí adresu nepřátelských osob v Ehrenfeldu (Schönsteinstrasse 7) a jejich zamýšlené plány. Nacisté se připravují k zásahu, kterému velí Hoegen. Tým den se koná oslava Peterových narozenin. Peter obdrží odznak Edelweiss. Během oslavy Cilly nalezne negativní dopis od sociálního úřadu. Rozezlí se na Hanse a odejde z pomsty políbit Karla. Naštvaný Hans pěstmi udeří Karla, čímž je ukončena oslava. Všichni opouští Cillyn byt. Nedlouho poté nacisté provedou zátah. Cilly se stane rukojmí, odeberou ji děti a gestapo čeká na návrat Hanse. Tajná policie rovněž rozkryje spolek žen, které vytvářely protistátní letáky. Pouze Marie unikne a informuje Hanse o zadržení Cilly. Hans shromáždí „piráty“ a jiné odbojáře, například Lorenta. Chce osvobodit Cilly. Dotyční jedou autem. Jeden opilý odbojář cestou střílí po domnělých nacistech. Po přestřelce nevyjde špatně naplánované osvobození. Při útěku malý chlapec, člen Hitlerjugend, pistolí postřelí Hanse. Toho druhý den objeví Karl a Peter. Dostanou se do sporu. Karl chce utéct z města. Naopak Peter propaguje strážit zraněného Hanse.

Gestapo zatkne všechny přátele Karla. Karl se jde udat na velitelství. Výměnou za informaci o místě zraněného Hanse, požaduje svobodu pro něho i jeho bratra. Hoegen ho

¹⁷⁹ Otec byl delší čas mrtev, ale Karl chtěl na co nejdelší dobu zatajit tuto skutečnost před Peterem.

ujistí, že oba zachrání, ale že po válce na oplátku dosvědčí, že jim pomáhal. Karl souhlasí. Peter a Hans jsou objeveni a zatčeni. Nejvyšší velitelství gestapa schválí exemplární veřejnou popravu 13 Němců. Na základě rozkazu velitele RSHA SS-Obergruppenführera Ernsta Kaltenbrunnera musí být poprava doložena nezpochybnitelnými důkazy, aby nedošlo k nepokojům mezi obyvatelstvem. Cilly a Hans jsou mučeni. Aby mohl být Peter zachráněn, musí souhlasit s tvrzením, že ho ke všemu donutil Hans. Peter odmítne, nechce zradit Hanse. Dne 10. listopadu 1944 proběhne poprava. Carl na ni přihlíží z auta.

Další záběr se uskuteční po kapitulaci nacistů ve městě. Cilly odvede děti z dětského domova. Zadržení nacisté na velitelství gestapa prochází budovou. Carl potká Hoegena a zároveň odmítne jeho sdělení, že mu zachránil život. Příběh ukončí poslední Carlův proslov.¹⁸⁰

Glasowovým cílem není zobrazení mnoha akčních scén, ale popis atmosféry rozbombardovaného Kolína nad Rýnem a vyličení tragických osudů hlavních aktérů. Film ukazuje nejen řadu chyb, kterých se „piráti“ dopustili, ale i velké odhodlání postavit se nepříteli.¹⁸¹ Film se prostřednictvím ruční a dynamické kamery snaží o co největší autentický zážitek. K tomu dopomáhá vizuální zpracování snímku. Důležitou roli hrají Karlovy proslovy, které usnadňují celkovou dobovou orientaci ve filmu. Pozornost se soustředí na mnoho detailů jako například špinavá zákoutí, umazané tváře herců, stísněné prostory, neustálý pocit ohrožení, celkově rozbombardované město, ponurost a tmavé barvy. Film doprovází řada sugestivních scén, které stupňují emocionalitu snímku.¹⁸²

Film vychází ze skutečných událostí. V Kolíně nad Rýnem „piráti“ ukrývali uprchlíky a dokonce plánovali výbuch místního velitelství gestapa. Avšak po mučení jednoho zadrženého odbojáře se nacisté dozvěděli celý plán a následně rozkryli část kolínských „pirátů“. Jedna ze závěrečných scén vychází z reálné události, kdy dne 10. listopadu 1944, gestapo veřejně oběsilo jako odstrašující příklad 13 odbojářů, mezi kterými se nacházelo šest členů „pirátů“. Důraz režisér klade na ponechání reálných jmen. Jak u kladných, tak u záporných postav.

¹⁸⁰ „To je příběh, který jsem chtěl říct. Co ještě dodat? Joseph Hoegen byl 9 let ve vězení. Poté si otevřel pekárnu v Braunsfeldu v Kolíně. Cilly zemřela v 70 letech. Myslím, že Ruth Krämer a její matka odjely do Ameriky. Edelweisští piráti byli uctěni roku 1984 u pomníku v izraelském Yad Vaschem. Chtěl jsem vám zde vyprávět jejich příběh, aby nebyli zapomenuti.“

¹⁸¹ Např. selhání zbraně tváří v tvář nacistovi při pokusu o osvobození Cilly.

¹⁸² Např. ostříhání do hola zadržených „pirátů“. Střídané záběry na obličej Karla a Petera těsně před popravou. Vzlyk Karla po popravě Petera.

Nyní blíže popíši hlavní mezníky náhledu na skupinu Edelweiss Pirates. Mnoho desetiletí německá společnost vnímala „piráty“ s negativním akcentem. K negativním aspektům patřilo vykrádání podniků německých obchodníků během války za účelem osobního obohacení. Po válce mnozí spolupracovali s komunistickou stranou a odmítali „západní“ styl života.¹⁸³ Často se dostávali do konfliktu se spojeneckou okupační správou a násilně se chovali k Němcům, kteří aktivně podporovali nacistický režim.¹⁸⁴ Tyto přečiny nezřídka vedli k odsouzení dotyčných osob na několik let vězení.¹⁸⁵ V poválečných letech tak v NEM došlo k tabuizaci tématu Edelweiss Pirates. Na druhou stranu se „piráti“ vyznačovali tvrdým postupem vůči nacistům a německým vojákům. Stejně tak sabotovali válečnou výrobu a vykrádali sklady s vojenským materiálem. Z obezřetnosti „piráti“ nevedli žádné záznamy o své činnosti, a tak i z tohoto důvodu neexistují rozsáhlejší důkazy o jejich aktivitách. Spojení s negativními záležitostmi lze spojovat pouze s okrajovou částí „pirátů“.

Z obav před reakcí německé společnosti bývalí členové často skrývali své životní osudy z dob Hitlerovy diktatury. Průlom nastal až v roce 1984, kdy „Kolínští Navajové“ Jean Jülich, Wolfgang Schwarz a posmrtně Barthel Schink, obdrželi v izraelském památníku obětem holocaustu Yad Vashem ocenění „Spravedlivý mezi národy“, neboť v kolínské části Ehrenfeldu ukrývali židovskou rodinu.¹⁸⁶ Na udělené ocenění reagovala koncem osmdesátých let celostátní vláda. Ministr Vnitra Herbert Schnoor pověřil historika Petra Hüttenbergera, aby na základě vědeckého výzkumu posoudil činnost Edelweiss Pirates. Hüttenberger potvrdil, že se piráti neprojevovali zločineckou činností, ale zároveň usoudil, že nevykazovali výraznější protinacistický odpor.¹⁸⁷ Až dne 9. listopadu 2003 byla v Ehrenfeldu odhalena pamětní deska na počest Edelweiss Pirates. V pozdějších letech došlo k přejmenování ulice v Ehrenfeldu na Ulici Barthomäuse Schinka. Během roku 2004 se započalo s natáčením filmu *Skupina Edelweiss*, který pomohl s vyrovnáním se problematiky „pirátů“. Dne 16. června 2005 oficiálně rehabilitoval Edelweiss Pirates spolkový ministr vlády Jürgen Voters a označil skupinu za příslušníky odboje.¹⁸⁸ Od června 2005 se každoročně koná festival s názvem

¹⁸³ Nutno dodat, že v budoucích letech nebyli kladně vnímáni Západním ani Východním blokem.

¹⁸⁴ SCHULT, Peter. Besuche in Sackgassen. Aufzeichnungen eines homosexuellen Anarchisten. Munich: Trikont Verlag, 1978. s. 46.

¹⁸⁵ SCHILDT, Axel, SIEGFRIED, DETLEF. European Cities. Youth and the Public Sphere in the Twentieth Century. Munich: Ashgate Publishing, 2005. ISBN 0-7546-5173-8. s. 48.

¹⁸⁶ Nationalsozialismus | Späte Ehrung — der Freitag. Startseite — der Freitag [online]. Copyright © der Freitag [cit. 05.02.2018]. Dostupné z: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/spate-ehrung>

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Rehabilitace obnášela vymazání záznamů o trestné činnosti, která vycházela z nacistických záznamů.

„Edelweisspiraten“. V roce 2008 byly ve městě Düsseldorf vztyčeny čtyři busty se jménem členů hnutí. V roce 2011 obdrželo pět členů ehrenfeldské skupiny¹⁸⁹ Spolkový kříž za zásluhy.¹⁹⁰ Avšak předávání neproběhlo zcela hladce, neboť vyznamenání se domáhali, aby spolková vláda ocenila jiné již nežijící členy skupiny. Vláda namítala, že vyznamenání nebude udělovat posmrtně.¹⁹¹

Film měl v Německu premiéru dne 10. listopadu 2005. Německé filmové kruhy zamýšlely, že film vyšlou do bojů o Oscara. *Skupina Edelweiss* byla nominována na MFF v Montrealu v kategorii – Grad Prix des Amériques.

3.3. ELSER – MOHL ZMĚNIT SVĚT

Film *Elser – mohl změnit svět (13 Minutes; 2015)* zrežiroval známý režisér Oliver Hirschbiegel.¹⁹² Scénář vytvořila trojice Boris Ausserer, Léonie-Claire Breinersdorfer a zkušený Fred Breinersdorfer.¹⁹³ Tato trojice prošla dobové prameny a do té doby zveřejněný historický výzkum.¹⁹⁴ Rozdělili film do dvou časových rovin, které sledují osudy Georga Elsera.¹⁹⁵ V první je zachycena instalace bomby, její výbuch a sledování osudu Elsera do jeho

¹⁸⁹ Jmenovitě se jednalo o Hanse Frickeho, Gertruda Kocha, Petera Schäfera, Wolfganga Schwarze a Fritze Theilena.

¹⁹⁰ Edelweisspiraten: „Vorbilder an Zivilcourage“ | Kölner Stadt-Anzeiger. Kölner Stadt-Anzeiger - Aktuelle Nachrichten aus Köln und der ganzen Welt [online]. Dostupné z: <https://www.ksta.de/edelweisspiraten-vorbilder-an-zivilcourage--12469978>

¹⁹¹ Nationalsozialismus | Späte Ehrung — der Freitag. Startseite — der Freitag [online]. Copyright © der Freitag [cit. 05.02.2018]. Dostupné z: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/spate-ehrung>

¹⁹² Oliver Hirschbiegel se narodil dne 29. prosince 1957 v Hamburku. Nejdříve studoval malířství a grafiku na Waldorf education, pak absolvoval studium filmu na University of Fine Arts v Hamburku. Popularitu v německy mluvících mu vynesla režie prvních řad seriálu Komisař Rex (1994 - 2017). Dále zrežiroval seriály Borgia (2011) a Pod jedním nebem (2017). K jeho významným filmům patří Experiment (2001), Invaze (2007) Diana (2013) a Elser – mohl změnit svět (2015). Do celosvětového povědomí vešel ve spojení s filmem Pád třetí říše (2004), který byl nominován na Oscara v kategorii – Zahraniční film. Velký úspěch přišel s filmem Pět minut v nebi (2009), za který obdržel ocenění na MFF v Sundance v kategorii – Cena za nejlepší režii světového hraného filmu.

¹⁹³ Fred Breinersdorfer vyrobil scénáře k úspěšným filmům – Poslední dny Sophie Schollové (2005), Muž z Pekingu (2011) a Deník Anne Frankové (2016).

¹⁹⁴ Tato skutečnost se prokazuje ve filmu. Např. jsou autentická slova z výslechu Elsera, nebo divák uslyší přesnou řeč Hitlera na shromáždění v pivovaru.

¹⁹⁵ Johann Georg Elser se narodil dne 4. ledna 1903 v Hermaringenu. Mezi lety od 1910 až 1917 absolvoval základní vzdělání v Königsbronn. Nejdříve se dva roky vyučoval ve slévárnách, ale nakonec změnil obor a stal se tesařem. Tesařské práce vykonával ve městech Königsbronn, Heidenheim a Aalen. V období od roku 1925 do roku 1929 byl hlídačem v továrně na hodinky. Další tři roky se živil truhlářinou ve SVY. Na začátku třicátých let opět pracoval v NEM. V těchto letech se hlásil ke KPD a čím dál tím více se u něho projevovalo antinacistické smýšlení. V roce 1938 se rozhodl odstranit Hitlera násilnou cestou. Všechny nutné materiály si obstaral vlastními silami. Rovněž sestrojil zcela sám výbuchové zařízení. Bombu umístil do budovy Měšťanského pivovaru v Mnichově. Trhavina vybuchla dne 8. listopadu 1939. V té době se Hitler již nacházel v cestovním vlaku. Krátce po výbuchu Elsera zadržela pohraniční stráž při jeho pokusu o přechod do SVY. Elser

smrti. Druhá rovina retrospektivně popisuje Elserův přerod na bojovníka proti nacizmu. Elser tak během výslechů vzpomíná na předešlé události třicátých let. Hlavní roli v čistě německém filmu ztvárnil Christian Friedel.¹⁹⁶

Pro přehlednost a v rámci zjednodušení popisu děje od sebe oddělím dvě časové roviny, které se ve filmu překrývají. První rovina vypráví o osudu Georga těsně před a po atentátu (A). Druhou rovinu tvoří Georgovy vzpomínky na třicátá léta (B). V okamžiku, kdy Georg začne vzpomínat, označím tato místa (F).¹⁹⁷

(A) Hlavní hrdina ukrývá bombu za řečnický pult v místnosti, ve které proběhne setkání s Hitlerem. Dalšího dne, 8. listopadu 1939, zaplněný sál naslouchá Hitlerovu projevu. Mezitím hraniční stráž zadrží Georga, který se v Kostnici pokusí o přechod do SVY. Stráž u něj nalezne roznětky, kleště, doklady a technické popisy výbušniny. Na saku má připnutý odznak s logem ROTER FRONTKAMPFERBUND.¹⁹⁸ Děj se přesouvá na Velitelství říšské bezpečnosti v Berlíně. Z debaty, kterou mezi sebou vedou velitel říšské kriminální policie a SS-Gruppenführer Arthur Nebe a velitel RSHA a SS-Oberführer Heinrich Müller, jsou vyrušeni důstojníkem informujícím oba o provedeném atentátu na Hitlera.

Příští den přijedou oddíly SS do města Königsbronn. Major SS rozmlouvá s vůdcem místní NSDAP Hansem Eberlem o rodinných příslušnících atentátníka. K výslechu do Berlína jednotky SS odvezou Georgovu přítelkyni Elsu. Tentýž den začíná výslech Georga. Informují ho, že při pokusu o atentát zemřelo sedm osob, a Hitler místnost opustil 13 minut před výbuchem. Nacisté požadují přiznání. Georg odmítne vypovídat. (F) Ani mučení nic nezmění na jeho odhodlání nic neprozradit. V kanceláři Nebe a Müller konstatují, že je nezbytně nutné doznání vězněného. Po dalším výslechu oba nerozumí okolnosti, jak někdo může tolik nenávidět Hitlera. (F) Příští den do výslechové místnosti přijde Georgova přítelkyně Elsa. Ten

se po pěti dnech přiznal. Dlouho dobu procházel mučením, neboť nacisté nevěřili, že atentát provedl pouze on. Posléze byl internován v koncentračním táboře Sachsenhausen a Dachau. Po rozkazu zlikvidovat internované se statusem „zvláštní Hitlerův vězeň“, došlo dne 9. dubna 1945 k jeho popravě. Georg Elser Gedenkstätte | Urlaubsland Baden-Württemberg. Urlaubsland Baden-Württemberg - Wir sind Süden. - Urlaub in Baden-Württemberg [online]. Copyright © Tourismus Marketing GmbH Baden [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.tourismus-bw.de/Media/Attraktionen/Georg-Elser-Gedenkstaette>, obrázek č. 22.

¹⁹⁶ Christian Friedel se narodil dne 9. března 1979 v Magdeburgu. Studium herectví absolvoval na Otto Falckenberg School of the Performing Arts v Mnichově. Friedel se stal především divadelním hercem. Postupně se objevil v Bavorské, Hannoverské a Drážďanské státní opěře. V současnosti ho angažovalo Düsseldorfské divadlo. Friedel ztvárnil postavu v celkem devíti filmech, např. Bílá stuha (2009), Russendisko (2012) a Láska šílená (2014). Nejvíce ho proslavila hlavní role ve filmu Elser – mohl změnit svět (2015), za níž byl nominován na Evropské filmové ceny v kategorii – Nejlepší herec.

¹⁹⁷ F – flashback.

¹⁹⁸ Levicová ilegální organizace.

se o ni obává, a tak se rozhodne vypovídat. (F) Prozradí své jméno a datum narození. Přiznává, že smýšlí levicově, ale že se nezúčastnil žádných demonstrací.

Nebe a Müller rozmlouvají s velitelem RSHA a SS-Obergruppenführerem Reinhardem Heydrichem.¹⁹⁹ Ten tlačí na dvojici, aby zjistila, kdo mu pomáhal zorganizovat atentát. Nevěří, že by ho provedl sám. Aby dokázal, že uskutečnil atentát sám, nakreslí Georg podrobný mechanismus trhavin. (F) Říká, že dynamit a střelný prach ukradl ve fabrice. (F) Své technické postupy vysvětluje také nacistickému expertovi. Ten pak nabývá přesvědčení, že Georg skutečně musel trhavinu sestrojít sám. (F)

Na dalším výslechu Georg obviňuje Hitlera z jeho protižidovského smýšlení a přepadení POL. Rovněž se špatně stará o dělníky. VB a FRA vyhlásily válku, což NEM zničí. Müller oponuje s tvrzením, že nemá právo obviňovat, když sám zabil osm osob. Po odchodu Müllera a Nebeho z místnosti Georg prosí zapisovatelku, aby vyřídila upřímnou soustrast pozůstalým. (F) Heydrich si přečte výslechový protokol, v němž nalezne obvinění proti Hitlerovi a zmlátí Georga. Debatuje s Nebem a Müllerem a dožaduje se užití jakýchkoliv prostředků, aby atentátník přiznal, kdo mu pomáhal. V následující scéně dojde ke zdrogování Georga. (F) Ten zažívá „zvláštní stavy“, ale nic neprozradí.

Jaro, 1945. Berlín, Plotzensee. V uzavřené místnosti za přítomnosti ostatních nacistů dojde k oběšení Nebeho, neboť se zúčastnil atentátu na Hitlera v předešlém roce.²⁰⁰

V místnosti Georg hraje na strunný nástroj. Nachází se v koncentračním táboru Dachau. Dozorčí mu sdělí o popravě Nebeho a vybombardování Drážďan. Popravčí zastřelí Georga pistolí. Müller nechá vytvořit protokol, který informuje o smrti Elsera. Údajně zahynul při spojeneckém náletu.

(B) Kostnice, rok 1932. Georg prožívá se svoji ženou a přáteli letní dny u Bodamského jezera. Zároveň pracuje jako pomocník v hodinářské dílně. Dále se Georg nastěhuje do místa bydliště rodičů v Königsbronu. Dostává se do sporu s otcem.

Georg hraje na akordeon na zábavě v hostinci. Zaujme ho žena Elsa. V místnosti se také nachází Elsin neomalený manžel a alkoholik Erich. Před hostincem se Georg seznámí

¹⁹⁹ Ve filmu nezazní jméno Heydricha, ale z dobového kontextu je patrné, že se jedná právě o něho.

²⁰⁰ Arthur Nebe byl popraven dne 21. března 1945.

s Elsou. Na zábavu přijdou rozveselení členové NSDAP, kteří oznamují, že jejich strana obdržela 44% v parlamentních volbách.²⁰¹ Dojde k potyčce mezi nimi a odpůrci nacistů. Mezitím se venku políbí Georg s Elsou.

Georg se stává členem „ROTER FRONTKAMPFERBUND“. S přítelem Josefem píše nápis propagující KPD na vrata ubytovny. V hostinci Georg s přáteli hraje karty, za nimi přijdou členové strany s požadavkem, aby se zúčastnili shromáždění NSDAP v Heidenheimu. Georg se setká s Elsou u ní doma a intimně se sblíží. V dalších dnech Georg odchází z bydliště rodičů. Dostal se do sporu s matkou, která mu vyčítá vztah s Elsou, neboť už předtím si prošel neúspěšným manželstvím s Mathilde a musí pravidelně platit výživné na potomka. Dojde k uvěznění Josefa z důvodu jeho členství v KPD. V ulicích Königsbronnu visí plakáty s antisemitskou tematikou, před nimiž stojí v pozoru členové Hitlerjugend.

Rodina Elserových jdoucí z kostela směřuje na do té doby křesťanskou slavnost sklizně za městem.²⁰² U vchodu se nachází vývěsní štít s informací, že slavnost zaštituje NSDAP. Všichni až na Georga odejdou. Na akci se vyskytuje velké množství lidí. Ve stanu se promítá dokument velebící Hitlera. Po konci promítání Eberle řeční o světlé budoucnosti, jež je spojena s NSDAP.

V přírodě si hrají potomci Georga a Elsy. Elsa sděluje, že čeká dítě. Georg se stane nájemcem v Erichově domě. Na bicyklu přijíždí do města a vidí veřejnou dehonestaci ženy, která žije s židovským přítelem. Před Elsin dům náhle přiběhne oholený Josef. Informuje o jeho pobytu v koncentračním a pracovním táboře. Dodává, že každý týden v nich umírají lidé. U Elsy se nají a pak odejde.

Georg pracuje s Josefem ve velké továrně na zpracování železa. Nejvíce ho zajímá, jaký důvod má velké pracovní nasazení dělníků, a co vlastně vyrábí. Společně tajně poslouchají rádio Moskva. Z něj se dozví, že dne 26. srpna 1937 německá Legie Condor zničila španělskou Guernicu. Došlo k zabití nejméně 260 osob a porušení mezinárodního práva. Následně se ocitá v kině. V dokumentárním filmu vypravěč informuje o výrobě tanků a letedel. Děkuje všem továrním dělníkům za rychlou výrobu konstrukcí. Poslední informací se stanou slova o připojení Hitlerovi domovské země k NEM.²⁰³ Na bicyklu vjede do Königsbronnu. Na informační ceduli o názvu obce se nachází sdělení, že zde židé nejsou vítáni. Georg říká Josefovi, že nacisté zbrojí a chtějí vyvolat válku po celé Evropě. Podle něj

²⁰¹ Volby se uskutečnily dne 5. března 1933.

²⁰² Rok 1934.

²⁰³ Dne 12. března 1938 proběhl Anšlus Rakouska.

by se mělo udělat něco radikálního. Navrhuje vyhodit do vzduchu velitelství.²⁰⁴ Josef s akcí nesouhlasí, neboť ji prý pouze s vlastními silami nezvládnou. Erich zjistí poměr Georga a Elsy. Georg odchází z podnájmu. Začne aktivně plánovat atentát na Hitlera.

Mnichov, 1938. Georg se nachází na místě projevu Hitlera. Počká na noc a přeměřuje prostory, kam napřesrok ukryje trhavinu. V Königsbronn navštíví Elsu, které se právě narodilo dítě. Georg na stromě vyzkouší funkčnost trhaviny.

Krátce po porodu chlapec zemře. Elsa bydlí u své matky a uvidí, jak Georg se zavazadly odchází z města. Prozradí ji, že se stěhuje do Mnichova, kde musí provést něco důležitého, a že se pak spolu odstěhují do SVY.

Elser – mohl změnit svět odhaluje, z jakých důvodů se z pacifisty stává aktivní atentátník, a jak vypadá myšlenkový svět takovéto osoby. Georg prožívá postupnou vlnu nacizace nejen Königsbronn, ale i celého NEM. Od pořádání „mírumilovných“ akcí NSDAP, na kterých nechybí párky a pivo zdarma pro zúčastněné, přes zavírání bývalých členů KPD, až po protižidovské zákony v praxi. Hlavní hrdina se táže, proč všichni Hitlera poslouchají. Roste jeho nespokojenost s režimem. Přesvědčení, že se současný stav musí změnit, nabývá po zjištění, že se sám nevědomě zúčastnil vojenské výroby na připravovanou válku.²⁰⁵ „*Někdo Hitlera musí zastavit.*“ Naplánuje na něj atentát, který vlivem náhody nevyjde o 13 minut. Téměř ihned dojde ke Georgově zatčení. Když Müller konfrontuje Georga s tvrzením, že obviňuje druhé, ale sám je vrahem, tak mu Georg odpoví, že se atentát musel stát. Georg ale lituje ztracených lidských životů, což se následně prokáže při rozmluvě se zapisovatelkou. Po více jak pěti letech věznění se jeho přáním stane rychlá poprava, neboť jeho slovy už na ni dlouho čeká.

Film, trvající 110 minut, s důslednou přesností lýčí osudy Georga Elsera.²⁰⁶ Režisér pracoval s dobovými dokumenty, které mnohokrát využil v samotném snímku.²⁰⁷ Film není strhujícím akčním dramatem. Paradoxně největší napětí přichází na začátku filmu v momentě těsně před výbuchem budovy Měšťanského pivovaru.²⁰⁸ Sugestivní scény se vyskytují

²⁰⁴ Dále není rozvedeno, které velitelství má Georg na mysli.

²⁰⁵ Pracoval v továrně, která vyráběla komponenty nezbytné k výrobě tanků a letadel.

²⁰⁶ Jediná historická nepřesnost se týká doby, kdy pracuje v hodinářské dílně. V hodinářské dílně nepracoval na začátku třicátých let, nýbrž v letech 1925 až 1929.

²⁰⁷ Např. nacisté se společně dívají na záběry vybuchlého pivovaru, nebo promítání záběrů o „lepší“ Německu na slavnosti sklizně.

²⁰⁸ Georg neustále sleduje své hodinky a očekává výbuch.

okrajově.²⁰⁹ Naopak režisér cílí na citovou stránku diváka. Emocionální prožitek se zvyšuje s koncem filmu. V závěrečných titulcích se objevuje informace o osvobození Dachau, resumé Hitlerovy vlády, uznání Georga Elsera a načrtnutí poválečného osudu Elsy.²¹⁰

Film si premiéru odbyl dne 12. února 2015 na 65. Berlinale. Kina začala film pouštět přesně 70 let od popravy Georga Elsera, tedy dne 29. dubna 2015.²¹¹ Snímek vyvolal v NEM značný ohlas. Ještě před německou premiérou, dne 22. dubna, diskutoval o filmu spolkový prezident Joachim Gauck s 690 žáky v berlínském kinu Zoo Palast. Dne 5. května zaznamenal film slavnostní uvedení v Bavorském spolkovém parlamentu před poslanci a mnoha žáky z bavorských škol. Do poloviny června zhlédlo film 141 000 diváků.²¹² *Elser – mohl změnit svět* získal sedm nominací na Německých filmových cenách. Obdržel hlavní ocenění Friedenpreis des Deutschen Films – Die Brücke. Film byl nominován na Evropské filmové ceny v kategorii – Nejlepší herec.

²⁰⁹ Nejvýraznější scéna pochází z Nebeho popravy. Přítomní sledují „třepotajícího se“ oběšence přes jednu minutu.

²¹⁰ Titulky následují ihned po zastřelení Georga. „*O málo dní později, dne 29. dubna 1945, byl osvobozen koncentrační tábor Dachau. Druhá světová válka, odstartovaná Hitlerem, stála život 55 milionů lidí. Německu trvalo desetiletí, než uznalo Georga Elsera jako odbojáře. Po rozvodu byla Elsa dvakrát vdaná. Zemřela dne 11. října 1994 ve Wiesensteigu. Nikdy se nepřenesla přes odchod Georga Elsera, byl největší láskou v jejím životě.*“ Na úplném konci je vyobrazena fotka Georga Elsera s datem jeho života.

²¹¹ Elser - Film 2015 - FILMSTARTS.de. Filme, Kino, TV-Serien, Blu-ray, Trailer, Kinoprogramm, VOD auf FILMSTARTS.de [online]. Copyright ©FILMSTARTS.de [cit. 09.02.2018]. Dostupné z: <http://www.filmstarts.de/kritiken/225908.html>

²¹² Elser - Er hätte die Welt verändert Film (2015) · Trailer · Kritik · KINO.de. KINO.de · Filme · Trailer · Kinos · Stars · News [online]. Copyright © [cit. 09.02.2018]. Dostupné z: <https://www.kino.de/film/elser-er-haette-die-welt-veraendert-2015/>

4. KAPITOLA NIZOZEMSKO

Významnějším počinem se stal nizozemsko-belgický film *Zima za války* (2008), který se odehrává v roce 1945 a ukazuje nejprve pomoc chlapce Martina britskému výsadkáři, následně pak jeho přímé zapojení do ozbrojeného odporu proti okupantům.

4.1. OKUPACE A ODBOJ

Po vypuknutí druhé světové vyhlásilo Nizozemské království neutralitu. Tamní vláda nabyla přesvědčení, že se jí rozběhnuvší válka nebude týkat, na základě čehož obranná politika nedoznala žádných změn. Nepočítala s již vytvořeným Fall Gelb, který předpokládal obsazení FRA přes dříve zabrané státy Beneluxu. Dne 10. května 1940 německé jednotky vpadly do NIZ. Nizozemské vojsko se sice snažilo čelit nepříteli, ale i přes francouzskou pomoc bylo třetího dne konfliktu jasné, že nemůže uspět proti několikanásobně početnější a modernější armádě. Už dne 12. května odcestovala královská rodina s panovnicí Vilemínou na britské ostrovy. Tentýž den zemi upustili ministři, kteří v Londýně vytvořili exilovou vládu. Německý postup se zastavil před přístavním městem Rotterdam. Dne 14. května nacisté stanovili ultimátum, které požadovalo okamžitou kapitulaci. Jednání postupovala pomalým tempem, a tak v odpoledních hodinách došlo k těžkému bombardování města, kde umírá takřka 1000 lidí. Dne 15. května se NIZ vzdalo.

Dne 19. května se říšským komisařem NIZ stal bývalý ministerský předseda RAK Arthur Seyss-Inquart. Místo rady ministrů vznikl tzv. Sbor generálních tajemníků sestavený z nejvyšších úředníků. Nizozemští nacisté se sdružovali v Národně socialistickém hnutí (NSB) pod vedením známého kolaboranta Antona Adriaana Musserta.²¹³ Mussert byl rozhodnutím Hitlera v roce 1942 jmenován tzv. vůdcem nizozemského lidu.²¹⁴ Nejpraviceovější obyvatelé se scházeli v uskupení Černá fronta. Zpočátku demokratické strany, odbory a masové organizace mohly částečně pokračovat v činnosti.²¹⁵ Národní jednotu

²¹³ V září 1940 organizace vytvořila Nederlandsche SS, který byl zařazen pod Waffen-SS (v jednotkách SS sloužilo až 50 000 Nizozemců). NSB v roce 1941 čítala zhruba 100 000 členů. Po zbudování koncentračních táborů na území Nizozemska (Amersfoort, Westerbok, Vught) v nich vykonávali příslušníci NSB správní službu.

²¹⁴ Na rozdíl od norského Quislinga Mussert nebyl nikdy pověřen sestavením kolaborantské vlády. Výše zmíněný titul neměl většího významu. Musserta zadrželi Spojenci dne 7. května 1945. Soud ho odsoudil a byl popraven dne 7. května 1946.

²¹⁵ Likvidace proběhla pouze u tří stran - SDAP, Komunistická strana Nizozemska a Revoluční socialistická dělnická strana (ARP). Ostatní organizace vystupovaly v prvních měsících okupace proti režimu

obyvatelé prokazovali vstupem do vytvořené Nederlandse Unie.²¹⁶ NIZ se změnilo v centrálně řízenou ekonomiku s hlavní orientací na válečnou výrobu. Životní úroveň se sice čím dál tím více snižovala²¹⁷, ale Nizozemci disponovali na rozdíl od ostatních okupovaných států plnohodnotným kulturním životem.²¹⁸ Velká část nizozemské společnosti Němce sice plně nepřijala, ale tolerovala, mnozí se stali věrnými vykonavateli německých rozkazů.²¹⁹

V NIZ žilo kolem 300 000 židů.²²⁰ První výrazné opatření přišlo na podzim 1940, kdy museli být propuštěni úředníci a učitelé židovského původu. Dne 23. listopadu provázelo propuštění vyučujících Univerzity v Leidenu 48 hodinový protest studentů. V reakci na protest uzavřel říšský komisař univerzitu. V roce 1941 se vytvořila Židovská rada, která měla být partnerem pro úřady při řešení židovské problematiky. Dne 25. února 1941 vyvolalo ilegální komunistické hnutí v Amsterdamu a Zaandamu protestní stávkou. Protestovalo se nejen za zvýšení platů, ale především se vyjadřovala solidarita s židovským obyvatelstvem. Stávka byla rozehnána po dvou dnech, ale prokázala, že Nizozemcům není vlastní antisemitské smýšlení.

Ihned po kapitulaci vznikaly skupiny šířící ilegální pamflety. Nejznámější skupinu tzv. Gézů dopadli nacisté a po soudu, konající se dne 13. března 1941, bylo na výstrahu popraveno 18 členů. Nejpropracovanějším záškodnickým dojemem působily bývalé politické strany, zejména komunistické hnutí a ARP.²²¹ Odbojové skupiny mezi sebou spolupracovaly. Pro lepší koordinaci založily poradní orgán s názvem Odbojová rada. Zabývaly se zejména ukrýváním hledaných osob, ilegální tvorbě tiskovin a sabotážím. S pomocí SOE vykonávalo mnoho jedinců zpravodajskou činnost. S otevřením západní fronty a vidinou blížícího se konce války narůstala činnost odboje. Podzemní hnutí napadalo kolaboranty i německé okupanty.

v symbolické rovině. S postupnou „normalizací“ okupačního stavu se organizace staly loajálními k okupačním úřadům.

²¹⁶ Do organizace vstoupilo 800 000 Nizozemců. Vstup do Unie nabýval protiněmeckého zaměření a v prosinci 1941 byla zakázána.

²¹⁷ Např. zavedení přidělového systému potravin.

²¹⁸ Např. kina, divadla, sportovní klání.

²¹⁹ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8. s. 286.

²²⁰ HORST, Han van der. Dějiny Nizozemska. Praha: Nakladatelství Lidové novin, 2005. Dějiny států. ISBN 80-7106-487-4. s. 405.

²²¹ Razantnějším způsobem zahájily činnost po napadení SSSR.

S tím, jak se k Nizozemsku přibližovala spojenecká armáda, rostl strach mezi okupačními úřady, které od začátku září 1944 evakuovali německé státní občany ze země. Panika vyvrcholila dne 5. září, pro tento den se vžil název „Šílené úterý“. Spojenci sice osvobodili část jižního Limburska a Brabantska, ale po vojenských nezdarech (Market Garden) se jejich postup zastavil. Fronta se na několik měsíců stabilizovala, s čímž přišlo zklidnění a opětovný návrat Němců.

Na území ovládaném Němci panovaly pro Nizozemce tíživé podmínky, neboť do konečného osvobození zemřelo kolem 30 000 osob.²²² V tuto dobu představoval domácí odboj reálného nepřítele pro Němce.²²³ Odbojáři na mnoho místech útočili na věznice a páchali atentáty na nacisty, oproti tomu se Němci mstili na obyvatelstvu.²²⁴ Situace na obou stranách výrazně připomínala anarchii. Na jaře 1945 propukla železniční stávk. Němci spustili rozsáhlou vlnu zatýkání.

Spojenci obnovili postup po zisku mostu v Remagenu dne 7. března 1945. NIZ bylo postupně osvobozováno a dne 6. května kapituluje vrchní velitel v Nizozemsku Johannes Blaskowitz ve Wageningenu.²²⁵

4.2. ORANŽSKÝ VOJÁK

Oranžský voják (*Soldier of Orange*; 1977) vznikl na motivy stejnojmenného knižního bestselleru z roku 1970 od nizozemského autora Erika Hazelhoffa Roelfzema. V knize tento válečný hrdina zachytil své vzpomínky na působení v odboji, službu v britské RAF a poválečná léta. Roelfzema se pro nově připravovaný film stal konzultantem. Režie se ujal tehdy 37letý nizozemský režisér Paul Verhoeven.²²⁶ Scénář vytvořil s generačním

²²² V okupované zemi se nalézalo málo potravin, chyběl otop a na některých místech propukly záplavy.

²²³ Nejradikálněji si počínali komunističtí odbojáři.

²²⁴ Např. dne 1. a 2. října 1944 bylo deportováno přes 600 mužů do koncentračních táborů z vesnice Putten. Toto opatření provedli nacisté z důvodu, že ve zdejších okolí přišel o život důstojník wehrmachtu po útoku odbojářů.

²²⁵ Seyss-Inquart unikl do NEM, ale byl zadržen britskou kolonou. Norimberský soud ho odsoudil k trestu smrti. Dne 16. října 1946 byl rozsudek vykonán.

²²⁶ Paul Verhoeven se narodil dne 18. července 1938 v Amsterdamu. V polovině padesátých let absolvoval studium matematiky a fyziky na Leidenské univerzitě. Následně se stal zaměstnancem státní televize a začal s natáčením filmů. Jeho film *Turkish Delight* (1974) byl nominován na Oscara v kategorii – Zahraniční film. O tři roky později zrežiroval film *Oranžský voják* (1977), jenž získal nominaci na Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší zahraniční film. Od roku 1985 začal pracovat pro Hollywood. Mezi jeho nejznámější filmy patří *RoboCop* (1987), *Total Recall* (1990), *Základní instinkt* (1992) a *Hvězdná pěchota* (1997). Verhoeven dosud

vrstevníkem Gerardem Soetemanem, se kterým vyrobil scénáře ke dvěma svým předešlým filmům.²²⁷ Verhoeven se v obecné míře zaměřuje na postoj Nizozemců vůči příchodím okupantům. Na jedné straně nevyužívá tolik provokativních a sugestivních replik, které tolik proslavili jeho budoucí filmovou tvorbu. Na druhé straně je zřejmé, že zachycení jednání Nizozemců za války sebou nese značné kontroverze.

Příběh zachycuje osudy šesti leidenských studentů se dvěma blízkými přáteli a jejich vyrovnání se s příchodem Němců – Erik, Guus, Alex, Jan, Nico, Jack. Do příběhu výrazněji zasáhne mladá dívka Susan a mladý muž Robby. Do hlavní role Erika Lanshofa režisér obsadil vycházející nizozemskou hvězdu Rutgera Hauera.²²⁸ Postava Erika je volně inspirována životním osudem válečného hrdiny Erika Hazelhoff Roelfzema.²²⁹ Erik pracuje v odboji. Po odhalení ho krátce vězní tajná služba. Poté prchne do VB, kde se setká s královnou a naváže spolupráci s nizozemskou sekcí SOE. Vydává se zpět, přičemž v odboji

poslední úspěch zaznamenal s filmem *Elle* (2016), který byl oceněn nominací na Oscara v kategorii – Nejlepší herečka, a získal dvě Zlaté glóby v kategorii – Nejlepší herečka a Nejlepší zahraniční film.

²²⁷ *Turkish Delight* (1973) a *Keetje Tippel* (1975).

²²⁸ Rutger Oelsen Hauer se narodil dne 23. ledna 1944 v nizozemském městě Breukelen. Hauer absolvoval Hereckou školu v Amsterdamu. Ztvárnil role v několika domácích, zahraničních i hollywoodských filmech. Objevil se v kultovním filmu *Blade Runner* (1982), *Maso a krev* (1985), *Volání divočiny* (1997), *Sin City – město hříchu* (2005) a *Batman začíná* (2005). Jeho nejvýraznější úspěch přišel s filmem *Útěk ze Sobiboru* (1988), za který obdržel Zlatý glób v kategorii – Nejlepší herec ve vedlejší roli v seriálu nebo TV filmu. O sedm let později byl nominován na Zlatý glób za účinkování ve filmu *Otčina* (1995) v kategorii – Nejlepší herec v minisérii nebo TV filmu. Za celoživotní přínos obdržel od krále Viléma Alexandra v roce 2013 vysoké státní ocenění - Řád nizozemského lva.

²²⁹ Siebren Erik Hazelhoff Roelfzema se narodil dne 3. srpna 1917 na indonéském ostrově Jáva. Pocházel z rodiny nizozemské nobility. O několik let později se rodina vrátila do Haagu. Roelfzema od mladých let projevoval spisovatelský talent, a tak není divu, že se přihlásil ke studiu tohoto oboru na Leidenskou univerzitu. Po vypuknutí Zimní války odjel pracovat jako válečný korespondent do FIN. Při nacistickém obsazení NIZ vstoupil do řad domácí armádní rezervy, jelikož válka trvala pouze pět dní, nebyl nasazen. Následně pokračoval ve svém studiu na Univerzitě v Leidenu až do jejího zavření v listopadu 1940. Zapojil se do podzemního hnutí, ve kterém především navrhoval a tiskl protiněmecké tiskoviny. Na krátký čas ho nacisté internovali do nechvalně proslulého vězení ve Scheveningenu. V roce 1941 byla univerzita na 10 dní otevřena, čehož Roelfzema využil k dostudování doktorského studia práv. Poté s přáteli utekl v přepravní lodi do VB (civilní loď zadržel britský křižník, který ji dopravil na Faerské ostrovy). V Anglii vstoupil do skupiny uprchnuvších Nizozemců s názvem *Mews*, pod velením SOE (později pod vedením Nizozemského námořního sboru). Po výcviku spolupracoval na operaci, jejímž cílem se stalo radiové propojení s domácím odbojem a koordinace akcí mezi nimi. V létě 1942 za svou činnost obdržel od královny Vilemíny státní vyznamenání. Roelfzem absolvoval letecký výcvik u RAF a začal létat se 139. perutí. Celkem zvládl 72 přeletů do německého vzdušného prostoru, za což obdržel Záslužný letecký kříž. Po válce se stal krátce pobočníkem královny Vilemíny. V poválečných letech emigroval do USA, kde pracoval ve filmovém průmyslu, a jako spisovatel pro *Dutch newspapers*. Na začátku padesátých let pracoval pro OSN v Indonésii. V roce 1956 byl jmenován ředitelem *Rádía svobodná Evropa*. V šedesátých letech se podílel na vzniku motoristického týmu (*Racing Team Holland*). V roce 1970 sepsal své životní osudy v knize *Soldier of Orange*. Kniha se stala mezinárodním bestsellerem. V roce 1977 spolupracuje na vzniku filmu *Oranžský voják*. Po přesunu na Havajské ostrovy se zde stává členem organizace chránící životní prostředí. Dne 26. září 2007 umírá. Roelfzem za svůj život obdržel mnoho vyznamenání. V roce 2009 vznikla nadace pro podporu mladých spisovatelů. Na počest Roelfzema nese hlavní cenu název s jeho jménem. *Tien Nederlandse 'helden' uit de Tweede Wereldoorlog | Jalta. Jalta | The Right Story* [online]. Dostupné z: <https://jalta.nl/binnenland/tien-nederlandse-helden-uit-de-tweede-wereldoorlog/>, obrázek č. 23.

plní roli spojky mezi exilovou vládou v Londýně a domácím odbojem. Po rozkrytí skupiny tajnou službou Erik prochází leteckým výcvikem a stane se pilotem RAF. Po konci války se vrací do NIZ.

Film otevírají dokumentární záběry návratu královny do rodné země po konci druhé světové války.²³⁰

„Leydenská univerzita, rok 1938.“ Při zasvěcovacím rituálu se zraní nově příchozí student Erik. Následně ho autor zranění Guus navštíví na zahradě Erikova domova, kde se mu omlouvá. Od té doby se stávají nerozlučnou dvojicí. V pokračujícím příběhu divák vidí bezstarostné výjevy ze studentského života. Alex oznamuje, že bude cestovat dva týdny po NEM. V probíhající tenisovém turnaji se v rádiu ozve hlášení o vstupu VB do války s Německem. Na zahradní slavnosti se intimně sblíží Erik a Susan (snoubenka Robbyho), ale v altánku se stanou svědky německého přepadení NIZ (letadla shazující bomby). Další den se Erik a Guus pokusí narukovat jako dobrovolníci, ale kvůli byrokratickým problémům se jim to nepodaří. Alex a Jan úspěšně vstupují do armády. Alex se shledá se svou rodinou, kterou internují vojáci, neboť se domnívají, že jsou kolaboranty (matka pochází z Německa). Při hledání německých parašutistů velící důstojník oznamuje rozhodnutí o kapitulaci NIZ. Erik, Guus, Jan a Nico chtějí prchnout do VB, ale neopatrným zacházením s lodí způsobí její výbuch. Robby vlastní vysílací zařízení, je ve spojení s londýnským exilem, ale zároveň gestapo zjistí, odkud vysílá.

Ve městě kolaborantská policie vykřikuje o propuštění židů z univerzity. Dva policisté na ulici otevřeně šikanují žida. Okolo prochází Jan, sám židovského původu, oba policisty náležitě usměrní (dle jeho slov je šampionem v boxu). Odbojová skupina na pláži očekává přílet kluzáku. Erik domlouvá Janův útěk. Jenže akce dopadne neúspěchem a navíc gestapo chytí Jana. Toho pak ve věznici brutálně mučí.

Guus u moře fotoaparátem pořizuje negativy německé pevnosti, ale občan, který o jeho činnosti ví, ho za peníze udá policii. Guus se vydá za Erikem na tenisový turnaj. Jelikož ho sledovalo gestapo, tak jsou všechny osoby zadrženy. Erik způsobí rozruch, strhne na sebe pozornost a Guus prchne. Transport dopraví Guuse do věznice. Zde se přes stěnu od Jana dozví o údajném zrádci v britských řadách Van der Zaandenovi. Příští den gestapo Johna

²³⁰ Po jejím boku lze zaznamenat E. Roelfzema.

popraví. Erika propustí z vězení. V místě svého bydliště ho navštíví Susan se vzkazem, že Robby bydlící v Haagu se s ním chce sejít. Gestapo stojící před domem nabude dojmu, že s příchodem Susan není potřeba Erika hlídat a odjíždí. Stejně tak Erik odcestuje do Haagu. Ve městě sleduje nacistickou přehlídku, ve které se v uniformě SS objeví také Alex. Po setkání s Robbym Erik opětovně vstupuje do řad podzemního hnutí.

Robbyho zatýká gestapo. Tajný agent mu říká, že lokalizovali jeho vysílací zařízení, a že mu je Robby nevěrná. Přesvědčují ho, aby s nimi spolupracoval. Toho času Erik využívá krátké otevření univerzity a ukončuje svá univerzitní studia. Na absolventské slavnosti na záchodě se setká Nickem. Ten mu zprostředkuje transport do VB.²³¹ Na palubě lodi potká Guuse, se kterým pracuje v kotelně. V Anglii se při přijímacím pohovoru seznámí s Van der Zaandenem. Toho následně ve městě pronásleduje a chce ho zabít. Van der Zaanden mu vysvětluje, že pracuje jako velitel bezpečnosti a ministr, a že tvrzení o jeho zradě vytvořili nacisté. Erik a Guus se seznamují s královnou. Erik a Guus absolvují vojenský výcvik a vrací se zpět. Hlavním cílem se stává zajištění spojení mezi exilovou vládou a domácím odbojem, lepší koordinace odboje a útěk důležitých osob do VB.

Po čase se objevují rozpory mezi Erikem a vedoucími vojenskými představiteli. Robby se pro gestapo snaží zjistit plány odboje, ale moc úspěchů nezaznamená. V místnosti, ve které vysílají Robby, Guus, Nico a další odbojáři, dojde náhle k fňgované přestřelce mezi nimi a dvěma příslušníky gestapa.²³² Posléze odbojáři pospíchají na pláž, kde má dojít k tajné přepravě osob. Erik odhaluje dvojí hru Robbyho a spěchá na pláž. Cestou se připlete do hotelu, ve kterém probíhá nacistický večírek. Na něm potká Alexe s mnoha válečnými vyznamenáními. S Alexem si neporozumí, musí prchnout a běží přímo na pláž. V momentě setkání a odhalení zrádce zasahují příslušníci SS, neboť o celé akci vědí prostřednictvím Robbyho. Guus se zachraňuje skokem do moře. Nico zemře po kulometné palbě. Erik uteče.

Guus jedoucí na kole ve městě zastřelí Robbyho, pak ho ale dopadnou příslušníci SS. V dalším průběhu ho gestapo mučí a popraví. Po návratu do Anglie Erik absolvuje letecký výcvik u RAF. Následně letí v bombardéru a shazuje bomby nad Norimberkem. Mezitím Alex na válečné frontě jde na latrínu. Do ní malý chlapec hodí granát. Po výbuchu Alex umírá.

²³¹ Původně loď směřovala do SVY.

²³² Po odchodu odbojářů se dva „zastřelení“ příslušníci gestapa zvedají a odcházejí.

Na vánočním večírku se Erik od své přítelkyně dozví, že byl jmenován královniým pobočником. Vilemína se letadlem vrací do NIZ. Autem projíždí osvobozenou zemí, na čestném místě po boku řidiče sedí Erik.

V jedné ze závěrečných pasáží Erik jede navštívit Susan. Ta se dožívá osvobození, ale s označením kolaborantky.²³³ Erik přijede do Leidenu a setká se s Jackem. Společně připíjí na konec války.

Rozsáhlá stopáž, 152 minut, Verhoevenovi umožnila nabídnout lehce provokativní sondu o životě Nizozemců za války, čemuž mu posloužilo vylíčení osmi blízkých přátel. Vlastenecky naladěný Jan a Alex vstupují ihned po vypuknutí konfliktu do řad nizozemské armády. Kvůli úřednickým průtahům se totéž nepodaří Erikovi a Guusovi, ale stanou se odbojáři, po demobilizaci se k nim přidá Jan. Po neúspěšné akci gestapo uvězní Jana a popraví ho. Prostřednictvím vysílacího zařízení Robby pracuje jako spojka mezi exilem a domácím odbojem. V momentě jeho vystopování gestapem „nuceně“ přechází na druhou stranu a stane se tajným agentem.²³⁴ Po zjištění Robbyho dvojí hry, která má za následek smrt odbojáře Nica, ho zastřelí Guus. Naneštěstí Guuse gestapo chytí a popraví. Alex rozšíří zástupy Nederlandsche SS²³⁵, aktivně se zúčastňuje války na straně nacistů a stává se z něho cynický vykonavatel rozkazů.²³⁶ Při odpočinku na frontě mu chlapec pod nohy hodí granát a následně umírá. Ač Susan pomáhá příslušníkům odboje, žije po boku Robbyho, a tak se z ní stane konformní kolaborantka.²³⁷ Jack se zaměří na „civilní přežití okupace“ a nepřidává se ani na jednu stranu. V závěrečné scéně se Erik, nacházející se u Jacka, zahledí na společnou fotku přátel pořízenou ze studentských let. Uvědomí si, jak všechny války změnila.

Kromě jedné výjimky se ve filmu nenachází bližší místní a časové určení.²³⁸ Stejně tak, mimo představené Vilemíny, chybí jmenné zakotvení tajných agentů gestapa, či velících představitelů v Anglii. U vojenských důstojníků splývají také hodnosti, či zjevná státní

²³³ Ostříhané vlasy.

²³⁴ Tajní agenti mu vyhrožují smrtí. Obdobný osud chystají i Susan, o které vědí, že je židovka.

²³⁵ V záběru pochoduje s dalšími příslušníky Nederlandsche SS, přičemž při přehlídce nadšeně hajlují přítomní Nizozemci.

²³⁶ Alex projde velkou změnou osobnosti, která je patrná při náhodném setkání s Erikem na nacistickém večírku.

²³⁷ Robby ji předává květiny a výběrové potraviny. Susan ví, že věci nejsou od odbojového hnutí, jak tvrdí Robby, ale od gestapa.

²³⁸ Na samotném začátku se znázorní: „Leydenská univerzita, 1938.“

příslušnost.²³⁹ Tento fakt znesnadňuje v konečném důsledku hlubší zasazení děje do historického kontextu. Vodítka představují pouze proslovy hlavních aktérů. S porovnáním filmu s životem Roelfzema lze říci (byl-li to záměr Verhoevena), že se *Oranžský voják* z velké části drží reálných kořenů.²⁴⁰ Mnohé dějové linky „zkratkovitě“ naznačují skutečné události.²⁴¹ Nejvýraznějším jen okrajově zmíněným faktem jsou důvody odchodu hlavní postavy k letecké dráze. Ve skutečnosti se Roelfzema dostal do výrazného konfliktu s plk. Mattheusem de Bruynem, se kterým měl pracovní neshody již delší období.²⁴² Po neúspěšné akci, která byla prozrazena, odmítl de Bruynemu poskytnout zpravodajské informace, neboť se obával jeho možné zrady.²⁴³ Rozezlený de Bruyne chtěl poslat Roelfzemu před vojenský soud, ale královna tento krok odmítla.²⁴⁴ Následně Roelfzema dobrovolně vystupuje ze skupiny Mews a přechází k RAF. K této problematice se podrobněji v polovině osmdesátých let vyjádřil britský historik Michael R. D. Foot.²⁴⁵ Potvrdil nedostačující de Bruyneho velení vojenského sboru. Rovněž doložil nacistickou infiltraci nizozemské části SOE, která si vyžádala mnoho lidských životů.

Film s rozpočtem 2 300 000 eur se stal do té doby nejdražším nizozemským snímkem všech dob.²⁴⁶ Celková návštěvnost v roce 1977 dosáhla 1 547 183, což z *Oranžského vojáka* učinilo nejnavštěvovanější film v NIZ.²⁴⁷ Kromě nizozemských ocenění film vyhrál první místo na Asociaci filmových kritiků Los Angeles v kategorii – Nejlepší cizojazyčný film. Byl nominován na Cenu Kruhu newyorských filmových kritiků v kategorii – Nejlepší cizojazyčný film. V roce 1980 získal nominaci na Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší zahraniční film.

²³⁹ Britští vs. nizozemští důstojníci.

²⁴⁰ Scénář vynechává Roelfzemaovo literární nadání nebo těžkosti při plavbě do VB. Naopak nejsou opomenuty „detaily“ jako špatný zrak a obtíže při vojenském výcviku.

²⁴¹ Např. dopadení odbojářů kvůli dvojitému agentům v řadách odboje. Tímto způsobem gestapo dne 22. května 1942 dopadlo Ernsta de Jongeho.

²⁴² Ve filmu zřejmě zobrazen postavou plk. Rafelliho.

²⁴³ Erik Hazelhoff Roelfzema, a ‘Soldier of Orange,’ Is Dead at 90 - The New York Times. [online]. Copyright © [cit. 25.01.2018]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2007/10/08/world/europe/08roelfzema.html>

²⁴⁴ Erik Hazelhoff Roelfzema. [online]. Dostupné z: https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Erik+Hazelhoff+Roelfzema&item_type=topic

²⁴⁵ V roce 1984 publikoval knihu – SOE, The Special Operations Executive 1940-1946.

²⁴⁶ *Oranžský voják / Soldaat van Oranje* (1977) | Zajímavosti | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 25.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/9300-oranzsky-vojak/zajimavosti/?type=film>

²⁴⁷ *Soldaat van Oranje - FilmTotaal.nl*. Wayback Machine [online]. Copyright © Stillpoint Media 2011 [cit. 25.01.2018]. Dostupné

z: https://web.archive.org/web/20110716112147/http://www.filmtotaal.nl/module.php?section=nfdDetails&movieID=396&titel=Soldaat_van_Oranje

4.3. ČERNÁ KNIHA

„Aby bojovala proti nepříteli, musí se stát jednou z nich.“²⁴⁸

Realizace koprodukčního filmu *Černá kniha* (*Black book*; 2006)²⁴⁹ se ujal známý režisér Paul Verhoeven, který se po 20 letech v Hollywoodu vrátil do rodného Nizozemska.²⁵⁰ Scénář mu opět pomohl vytvořit Gerard Soeteman, se kterým spolupracoval od sedmdesátých let.²⁵¹ Na vzniku scénáře pracovali 15 let.²⁵² Verhoeven uvedl, že film se nezakládá na pravdivém příběhu, ale mnoho událostí je pravdivých.²⁵³ Čerpal z vlastních vzpomínek na druhou světovou válku, neboť se narodil v roce 1938 a vyrůstal v Haagu.²⁵⁴ V Haagu se odehrává hlavní část děje. Režisér prohlásil, že *Černá kniha* může být brána jako doplněk jeho dřívějšího filmu *Oranžský voják* (1977) z prostředí druhé světové války.²⁵⁵ Jeho myšlenkové konstrukce stojí na přesvědčení o nikdy nekončících dějinách, ve kterých probíhají na mnoha místech neustále válečné konflikty.²⁵⁶

V *Černé knize* vystupuje jedna hlavní postava, Rachel Stein (krycí jméno Ellis de Vries), kterou ztvárnila nizozemská herečka Clarice van Houten.²⁵⁷ Rachelina postava byla inspirována třemi skutečně žijícími ženami. Dora Paulsen – známá židovská zpěvačka v nizozemských divadlech. Kitty van der Have – žena milující nacistického důstojníka. Ans

²⁴⁸ Zwartboek (2006) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 21.01.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0389557/>

²⁴⁹ Na filmu se z největší části podílel nizozemský filmový štáb. Na vzniku filmu dále spolupracovala Belgie, Německo a Velká Británie.

²⁵⁰ Viz. s. 58.

²⁵¹ Černá kniha byla sedmým filmem, na kterém Verhoeven a Soeteman pracovali společně – *Turkish Delight* (1973), *Cathy Tippel* (1975), *Oranžský voják* (1977), *Sprej na vlasy* (1980), *Čtvrtý muž* (1983) a *Maso a krev* (1985).

²⁵² Tvorba scénáře se neustále prodlužovala. Během vymýšlení Verhoeven změnil hlavní postavu z muže na ženu.

²⁵³ Např. v Haagu nacisté zřídili své velitelství. Scéna spojená s židovským pokusem přechodu hranic vychází ze skutečných událostí, které se uskutečnily v místě Biesbosch.

²⁵⁴ Attention Required! | Cloudflare. Attention Required! | Cloudflare [online]. Dostupné z: <http://forum.fok.nl/topic/401324/4/25?token=ece72e5f9c0baf67a1a2f8974026d42&allowcookies=ACCEPTER+ALLE+COOKIES>

²⁵⁵ De wereld draait door. Wayback Machine [online]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20070313234958/http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/terugkijken.php?id=158>

²⁵⁶ Tuto myšlenku Verhoeven zobrazil ve filmu v poslední scéně. Rachel s rodinou se vrací do kibucu, ale zároveň se vojáci chystají ke střelbě, neboť ke kibucu doléhá probíhající Suezská krize.

²⁵⁷ Clarice van Houten se narodila dne 5. září 1976 v nizozemském Leiderdorpu. Vystudovala divadelní univerzitu v amsterdamském Kleinkunstacademie. Na filmovém plátně se objevuje od roku 1998, kdy si zahrála ve filmu *Ivoren wachters*. Za ztvárnění rolí v nizozemských filmech získala mnoho ocenění (Zlaté tele, Rembrandt Award) Nejvýrazněji na sebe upozornila rolí ve filmu *Černá kniha*, za kterou byla v roce 2007 oceněna nominací na Evropské filmové ceny v kategorii – Nejlepší herečka. Za roli ve filmu *Black Butterflies* (2011) obdržela na MFF v Triebce ocenění v kategorii – Nejlepší herečka. Celosvětovou popularitu si vysloužila hraním v kultovním seriálu komerční televize HBO *Hra o trůny* (2012 – 2019).

van Dijk²⁵⁸ – židovská odbojářka podezřelá ze zrady.²⁵⁹ Dlouhá stopáž 139 minut umožnila, aby se ve filmu objevilo mnoho charakterově složitých postav, které dokreslují propracovanou dějovou linii. Mezi nejvýraznější postavy se zařadil velitel tajných služeb SS-Hauptsturmführer Ludwig Müntze v podání německého herce Sebastiana Kocha.²⁶⁰ Dalšími stěžejními postavami jsou vůdce místní buňky hnutí odporu Gerben Kuipers, odbojář Hans Akkermans, notář Wim Smaal, kolaborant Van Gein, SS-Obergruppenführer Käutner, SS-Obersturmführer Günther Franke a jeho sekretářka Ronnie.

Židovka Rachel se po letech skrývání a rodinné tragedii přidá ke komunistické skupině hnutí odporu. Jejím cílem se stává, prostřednictvím svedeného Müntzeho, informační napojení na velitelství gestapa. Zároveň odhaluje skryté kolaboranty a pozadí neúspěšných přechodů Židů do BEL. Film postupem času nabírá čím dál tím větší tempo s konečným překvapujícím rozuzlením.

Děj začíná netradičně v říjnu 1956 v izraelském kibucu Kefar Stein. Zde žijící Rachel potká po 11 letech přítelkyni z válečných let Ronnie, která cestuje po Izraeli. Rachel se vybaví vzpomínky na válečná léta.

Příběh se vrací do okupovaného NIZ v září 1944. Bývalá zpěvačka Rachel se kvůli židovským kořenům ukrývá na venkově. Její úkryt je prozrazen a farma zničena bombardérem. Nové útočiště najde u přítele. Za nimi přijíždí odbojář Van Gein s varováním, že gestapo o ní ví, a že ji může zprostředkovat útěk do BEL. Převáží ji tajně do Haagu. Rachel se staví za rodinným přítelem Wimem Smaalem, který pracuje v notářské kanceláři. Od něho si půjčí finance, aby mohla žít do konce války zaopatřeně. Van Gein dopraví Rachel k hraniční řece, u které přečkává skupina Židů spolu s její rodinou (otec, matka, bratr). Van Gein odjede a židovská skupina se nalodí. Jenže trajekt objeví gestapo a všechny bez milosti

²⁵⁸ Ans van Dijk-Jewish Nazi collaborator | History of Sorts. History of Sorts | WORLD WAR 2 ,EIGHTIES,MUSIC, WWII Heroes,HISTORY,HOLOCAUST [online]. Dostupné z: <https://dirkdeklein.net/2016/11/17/ans-van-dijk-jewish-nazi-collaborator/>, obrázek č. 24.

²⁵⁹ 'Black Book' | Pittsburgh Post-Gazette. Pittsburgh Post-Gazette | Local, National & World News [online]. Copyright © 1997 [cit. 23.01.2018]. Dostupné z: <http://www.post-gazette.com/ae/movie-reviews/2007/05/03/Black-Book/stories/200705030352>

²⁶⁰ Sebastian Koch se narodil dne 31. května 1962 v německém městě Karlsruhe. V letech 1982 až 1985 studoval herectví na škole Otto Falckenberga v Mnichově. Kariéru začínal jako divadelní herec. V roce 2004 Koch ztvárnil roli Stauffenberga ve stejnojmenném filmu. O dva roky později se stal jednou z hlavních postav oceňovaného filmu *Životy těch druhých* (2006), který mimo jiné získal Oscara v kategorii – Zahraniční film. Sám za roli Georga Dreymana získal německé ocenění Bambi v kategorii – Nejlepší národní herec. Ve stejném roce si zahrál v úspěšném filmu *Černá kniha* (2006). Mezi významné herecké počiny patří filmy - *Ve stínu* (2012), *Most špiónů* (2015), *Dánská dívka* (2015) a *Mlha v srpnu* (2016).

kulometnou palbou likviduje. Pouze Rachel, sama zasažena do hlavy, skočí do vody a zachraňuje se. Z povzdálí sleduje, jak nacisté okrádají mrtvé.

V následné scéně auto převezme Rachel v rakvi do Haagu. Divák se dozví, že se zotavila u venkovského farmáře. Ten kontaktuje příslušníky odboje a dojde k jejímu tajnému převozu do centrály hnutí odporu v čele s Gerbenem Kuipersem. Pět měsíců pracuje v kuchyni, pak začne pracovat přímo pro odboj. Ve skupině nejvíce spolupracuje s Hansem Akkermansem, Theem a Timem, synem Gerbena. Skupina vyzvedává shozený vojenský materiál, jenž do opuštěné továrny vnikne gestapo a začne se zatýkáním. V tu chvíli zasáhne Hans a postřílí celé komando. Následně Hans a Rachel s ukrytou vysílačkou v kufru nastoupí do vlaku. V domnění, že se Rachel vyhne prohlídce, vstoupí do kupé, v němž se vyskytuje vysoký šéf tajných služeb Ludwig Müntze. Rachel se s ním seznamuje. Netuší, o koho se jedná, a Ludwig v ní nachází zalíbení.

Po nezdařeném pokusu o převoz skrytých zbraní v autě se zeleninou dojde k zatčení Tima a dvou odbojářů. Rachel přichází za Ludwigem na velitelství gestapa s úmyslem, že přes něho získá informace o vězněném Timovi. V pracovních je Rachel pozvána na večírek. Nacistickou „párty“ otevírá proslovem generál Kautner. Na piano hraje důstojník Günter Franken, v němž Rachel pozná velitele loď, která zavraždila židovské uprchlíky. Na konci večera se intimně sblíží s Ludwigem, kterému přizná, že je Židovka. V noci na záchodě potká sekretářku a milenkou Günthera Ronnie, se kterou začne pracovat na velitelství gestapa.

Günter brutálním způsobem vyslýchá Tima. Rachel si ve výslechovém protokolu přečte, že Tim prozradil identitu komunistické buňky. Ve výtahu potká notáře Smaala, který jde řešit právní věci s Ludwigem. Ten následně odmítne popravu tří zadržených odbojářů. Rachel umístí odposlechové zařízení v nacistické pracovně, které dostala od Smaala. Umístí ho z druhé strany Hitlerova portrétu. Při poslechu odbojářů zaznamenají rozhovor Günthera a Van Geina, v němž oba domlouvají nový fingoovaný převoz Židů za hranice. Hnutí odporu mezi sebou diskutuje, zda zlikvidovat či nezlikvidovat Van Geina, jenž není odbojářem, ale kolaborantem. Gerben ze strachu o syna zásadně nesouhlasí a objasňuje, že zabití nepřichází v úvahu, neboť je s Ludwigem dojednán pak o vzájemném neútočení. Mnozí se neztotožňují s konečným rozhodnutím, a tak se pokusí o únos Van Geina. Akce se zvrtné a Theo ho zastřelí. V reakci na zabití Van Geina dojde k popravě 40 osob.

Rachel se vrací k Ludwigowi. Přestože ji odhalí jako odbojáčku, dojde mezi nimi k pohlavnímu styku. V další replice Ludwig obviní Günthera, že se nedovoleně obohacuje na židech. Nejenže se nenajde v přítomnosti Kautnera domnělý kompromitační materiál v Güntherově sejfu, nýbrž ze žalobce se stane zadržený, neboť Günther kontruje nedovoleným paktem o vzájemném neútočení s odbojem. V době konání nacistického večírku odbojáři v uniformách SS přes sklepení proniknou na velitelství gestapa a osvobozují vězněné. Akce se ukáže být pastí. Všichni věznění a odbojáři jsou povražděni, pouze Hans prchne. Zároveň Günther v pracovně s odposlechem záměrně chválí práci Rachel, čímž vyvolá mezi odbojáři zdání, že za nezdařenou akci stojí právě ona. Rozhořčení odbojáři se chtějí Rachel pomstít. Ronnie zabaví pozornost nacistů a důstojník Siegfried osvobodí Rachel s Ludwigem. Oba dva se do konce války skrývají kdesi v domě a společně z rádia uslyší slova o německé kapitulaci. Současně se pokouší Günther o útěk na lodi i s kradenými věcmi získaných od židů. Na lodi se ukryje Hans a Günthera zastřelí.

Oslavujícím davem v Haagu projíždí spojenecké jednotky. Rachel a Ludwig nabývají podezření, že notář Smaal je zapleten do nepovedených židovských útěků. Navštíví ho u něho doma, ale vše popírá. Kdosi zvoní na domovní dveře. Smaal jde otevřít a následně je zastřelen spolu se svojí ženou. Ludwig vyběhne za atentátníkem. Jenže dav v něm pozná nenáviděného příslušníka tajné policie a zadrží ho. Stejně tak obyvatelé chytí Rachel, kterou znají pod jejím „kolaborantským jménem“ Ellis de Vries.

U kanadského velitele Spojenců, kterému s kancelářskou administrativou pomáhá Kautner, proběhne výslech Ludwiga. Kautner vyžaduje popravu Ludwiga. Říká, že britský vojenský zákon uznává jurisdikci německých vojenských tribunálů ve válce, a to i po kapitulaci, článek 153. Kanadský velitel se obává stížnosti na jeho osobu, a tak Ludwiga nechá popravit. Mezitím se Rachel ocitá ve vězení s kolaboranty, se kterými je krutě zacházeno. Do vězení vejdou Generál Powels a Hans, nyní v hodnosti plukovníka, a propustí Rachel na svobodu. Společně jedou do bydliště Hanse a Rachel mu vypráví o zradě Smaala. V domě se Rachel doví o smrti Ludwiga. Hans ji píchne uklidňující injekci. Ukáže se, že v injekci se nalézal jed. Hans se potřeboval zbavit nepohodlného svědka, spolupracoval totiž s Van Geinem, Smaalem a Güntherem. V domnění, že Rachel pomalu umírá, jde Hans na balkon, na kterém se klaní jásajícímu davu, neboť ten ho má za hrdinu. Rachel ale neutralizuje jed čokoládou a skokem z balkonů prchá.

V dalším pokračování Gerben s Theem objeví v masovém hrobě tělo Tima. K místu s nizozemskými vojáky přijede Rachel a přes počáteční Gerbenovo rozezlení mu vše vysvětluje. Hans před válkou působil jako doktor, a tak měl informace o majetku jeho židovských pacientů. V únoru 1944 ho zadrželo gestapo a v té době uzavřel dohodu s Güntherem. Všechny aktéry spojuje pomsta. Hans se snaží o útěk ze země. Ukrývá se v rakvi pohřebního vozu. Rachel a Gerben přepadnou auto a utahují šrouby na rakvi. Hans se udusí.

Izrael, podzim 1956. Příběh končí idylickými záběry na Rachel, jejího manžela a jejich dvou potomků.

Verhoeven popisuje všechny stěžejní postavy v neustálých protikladech, čímž odmítá klasické dělení na „hodné“ (odbojáři) a „zlé“ (nacisté). Toto tvrzení dokumentují režisérova slova:

„In this movie, everything has a shade of grey. There are no people who are completely good and no people who are completely bad. It's like life. It's not very Hollywoodian.“²⁶¹

Film otřásl s tradičním černobílým vnímáním protinacistického odboje, ve kterém lze nalézt úplně kladné hrdiny. Není divu, Verhoevenovy filmy se vyznačují dráždivými až provokativními schematismy, které popírají jakékoliv konvence, a které opouští tradiční znázornění. Ve scénáři se nachází velké množství válečných absurdit a sarkastických scén, které jsou charakteristickým prvkem filmu. Mezi nejkřiklavější ambivalenci patří křesťanství obyvatel, kteří jen s velkým sebezapřením ukrývají židy a netající se antisemitským zaměřením.²⁶² Nebo rovněž idealističtí nacisté, kteří jsou otci svých dětí, a kteří dogmaticky nevyžadují plnění zločineckých rozkazů.²⁶³ Židé, jež mohou být snadno zkorumpovatelní a dokonce neváhající poslat smrt své soukmenovce.²⁶⁴ Odbojáři, přestože každý vyznává jiný světonázor, spolu spolupracují, přestože v jiném evropském prostředí bojují proti sobě.²⁶⁵

²⁶¹ Homeward bound | Film | The Guardian. [online]. Copyright © 2018 Guardian News and Media Limited or its affiliated companies. All [cit. 21.01.2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/film/2005/nov/25/2>

²⁶² Na začátku filmu se Rachel ukrývá na křesťanské farmě.

²⁶³ Znázornění Ludwiga Müntzeho.

²⁶⁴ Znázornění notáře Smaala.

²⁶⁵ Komunističtí Tim vs. nacionalista Hans.

Obyvatelé, kteří chtějí jakýmkoliv způsobem přežít okupaci.²⁶⁶ Osвобоzení, které nutně neznamená svobodu.²⁶⁷ Nacisté, kteří po kapitulaci rychle „mění kabát“ a spolupracují s vítězi.²⁶⁸ Chaos u spojeneckých správních představitelů, kteří vydávají nelogické rozkazy.²⁶⁹ Živelné vypořádání se zrádci.²⁷⁰ Jásající dav, který oslavuje domnělé hrdiny.²⁷¹ Verhoeven tím ukazuje, že hodnota člověka se odvíjí podle dějinné situace, ve které se ocitá, a ne podle morálního profilu, kterým disponuje.

Film staví na výrazné výpravě a popisu atmosféry čtyřicátých let. Spletitý děj se vyznačuje rychlým tempem vyprávění příběhu s velkým množstvím akčních scén. V celém filmu dostávají velký prostor erotické, násilné a naturalistické scény. Za nejvíce dekadentní lze považovat dehonestiční praktiky pomstou hnaných Nizozemců vůči kolaborantům. Věznitelé násilně stříhají vlasy kolaborantkám, svlečou Rachel a posléze ji polévají nádrží plnou výkalů. Přičemž je nucena, aby zpívala oslavné písně.

Přestože se realizace projektu od začátku potýkala s finančními problémy, stal se výsledný produkt do té doby nejdražším nizozemským filmem.²⁷² Nizozemská premiéra *Černé knihy* se uskutečnila za přítomnosti prince Viléma Alexandra a jeho manželky Máximie dne 12. září 2006 v Haagu. Divácký úspěch dokumentuje fakt, že do dne 12. ledna 2007 ho v NIZ shlédli jeden milion diváků, čímž získal ocenění Diamantový film.²⁷³ Práva na distribuci byla prodána do 52 zemí, což z filmu udělalo nejrozšířenější snímek s nizozemskou filmovou produkcí.²⁷⁴ Film obdržel velké množství ocenění. Na domácí scéně získal tři ocenění v rámci Nizozemského filmového festivalu v kategorii – Nejlepší film, Nejlepší režisér a Nejlepší herečka. V mezinárodním měření *Černá kniha* získala nominaci na Evropské filmové ceny v kategorii – Nejlepší herečka, Cena diváků. Film se ucházel o zisk ocenění na Filmové ceně Britské akademie v kategorii – Neanglicky mluvený film. Film si vysloužil nominaci na MFF v Benátkách v kategorii – Nejlepší film. Film dosáhl velké

²⁶⁶ Znázornění Ronnie.

²⁶⁷ Rachel prohlásí, že se bojí osvobození. Žene ji strach o její a Ludwigovu budoucnost.

²⁶⁸ Znázornění generála Käutnera.

²⁶⁹ Kanadský důstojník.

²⁷⁰ Dav lynčující kolaboranty.

²⁷¹ Scéna odehrávající se před Hansovým bydlíštěm.

²⁷² *Černá kniha* / *Zwartboek* (2006) | Zajímavosti | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 23.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/222597-cerna-kniha/zajimavosti/?type=film>

²⁷³

https://web.archive.org/web/20070929122137/http://www.telegraaf.nl/prive/56744391/Zwartboek_passeert_de_1_miljoen_bezoekers.html

²⁷⁴ Dit domein is te koop. Dit domein is te koop [online]. Dostupné z: <http://www.zwartboekdefilm.nl/>

popularity u domácího publika do té míry, že spisovatel Laurens Abbink Spaink v závěru roku 2006 vytvořil knihu, která vychází z filmové předlohy.²⁷⁵

²⁷⁵ De 'verboeking' van Zwartboek - NRC. NRC [online]. Dostupné z: <https://www.nrc.nl/nieuws/2006/09/15/de-verboeking-van-zwartboek-11194267-a786456>

5. KAPITOLA BELGIE

5.1. OKUPACE A ODBOJ

Po vypuknutí druhé světové války dne 1. září 1939 vyhlásilo Belgické království neutralitu. Očekávalo se, že se jí začínající konflikt nebude týkat. V rámci Fall Gelb německé ozbrojené síly napadly dne 10. května 1940 Belgie, Lucembursko a Nizozemsko. Belgickému vojsku pomáhaly spojenecké jednotky. Němci se soustředili na obsazení strategicky důležitých bodů. Takovým bodem se stalo obsazení pevnosti Eben-Emael dne 11. května. Následně Wehrmacht překročil Ardeny, čímž od sebe rozdělil koaliční vojska. Belgická armáda kladla houževnatý odpor, ale s postupným obsazováním země se spojenecká vojska začala stahovat. I přes zamítavé rozhodnutí belgické vlády, která zemi již opustila, král Leopold III. zůstal v BEL a dne 28. května kapituloval.

Kraje Eupen a Malmedy byly ihned připojeny k NEM. BEL, posléze i severní FRA²⁷⁶, dostal na starost vojenský guvernér baron Alexandr von Falkenhausen, který vytvořil vojenskou vládu.²⁷⁷ Reálným vykonatelem moci se stal předseda jeho správy Eggert Reeder. Ani jeden z nich nebyl přesvědčeným nacistou. Oba zpomalovali nacifikační úsilí, za což se jim dostalo podpory od velkopodnikatelů a vysokých státních úředníků. Král žil mimo hlavní dění.²⁷⁸ Ve srovnání s ostatními okupačními režimy si Belgičané nevedli nejhůře. „Předválečná státní mašinerie zůstala nedotčena.“²⁷⁹ Co se týká protizidovských zákonů a deportací, Belgie nezůstala stranou.²⁸⁰ Celkem zahynulo kolem 20 000 belgických židů.²⁸¹

Největší počet proněmecky orientovaných se sdružoval v Rexistické straně pod vedením známého kolaboranta Léona Degrella. Ten později z ozbrojené části strany vytvořil

²⁷⁶ Francouzské departementy Pas de Calais a Nord.

²⁷⁷ Po neúspěšném atentátu na Hitlera ze dne 20. července 1944 byl zatčen jako sympatizant atentátníků. Válku až do osvobození spojeneckou armádou dožil v koncentračním táboře v Dachau. V červnu 1951 dostal milost od kancléře Konrada Adenauera.

²⁷⁸ Dne 7. června 1944 nacisté převezli královskou rodinu do NEM. Osvobození se rodina dočkala dne 7. května 1944 v Salcburku.

²⁷⁹ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8. s. 123.

²⁸⁰ Např. v červnu 1942 nacisté nechali deportovat kolem 28 900 židů ze země.

²⁸¹ HULICIUS, Eduard. Belgie. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277-191-4.

dobrovolnou útočnou brigádu SS Wallonien.²⁸² Další dobrovolná divize SS Flandern se vytvořila z krajně pravicové organizace VNV Flemish Legion.²⁸³

Prvními odbojáři se stali vojáci a důstojníci propuštění ze zajateckých táborů. Řady odboje se rozrůstaly po neúspěšném dobytí VB a s pomalu se zhoršující situací v zemi (zásobování, nucená práce, odpor proti deportacím židů). Po napadení SSSR se k akcím přidala komunistická strana. Odbojové skupiny se nejvíce vyskytovaly ve Valonsku a Bruselu. Nejvíce obyvatel se do odboje zapojilo po vylodění v Normandii. Atmosféra z poloviny roku 1944 se nechá charakterizovat jako „skutečná občanská válka“ mezi odbojáři a kolaborantskými organizacemi.²⁸⁴

Belgický odboj se vyznačoval značnou roztržitostí – lokální, ideologickou a politickou. Během německé okupace nedošlo ke sjednocení v ústřední organizaci. Z těchto důvodů neplánoval belgický odboj centralizované povstání a převzetí moci v zemi. Nejvýznamněji proti okupantům a kolaborantům vystupovali komunističtí Partisans Armés, socialistická Fronta nezávislosti, Národní royalistické hnutí (NKB), Armée Secrète a Groupe G.

Dne 6. června 1944 se otevřela západní fronta po vylodění v Normandii. Po překročení řeky Seina Spojenci rychle postoupili a dne 3. září došlo k osvobození Bruselu. Následovalo osvobození celé země. Do BEL se vrátila exilová vláda a dne 10. září se odehrálo její první zasedání. Na území BEL se v Ardenách uskutečnila poslední německá ofenzíva války ve dnech 16. prosince 1944 až 25. ledna 1945. Ke konci války byla mnohokrát bombardována města Lutych, Brusel a Antverpy.

5.2. GASTONOVA VÁLKA

Tvůrci „špionážního“ filmu *Gastonova válka* (*Gaston's war*; 1997) se volně inspirovali knihou *Gaston's War: A True Story of the Resistance in World War II.*, kterou v roce 1988 napsal americký novinář Allan Mayer, jehož pojilo mnoholeté přátelství s ústřední postavou

²⁸² Degrell se svými jednotkami prošel boji na východní frontě. Po válce utekl do frankistického Španělska.

²⁸³ Celkem v jednotkách SS sloužilo 40 000 Vlámů a Valonů.

²⁸⁴ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8. s. 533.

celého příběhu.²⁸⁵ Snímek se stal výsledkem mezinárodní spolupráce zejména mezi BEL a SPA.²⁸⁶ Režie se ujal zkušený belgický tvůrce Robbe De Hert.²⁸⁷ Film osvětluje osudy vlámského odbojáře Gastona Vandermeersscheho²⁸⁸, kterého ztvárnil vlámský herec Werner de Smedt.²⁸⁹ *Gastonova válka* ukazuje příběh odvahy a zrady během německé okupace západní Evropy.²⁹⁰

Gaston nejprve s pomocí jeho přítelkyně Veronique převede dva anglické piloty z BEL až na španělské pobřeží. Od této chvíle se dějová linie rozděluje na dvě části, které se ve filmu odehrávají ve stejném čase. První část sleduje příběh Gastona a odbojářů v západní Evropě. Druhá část probíhá v londýnském prostředí, ve kterém se objevuje postava majora Smitha, jenž působí jako jeden z vrcholných představitelů britské zpravodajské služby.²⁹¹ Rovněž se pozornost upíná na navrátilivšího se pilota Harryho a jeho přítelkyni Nicky, která zaujímá místo sekretářky majora Smitha. Roli Nicky ztvárnila pozdější britská hollywoodská herečka Olivia Williams.²⁹² V průběhu děje dochází nejen k zatčení Gastona a jeho spolupracovníků, ale i k tragickému vyústění děje v přímo Londýně.

²⁸⁵ Goodreads – Meet your next favorite book. [online]. Copyright © [cit. 16.04.2018]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/review/show/44137073?book_show_action=true&from_review_page=1

²⁸⁶ Na filmu se rovněž podílely filmové štáby z Dánska a Nizozemska.

²⁸⁷ Robin Francois De Hert se narodil dne 20. září 1942 v britském městě Farnborough. Spolu s kolektivem svých spolupracovníků založil v roce 1966 Fugitive Cinema op. De Hert celkem zrežiroval 12 filmů. V širší známost vešel filmy *De Witte van Sichem* (1980), *Blueberry Hill* (1989), *Brylcream Boulevard* (1995) a *Lijmen/Het Been* (2000). V roce 2006 obdržel cenu za zásluhy udělenou Asociací vlámského filmového tisku. V roce 2010 byl organizací Het Voorplan oceněn jako významná osobnost kulturního života.

²⁸⁸ Gaston Vandermeerssche se narodil dne 18. srpna 1921 v Belgii. Po útoku na Belgii se krátce zúčastnil bojů ve spojenecké armádě. Během nacistické okupace západní Evropy se stal jedním z vůdců belgicko-nizozemské zpravodajské sítě „WIM“ v rámci domácího hnutí odporu. Vykonával rozkazy belgické zpravodajské služby ve spolupráci s SOE. Vandermeerssche vytvořil kurýrní linku ve směru Belgie – Francie – Španělsko a Anglie. Po této trase rovněž převedl do bezpečí mnoho důležitých osob. Na přelomu let 1942/43 osobně opětovně vybudoval zdecimovanou odbojovou síť v NIZ. Gestapo po několikaměsíčním neúspěšném pátrání dopadlo Vandermeersscheho dne 10. května 1943 ve francouzském Perpignanu. Přestože ho nacisté odsoudili k trestu smrti, poprava nebyla vykonána, a tak se ve vězení dožil osvobození. Po válce obdržel mnoho vyznamenání – např. medaile za statečnost ze čtyř států (Belgie, Francie, Nizozemska a Lucemburska). V dalších letech dostudoval Univerzitu v Gentu, na které získal doktorát z matematiky a fyziky. Následně se stal vědcem a vynálezcem. Také se odstěhoval do USA. V roce 1980 byl jmenován čestným francouzským konzulem pro americký stát Milwaukee. Gaston Vandermeerssche zemřel dne 1. listopadu 2010. De hoofdpersonages – Pieter Serrien. Pieter Serrien [online]. Dostupné z: <https://pieterserrien.be/boeken/van-onze-jongens-geen-nieuws/de-hoofdpersonages/>, obrázek č. 25.

²⁸⁹ Herec a zpěvák Werner de Smedt se narodil dne 17. července 1970 ve vlámském městě Ninove. Absolvoval Academie van Ninove a Conservatorium van Brussel. Prvně se objevil ve filmu *Blueberry Hill* (1989). Dále ztvárnil roli v muzikálu *Everybody Famous!* (2000), *Alias* (2002), Terč: *Zabiják* (2003) a *Het Tweede Gelaat* (2017). Ve známost vešel také jako seriálový herec, nejvýznamněji v akčním *Flikken* (1999)

²⁹⁰ Jedná se o Belgii, Nizozemska a Francii.

²⁹¹ Charles Fraser-Smith byl v rámci SOE zodpovědný za materiální podporu agentů, kteří působili v okupované Evropě, a řídil sběr informací o činnosti nacistů v evropských státech.

²⁹² Olivia Haigh Williams se narodila dne 26. července 1968 v Londýně. Vystudovala obor anglická literatura na Univerzitě v Cambridge a dramatické umění na Bristol Old Vic Theatre School. Následně se stala členkou Královské shakespearovské společnosti ve Stratford-upon-Avon a Londýně, díky čemuž se během turné po USA dostala do povědomí Hollywoodu. V širší známost vešla hraním ve filmu *Šestý smysl* (1999), *Příběh*

Rok 1942. V odbojové centrále v Bruselu vedoucí skupiny informuje Gastona, Louise a Veronique o sestřelení britského letadla, ze kterého se zachránili dva piloti – Harry a Doug. Následujícím úkolem se stává jejich převedení do SPA. Příští den Gaston, Veronique a dva piloti nastupují do vlaku v belgickém městě Ronse. Na francouzském nádraží v Ghalon sur Saone náhodně pomůže Gaston s ukrytím židovské rodiny, po které pátrají němečtí vojáci. Společně se dopraví až do francouzské vesnice Osseja, která leží v Pyrenejích nedaleko hranic se SPA. Ve vesnici žije Pépé, otec Veronique, v jehož příbytku všichni vyčkají do dalšího dne.

Mezitím v britském generálním štábu nejvyšší důstojníci rozmlouvají o nutnosti otevřít západní frontu. Generál James mluví o nutnosti vybudovat novou odbojovou síť mezi BEL a NIZ. Major Smith upozorňuje, že v této oblasti dochází k velké infiltraci německých agentů a musí se tak najít optimální řešení. Vyjádří se rovněž major Desmet z belgické tajné služby, který informuje, že už nyní je belgický odpor na jeho možných hranicích.

Ráno před odchodem Pépé varuje Gastona, neboť se dozvěděl, že gestapo zatkl mnoho členů belgické odbojové skupiny Zero. Následuje přechod Gastonovy skupiny těžkým terénem v horách.²⁹³ V momentě odpočinku jsou přepadeni třemi maskovanými muži, kteří po nich požadují drahocenné věci. Ve chvíli nepozornosti se Gaston a piloti pustí do šarvátky se zloději. Při útěku lupičů Gaston po výstřelu smrtelně zasáhne jednoho z nich. Následkem šarvátky umírá otec od židovské rodiny. Po všech problémech skupina dosáhne španělského přístavu Rosas, odkud přeplují uprchlíci do bezpečí. Gastonovi neunikne pozornosti, že ho z dálky sledují dva muži. Hlavní hrdina doputuje na belgický konzulát v Barceloně, ve kterém se sejde s úředníkem, jemuž předá písemné dokumenty. Gaston říká, že se situace odboje komplikuje, neboť dochází k velkému zatýkání. Kdyby tato situace pokračovala, tak prý chce odejít do Londýna. Před konzulátem na Gastona čekají agenti gestapa, ten ale jejich záměr prohlédne a úspěšně před nimi prchá.

rytíře (2001) a Petr Pan (2003). Objevila se také v akčním filmu X-Men: Poslední vzdor (2003) a britském filmu Anna Karenina (2012). Za ztvárnění role ve filmu Rozpolcená srdce (2002) získala ocenění na British Independent Film Awards v kategorii – Nejlepší herečka. Hraním ve filmu Muž ve stínu (2010) získala největší ohlas, když obdržela ocenění na Los Angeles Film Critics Association v kategorii – Nejlepší herečka ve vedlejší roli. Proslula rovněž jako spisovatelka, přičemž od roku 2006 píše cestopisné reportáže pro The Independent Traveller.

²⁹³ Harry, Doug, židovská rodina a Veronique.

Tentýž den seskakují dva parašutisté nedaleko nizozemského města Apeldoorn. Po dopadu k nim přijdou odbojáři, ale všechny hned zatknou gestapo, které o celé akci předem ví. Gaston se vrátí do Osseji. Večer si v převleku vyjde spolu s Veronique na kulturní večírek, na kterém se baví i nacisté. Oba vyjádří své obavy, neboť se dozví o prozrazeném seskoku. Gaston říká, že musí splnit „nějaké“ záležitosti v Bruselu, pak chce přeloučit i s Veronique do Londýna. Ta odmítá, neboť se bojí nechat otce samotného. Mezitím v holandském Harenu probíhá výslech zadržených odbojářů, který vedou SS-Sturmbahnführer Grübner a SS-Obersturmbahnführer Schreider. Chtějí vědět, kdy se uskuteční spojenecká invaze, a požadují, aby se stali dvojitými agenty.

V Londýně se koná vojenský večírek. General James vítá navrátilivší se Harryho a Douga. Na večírek pracovně dorazí také Nicky, jež předává zprávu z Nizozemska Smithovi. Ten si hned po ní vyžádá rozhovor s Desmetem. Doug a Harry před ostatními velebí odvahu Gastona. Během jejich vyprávění Gaston v metru těsně utíká před agenty gestapa. V pracovně Smith s Desmetem rozmlouvají o záměru nizozemské královny, která požaduje vybudování nové sítě odboje v NIZ. Oba navrhují, aby se úkolu ujal Gaston, který sice usiluje o přechod do Londýna, ale jeho služby by mohly být využity při budování sítě. Ve stejné chvíli se odehrává násilné mučení vězňů odbojářů.

V Bruselské bance se schází Gaston s místním zaměstnancem a odbojářem Hachezem. Hachez přijímá přímé rozkazy z Londýna a předává pokyny Gastonovi. Jeho dalším působištěm nebude Londýn, nýbrž NIZ, ve kterém vybuduje novou síť odboje. Gaston ostře nesouhlasí, neboť ve zmíněné zemi nikoho nezná a celá věc se mu jeví jako „šílenost“. Hachez také instruuje, že prý nemá docházet k sabotážím, ale primárně jde o zisk spojení a informací.

Znovu se uskuteční seskok dvou parašutistů, po kterém ihned dochází k jejich zatčení spolu s přítomnými odbojáři. Následuje výslech, při kterém vyslýchající naléhá na parašutisty, aby spolupracovali, nebo dopadnou stejně jako právě přivlečení a zmučení odbojáři. V londýnské centrále se Smith dozví o všech zadržených, ale i tak nařizuje pokračování rozjeté mise.

V blíže neurčeném bruselském kině se Gaston s Louistem seznamují v promítací místnosti s nizozemskými odbojáři – Johanem Cohenem, Miep Visser a osobou obsluhující promítací zařízení. Společně rozmlouvají o budoucích plánech.

Na velitelství SOE v kanceláři předá Nicky Smithovi právě zasláné zprávy z Bruselu. Upozornuje majora, že u zpráv schází bezpečnostní kód, což značí zatčení odbojářů. Rozezlený Smith prý o tom ví a vykazuje Nicky z místnosti. Téhož večera se v hostinci sejdou Nicky a Harry. Oba dva prokazují znepokojení z faktu, že Němci znají „jejich plány“. Netuší, proč Smith a velení nejedná, ale zřejmě mají „něco“ v plánu.

Nacisté Grübner a Schreider se nachází na masáži v lázních. Přijde za nimi dvojité agent Van der Waals, který informuje o seskoku dvou parašutistů příští úterý. Zároveň všichni konstatují, že Britové nic nezjistili, protože reagují na jejich zprávy. Van der Waals přítomné seznamuje s budováním nové sítě odboje v NIZ. Předáci se domnívají, že se „něco“ na tomto území děje a pověřují agenta úkolem, aby se infiltroval do této nové sítě. Ten souhlasí, ale vyžaduje více času na realizaci.

V místnosti hnutí odporu připravují odbojáři podklady. Do místnosti vejde Violette Castiaux, která se stává novou spolupracovnicí. Mezitím v Ossejji vyhledá velitel SS z Perpignanu Van Huysse přítelkyni Gastona. Ptá se jí na Gastona, jehož nacisté hledají. Měla by jim prý prozradit, kde se nachází, neboť ho dříve či později naleznou.

V Londýně zazní siréna ohlašující brzký nálet. Harry a Nicky se běží schovat do metra. Nicky se obává o Gastona, neboť se ještě neohlásili parašutisté, kteří nedávno seskočili v NIZ, což neznačí nic dobrého. Rovněž oznamuje Harrymu, že s ním čeká dítě. Harry projevuje radost.

Zamaskovaní odbojáři provedou sabotáž železnice, na které projíždí nákladní vlak. Do sídla nacistů vejde Van der Waals. Na něj čeká Schreider, který mu vytýká, že o akci nevěděli, a tak se na ni nemohly připravit. Agent se hájí tvrzením, že sabotáž provedla nová skupina. Schreider rozkazuje okamžitou infiltraci, v opačném případě Van der Waals ponese spoluvinu na akci odbojářů. Z provedení sabotáže projevuje nesouhlas také Gaston, který odbojářům vytkne, že jednali proti rozkazům z Londýna.

Nicky donese Smithovi depeše o prozrazení „nizozemského plánu“ a zadržení seskočivších parašutistů. Dotazuje se, z jakého důvodu vysílají další parašutisty, když o všem vědí Němci. Rozčilený major ji vykazuje z místnosti s tím, že má poslouchat rozkazy. Následně se Smith sejde v parku s Jamesem. Oba debatují o problémech prozrazených odbojářů. Generál připouští, že by se měla nizozemská síť reorganizovat, ale ať mise pokračuje, neboť vše probíhá podle plánu. Další sekvence ukazuje stavbu německé pevnosti u nizozemského pobřeží.

Během promítání v bruselském kině vniknou dovnitř Němci. Gaston a Violette prchají, ale všechny ostatní odbojáře, včetně Miep a Louise, nacisté zadrží. Gaston ukryje Violette k rodině Cohenů a sám prchá do Pyrenejí. Následují další zatýkání odbojářů na jiných místech v Bruselu. Gaston se nachází u Veronique. Rozmlouvají o zradě odbojářů a Gaston požaduje, aby oba co nejdříve uprchli do Londýna. Poté dojde k milostnému sblížení. Druhý den ráno nacisté obklíčí příbytek. Gaston se snaží uprchnout po střeše, ale Van Huysse ho tam očekává. Celou věc se dozví Nicky a Harry, přičemž Nicky opět nerozumí, proč Smith trvá na pokračování „nizozemské mise“. V Perpignanu gestapo brutálním způsobem mučí Gastona a Veronique. Gaston prozradí pouze identitu jeho přítelkyně a trvá na tvrzení, že Veronique nemá s odbojem nic společného.

Děj se přenesl na konec války. Vězněného Gastona vysvobodí dva američtí vojáci. Prostřednictvím telefonátu se Nicky od belgické tajné služby dozví, že Gaston přežil válku. Zprávu oznámí Smithovi, ale ten rozkazuje, aby jim zavolala nazpět a řekla, že žádného Gastona neznají. Nicky nesouhlasí, ale rozkaz vykoná. Gaston se po zotavení dostaví na národní bezpečnostní úřad v Bruselu, kde ho vojáci informují, že ho britské velení nezná jeho identitu. Zároveň ale dojde k jeho povýšení na kapitána jako pocta za jeho jednání za války. Z londýnského autobusu vychází Nicky, Harry a jejich potomek. Oba nechápou, proč britská vláda nechce uznat Gastona. Nicky říká, že se v majorově kanceláři nachází mnoho zpráv Gastonovy skupiny, které nebyly nikdy otevřeny. Tyto informace pak mohou pomoci osvětlit situaci kolem Gastona.

Gaston a Violette, rovněž ve vojenské uniformě, vchází do bruselského kina, které sloužilo jako centrála hnutí odporu. Oba zjistí, že takřka všichni odbojáři nepřežili konec války. V promítací místnosti Gaston projeví pochybnosti o londýnském velení. Posléze autem přijedou k Louisovi, který prošel vězněním, ale naopak válku přežil. Společně vzpomínají na

mrtvé. Gaston navštíví vězněného Schreidera. Ten mu sděluje, že nemělo cenu ho popravít, a že dopadení jeho skupiny bylo způsobeno infiltrací gestapa. Němci také mylně nabyli přesvědčení o připravované invazi, která se uskuteční mezi BEL a NIZ. Rovněž se Gaston sejde s Hachezem, přičemž požaduje vysvětlení, co se vše odehrálo. Hachez neví, co se stalo, ale dodává, že všichni plnili pouze zadané rozkazy.

Nicky v kanceláři vyhledává důkazy o Gastonově činnosti. Ozve se zamčení dveří a propukne požár. Následuje až záběr zdravotníků, kteří do sanity na nosítkách nakládají Nicky. Vše neutrálně pozoruje Smith. Gaston se v kostele shledá s Pépém. Plačící Pépé říká, že Veronique pro něj představuje minulost, a že už se s její smrtí smířil. Gaston oponuje, že na ni nemůže zapomenout. V úplném závěru kulhající Gaston odváží na vozíku upoutaného Pépého.

K větší autenticitě filmu dopomáhá velké množství archivních záběrů. Hned v začátcích vypravěč uvádí do dobových reálií na pozadí mapy, která znázorňuje expanzi nacistického NEM.²⁹⁴ Dále autoři využívají archivní záběry k vyplnění delších časových skoků v rámci odehrávajícího se příběhu.

Ústřední postavou se stává idealistický odbojář Gaston Vandermeerssche, jehož žene touha po porážce nacistů. Stejně tak jsou ostatní odbojáři vyličení jako zcela „kladní hrdinové“, kteří v případě nutnosti neváhají položit život za „svou věc“. Naopak Němci a kolaboranti až na jednu výjimku²⁹⁵ představují lstivé a zákeřné osoby, které se často nezaleknou žádných brutálních praktik při výslechu odbojářů.²⁹⁶

Film jednoznačně stojí na konspiračním stanovisku, že velení SOE úmyslně obětuje Gastona a odbojáře nacistům z důvodu utajení vylovení. Němci předpokládají připravovanou spojeneckou invazi, ale nevědí, na jakém místě se akce uskuteční. Fakt, že se zvýší odbojová aktivita na území BEL a zejména NIZ má v konečném důsledku přesvědčit Němce, že se otevření nové fronty odehraje právě na těchto území, což odvede pozornost od pobřeží v Normandii. Autoři se domnívají, že se skutečně nechali Němci oklamat. Vše ale bylo

²⁹⁴ „1939, předvečer druhé světové války. Německo anektovalo Rakousko a Československo a napadlo Polsko. Nic nevypadlo, že by mohlo zastavit Hitlera a jeho vojska. Většina Evropy byla obsazena. Červen 1941. Německo vtrhlo do Ruska. Rusko žádá Brity, aby zaútočili na Německo. Churchill se rozhodl povolát tajnou armádu. Toto je příběh jednoho z jejích členů. Příběh vojáka o odvaze a zradě.“

²⁹⁵ Velitel vězení, který nevykonal popravu Gastona, neboť si byl vědom, že se Spojenci blíží a jeho smrt by se stala zbytečnou.

²⁹⁶ Např. důstojník SS Van Huysse sadistickým způsobem vyslýchá Gastona a Veronique.

vykoupeno „sebevražednou misí“ Gastona a jeho spolubojovníků, neboť Němci v této době kontrolovali velké množství odbojových buněk na tomto území. V závěru tak vypravěč klade mnoho otázek:

„...Byla oběť smysluplná? Vedení chybovalo nebo vydávalo hloupé rozkazy? Byli to pěšáci v šachové partii, kteří zachránili velký počet životů? Nikdy nebudeme vědět pravdu. Mnoho záznamů bylo zničeno v ohni. Záznamy, které nebyly zničeny, budou známy až v roce 2042...“

Ve snímku konspirační teorii nahrává londýnská dějová linie, ve které Nicky postupem času pochybuje o smyslu „Gastonovy mise“. Ke konci filmu zřejmě nachází důkazy o roli SOE. Tím se však stává nepohodlným svědkem, za což zaplatí při požáru vojenských kanceláří.²⁹⁷ Faktem zůstává skutečnost, že Vandermeerssche o své činnosti v NIZ posílal četné zprávy do Londýna, ale SOE jeho informace „ignorovala“. Záležitosti týkající se Vandermeersscheho bývají označovány jako tzv. Das Englandspiel.²⁹⁸

Gastonova válka vznikla na základě reálných skutečností, ale v rámci uměleckého zpracování došlo ke zkreslení historických faktů, anebo se film nevěnoval některým podstatným záležitostem ze života Vandermeersscheho. V některých případech v ději schází důležité souvislosti, u kterých zřejmě autoři předpokládají, že je s nimi divák již obeznámen. Film se do velké míry zakládá na domněnkách a spekulacích, a proto nyní osvětlím dosud známá historická fakta.

Ve filmu vystupuje hlavní postava jako „hotový odbojář“, ale ve snímku se neodráží skutečnost, že tři týdny bojoval na straně Spojenců po útoku na BEL, přičemž dosáhl hodnosti velitele čety. Stejně tak není vysvětlena linka, jakým způsobem se dostal k odboji a ke kontaktu s SOE. Vandermeerssche po svém návratu vstoupil do odbojové skupiny v Gentu, v rámci níž se podílel na hospodářských sabotážích. V roce 1941 byla prozrazena jeho totožnost gestapu, a tak uprchl do francouzského města Toulouse. Zde navázal kontakt s SOE a následně došlo k vytvoření kurýrní linky mezi Bruselem a Barcelonou. Vystupoval pod krycími jmény Rinus a Raymond. V létě roku 1942 Vandermeerssche vytvořil odbojovou

²⁹⁷ Ve zbývajícím čase filmu se už divák nedozví, zda-li Nicky přežila či nikoliv.

²⁹⁸ Gaston Vandermeerssche - Telegraph. The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph [online]. Copyright © Copyright of Telegraph Media Group Limited 2018 [cit. 20.04.2018]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/military-obituaries/special-forces-obituaries/8147780/Gaston-Vandermeerssche.html>

skupinu v NIZ, která se nazývala „WIM“. Problém nastal tehdy, když gestapo dopadlo odbojáře a vysílače technika Huberta Lauwerse, kterého ho agenti donutili nadále vysílat zprávy do Londýna, ale za kontroly gestapa. Lauwers začal do Londýna posílat zprávy bez bezpečnostní kontroly (kódová slova), přičemž předpokládal, že britští zpravodajci si uvědomí, že „něco“ není v pořádku. Jenomže se nic takového nestalo. Z jakého důvodu SOE nereflektovala tyto očividné faktory, do současných chvil zůstává nejasné. Gestapo postupně ovládlo 18 radiových kanálů a zachytávalo velkou část shozeného materiálu spolu s parašutisty. Hned po seskoku gestapo zadrželo celkem 58 parašutistů a postupně bylo zadrženo mnoho odbojářů. Vandermeerssche byl dopaden při shánění zásob na černém trhu v květnu 1943 v Perpignanu, nikoliv během pobytu u jeho španělské přítelkyně. Nutno dodat, že po celé období udržoval vztah s odbojářkou Violette Castiaux, se kterou se po válce oženil. Později mu soud uložil trest smrti. Velitel věznice v německém Anrathu popravu nevykonal, neboť nabyl dojmu, že vzhledem k postupu Spojenců exekuce nemá smysl. Vandermeerssche osvobodila americká jednotka dne 8. května 1945. Po válce skutečně vyhořely kanceláře SOE, ve kterých se nacházely záznamy činnosti Vandermeersscheho.²⁹⁹

Ve druhé polovině 20. století Vandermeerssche pátral po roli SOE a po okolnostech jeho dopadení. Osobně za vším viděl politický boj v Londýně mezi Brity, Belgičany a Nizozemci. Sám se vyjádřil, že do dnešních dob zůstává záhadou efektivita využití informací, které odeslali do Londýna, neboť zjistil, že jím zaslané zprávy se hned ukládaly do regálů. Domníval se tedy, že on a ostatní bojovníci se stali obětmi.³⁰⁰ Kniha, která následně vznikla v roce 1988, odhalila příběh Vandermeerscheho, přičemž plně reflektuje výše zmíněný pohled hlavního hrdiny.

Gastonova válka, trvající 120 minut, zaznamenala premiéru dne 23. října 1997. Film nedosáhl výraznějšího mezinárodního úspěchu, ale promítaly ho země, které se podílely na jeho vzniku. Snímek se soutěžně promítal pouze na Nizozemském filmovém festivalu. Nepříliš kladné přijetí reflektují ohlasy, které kritizovaly zejména fakt, že se film snaží

²⁹⁹ Gaston Vandermeerssche - Telegraph. The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph [online]. Copyright © Copyright of Telegraph Media Group Limited 2018 [cit. 20.04.2018]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/military-obituaries/special-forces-obituaries/8147780/Gaston-Vandermeerssche.html>

³⁰⁰ Tamtéž.

„pošpinit čestné vítězství“ Spojenců ve druhé světové válce, a že se v celém filmu objevuje velké množství „válečných klišé“.³⁰¹

5.3. V TÝLU NEPŘÍTELE

„*Ona mu zachránila život. On spasil její duši.*“³⁰²

V roce 1995 americká spisovatelka Anita Shreve napsala román s názvem *Resistance*.³⁰³ Na základě této knihy americký producent a spisovatel Todd Komarnicki vytvořil scénář s cílem vytvořit stejnojmenný film.³⁰⁴ Sám se ujal režie, a tak vznikl koprodukční film *V týlu nepřítelů (Resistance; 2003)*.³⁰⁵ Dvě hlavní postavy ztvárnili hollywoodští herci. Roli majora Theodora Brice obsadil známý herec Bill Paxton.³⁰⁶ Julia Ormond se představila jako Claire Daussois.³⁰⁷ Film znázorňuje romanci dvou hlavních hrdinů na pozadí belgického odboje a nacistické okupace.

V belgických Ardenách se zřítí spojenecké letadlo. Přežije pouze jedna osoba, kterou ukryjí obyvatelé nedalekého města a zároveň příslušníci francouzského hnutí odporu

³⁰¹ Ons Erfdeel Jaargang 40 (1997) · dbnl. dbnl · digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren [online]. Copyright © zie [cit. 20.04.2018]. Dostupné z: http://www.dbnl.org/tekst/_ons003199701_01/_ons003199701_01_0130.php

³⁰² *V týlu nepřítelů / Resistance (2003)* | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 28.01.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/15306-v-tylu-nepriatele/komentare/>

³⁰³ Jednalo se o její již druhou zfilmovanou knihu. Tím prvním byla oceňovaná *Váha vody (1997)*.

³⁰⁴ Todd Komarnicki se narodil dne 19. října 1965 ve Philadelphii. Absolvoval Wheaton College v americkém státu Illinois. Nejdříve se stal dramaturgem – *Beautiful Boy (1993)*, *Free (1993)* a *Famine (1997)*. Dosud jediný film zrežiroval v roce 2003 – *V týlu nepřítelů*. Produkoval filmy – *Vánoční skřítek (2003)*, *Seznamte se s Davem (2008)* a *The Trainer (2018)*. Ve známost nejvíce vešel tvorbou scénářů – *Neznámý svůdce (2007)*, *Sully: Zázrak na řece Hudson (2016)* a *The Trainer (2018)*.

³⁰⁵ Z velké části film zrealizoval nizozemský filmový štáb, dále se na realizaci podílely USA.

³⁰⁶ Bill Paxton se narodil dne 17. května 1955 ve Fort Worth. Absolvoval New York University. V osmdesátých letech na sebe upozornil ve filmech – *Terminátor (1984)* a *Vetřelci (1986)*. V devadesátých letech se stal populárním po ztvárnění rolí ve filmech *Pravdivé lži (1994)*, *Apollo 13 (1995)* a *Titanic (1997)*. Objevil se také ve filmech – *The Good Life (2007)* a *Milionový nadhazovač (2014)*. Za působení ve filmu *Jasná lež (1999)* byl nominován na Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší herec v minisérii nebo TV filmu. Proslavila ho rovněž seriálová tvorba. Za hraní v seriálu *Velká láska (2006-2011)* získal třikrát nominaci na Zlaté glóby v kategorii – Nejlepší herec v seriálu – drama. Paxton zemřel dne 25. února 2017 kvůli komplikacím po operaci srdce.

³⁰⁷ Julia Karin Ormond se narodila dne 4. ledna 1965 v anglickém městě Epsom. Pouze jeden rok studovala výtvarnou školu Farnham Art School, následně změnila obor a tři roky studovala herectví na Webber Douglas Academy v Londýně. Po úspěšných představeních na divadelní scéně začala natáčet pro Hollywood. Významné role ztvárnila ve filmech – *Mladá Kateřina Veliká (1991)*, *Stalin (1992)*, *Legenda o vášni (1994)*, *První rytíř (1995)*, *Lazebník sibiřský (1998)*, *Super kšeft (2000)*, *Vím, kdo mě zabil (2007)* a *Hudba hrát nepřestala (2011)*. Nejvýznamnější ocenění získala za roli ve filmu *Temple Grandinová (2010)*, konkrétně cenu v rámci Cen Emmy (Primetime Emmy) v kategorii – Nejlepší herečka ve vedlejší roli v minisérii nebo televizním filmu.

„Makisté“.³⁰⁸ Zachráněný letec Theodore a žena odbojáře Claire se do sebe zamilují. Po zavraždění německé hlídky u spadlého letadla provedenou odbojářem, jehož identita je skryta, propukne nacistická pomsta. Členové hnutí odporu uskuteční výbuch mostu. Manžel Claire Henry z pomsty vydá důstojníka nacistům. Němci popraví nejen Theodora, ale i Henriho. Claire se dožívá konce okupace a zároveň se dojde k odhalení, kdo zabil německou hlídku u letadla.

Film začíná leteckými záběry belgické krajiny. Letecký pohled ukáže zřícený spojenecký letoun, od něhož se plíží pryč přeživší zraněný letec.

„Nacisté okupovali Belgii, 16. ledna 1944.“ Obyvatelé nedalekého města najdou spadlé letadlo. Chlapec Jean Benoit objeví skrývajícího se letce majora Theodora Brice. Po setmění ho na trakaři převezde do rodiny Claire a Henri Daussoisových, u níž se domnívá, že letce ukryjí, neboť patří do odboje. Jean se vrací domu a otec Artaud Benoit mu přísně zakazuje přiblížit se k letadlu. Theodor se probudí a zjistí, že nikdo další z posádky nepřežil (pět mrtvých), a že se nachází v belgickém Delahaut.

Skupina odbojářů, mezi něž patří Henri, Antoine a Lucette, navzájem debatují. Jednalo se prý o průzkumné letadlo kvůli chystané invazi. V letadle se nachází radiové zařízení s cíly, plány a navigací dokumentující plánované vylodění Spojenců. Otázka zní, zda při likvidaci radiového zařízení riskovat zabití vojenské hlídky u letadla, poněvadž po tomto kroku by se nacisté mstili na obyvatelstvu. Vítězí názor, že všechnu důležitou dokumentaci zničila havárie, a tak není potřeba záškodnické akce. Večer propuknou manželské spory mezi Claire a Henrim.

O tři dny později. Theodore se rychle zotavuje a připravuje se na přemístění. Následně cituje Claire klasické autory a hraje s Jeanem fotbal. V ten moment vejdu do místnosti Henri

³⁰⁸ Toto hnutí odporu se skládalo z venkovských partyzánských skupin. Geograficky se příslušníci nacházeli zejména ve FRA, ale vzhledem k jazykové blízkosti pronikali také do BEL a LUC. Makisté působili v horských oblastech (např. Alpy, Limousin, Ardeny) a spoléhali na partyzánský způsob vedení boje. Organizační struktura odpovídala geografickému rozdělení daného území. Hlavním cílem byla ochrana obyvatelstva, pomoc židům a sestřeleným spojeneckým letcům. Členská základna se vyznačovala různorodým politickým cítěním, od socialistů k pravicovým nacionalistům. Organizace spolupracovala s SOE, která ji zajišťovala materiální podporu. Odhaduje se, že organizace čítala až 48 000 osob. Důležitý faktor sehrála po vylodění v Normandii, kdy makistické skupiny zpomalovaly německou ofenzivu. Například dne 20. června 1944 se zhruba 7000 makistů z Nancy zúčastnilo bitvy proti 22 000 vojákům wehrmachtu. The facts behind France's most potent modern myth | The Spectator. The Spectator | Politics, culture, current affairs and opinion[online]. Dostupné z: <https://www.spectator.co.uk/2015/08/the-facts-behind-frances-most-potent-modern-myth/>, obrázek č. 26.

a Antoine. Vyčítají Theodorovi, že se neskrývá. Také prohlásí, že nacisté objevili přepravní tunely a letcovo přemístění se tím pádem odkládá.

Odbojová skupina vlastní vysílací zařízení a Lucette se objevuje jako jeho hlavní obsluha. Zamaskovaná osoba zabije čtyři vojáky u letadla, rozstřílí rádiové zařízení a krade dokumenty. Nacistická odvěta na sebe nenechá dlouho čekat. Někteří obyvatelé města jsou shromážděni v kůlně. Zároveň nacisté přijedou pro kolaboranta Artauda, se kterým vytvoří seznam nepohodlných osob. Claire na bicyklu vjede do prázdného města. Vchází do obchodu s potravinami, který vlastní Claire. Ta ji vysvětlí, co se všechno přihodilo. Po příjezdu do stavení Claire osvětlí situaci Theodorovi. Mezitím v kůlně dojde k oběšení 11 osob. Němci provedou prohlídku stavení Daussoisových, ale Claire a Theodore se skryjí. Henri a Anthoine utečou. Rozmlouvají spolu a Anthoine sděluje, že při výslechu jednoho odbojáře mu Němci prozradili o jejich domněnce. Prý přežil jeden člen posádky a ten zabil hlídku a ukradl dokumenty.

Theodor a Claire se intimně sblíží. Jean vyčítá své matce, že nezabránila otci v kolaborantském jednání a oznamuje, že našel svůj domov jinde (u Claire a Theodora). Lucette opět vysílá informace do Londýna. Na setkání odbojové skupiny nikdo z přítomných neví, kdo provedl likvidaci vojáků. Londýnské vysílání ujistilo, že kódy z letadla nepadly do rukou nepřítele. Dalším cílem odbojářů bude přerušování zásobovací trasy vyhozením mostu u Hanzinelle. Henri, Anthoine a ostatní vyhodí most do povětří. Henri vzpomíná na Claire. Jean v obchodě u Lucette verbálně napadá německé vojáky, ti ho zraní.

Následující den Claire propadá smutku, neboť Theodore odjede za tři dny. Theodore ji odpoví, že nikam jet nechce, nebo naopak odjede ale i s Claire a Jeanem. Theodore si vynutí, aby jeli do města a vzbudili alespoň na chvíli zdání, že jsou spolu na schůzce. Ve městě si Theodore uvědomí nebezpečí jeho jednání a oba se chtějí vrátit domu. Jenže na poslední chvíli se objeví Henri, který se raduje, že Claire přežila. Také informuje o zajetí Anthoina a o dnešním přesunu Theodora do bezpečí. Na společné večeři, se Henri chce dozvědět od Theodora, co se dělo mezi ním a Claire v jeho nepřítomnosti. Oba rozdělují jazyková bariéra a neporozumí si. V nákladním autě ho Henri odveze do blíže nespecifikovaného místa v lese, ve kterém se s ním loučí a ukáže mu směr, kam se má vydat. Po několika metrech dojde k zadržení Theodora. Henri udal Theodora nacistům, neboť mu vyčítal vztah s jeho ženou a smrt popravených přátel kvůli likvidaci hlídky u letadla.

Nacistický důstojník vyslýchá Claire. Chce vědět, kdo zabil hlídku, co obsahovaly zničené kódy a jména odbojářů. Claire nic neprozradí a zároveň se dovídá, že Theodora udal její manžel. Ovšem celá akce se obrátila proti Henrimu, neboť sám zemřel na následky výslechu. Stejně tak mučením prochází Theodor. Ten nakonec vše prozradí výměnou za propuštění Claire.

„Jaro 1945, osvobozená Belgie“. Lucette jede na bicyklu a z protijedoucího nákladního vozu vyskočí Anthoine, který se ve vězení dožil konce války. Říká, že slyšel o osudu Henriho a zeptá se na dění po jeho zatčení. Lucette mu odpoví, že Claire žije ve stavení i s Jeanem. Theodora popravili kvůli falešným kódům a za přiznání, že zabil hlídku u letadla. Lucette ale prohlásí, že hlídku nezabil a z očního kontaktu mezi ní a Anthoinem je patrné, že Němce usmrtila ona. Poslední záběr ve filmu ukazuje smějící se Claire a Jeana, který řekne, že chce být pilotem.

Hlavní osa filmu se odvíjí kolem romantického vztahu mezi Claire a Theodorem. Tomu nahrává i manželská krize s Henrim. Henri a Claire jakoby zapomínají, že se odehrává válka a všude se může nacházet potenciální nebezpečí. V domě bezstarostně tancují. S příchodem Jeana představují „předobraz rodiny“. Theodor se nebojí skrývat a vyjde před stavení a nechá se slyšet o společné budoucnosti. „Nebojácnost“ vrcholí při návštěvě města, kde oba dva hlavní aktéry poznávají kolemjdoucí lidé. Výše zmíněná fakta poukazují na nelogičnost chování hlavního hrdiny, neboť u spojeneckého letce (navíc majora) nelze předpokládat, že jeho hlavním záměrem po havárii bude prožití romantického vztahu, a nikoliv co nejrychlejší návrat do aktivní služby. Stejně tak se zdá být nepravděpodobná jeho pasivní role při chystaném přesunu.³⁰⁹ Údiv vyvolává fakt, že voják, který musel projít bojovým výcvikem, nenabude většího pudu sebezáchovy a neobává se odhalení při trávení volného času s Claire na náměstí ve městě. Theodora se při svém jednání neohlíží ani na následky, které by mohly nastat po dopadení jeho osoby. V kontextu atmosféry okupované BEL v roce 1944 se tato znázornění zdají být nereálná.

Ve filmu režisér klade značný důraz na emocionální prožitek diváka. Ať už se jedná o pláč Claire a Jeana, který donese seznam popravených, výčitky svědomí, které se u Henriho

³⁰⁹ Pouze v jednom případě se Theodora ohradí s výtkou, že mu nejsou poskytnuty žádné informace o jeho dalším setrvání u Daussoisových. Konkrétně po scéně, při které hrál Theodora fotbal s Jeanem.

dostaví po vydání Theodora, nebo krátký okamžik, kdy se navzájem uvidí Theodor a Claire ve služebně příslušníků SS. V kontextu celého filmu tyto záběry vychází až příliš „strojeným dojmem“.

Filmu neprospívá malé množství zpřítomňujících prvků. Během celého děje jsou zobrazeny pouze dvě datace, na začátku a na konci. Stejně tak ve filmu nezazní žádná reálná dobová jména osob. Obě věci budí dojem, že se příběh odehrává kdesi daleko od válečných útrap.

K největším kladům filmu patří zobrazení odbojové činnosti. Odbojáři se snaží zachovat důkladnou obezřetnost, a až na zradu Henriho způsobenou nevěrou Claire, působí logickým dojmem při plánování záškodnických akcí. Avšak odbojová linka se ve filmu rozvíjí až druhotně.

Film trvající 88 minut byl ve své době s rozpočtem 16 milionů euro nejdražším filmem s nizozemskou produkcí.³¹⁰ O ohlasu filmu ve veřejném prostoru vypovídá fakt, že *V týlu nepřítele* nezískal nominaci na žádné filmové ocenění a nebyl promítán na Filmovém festivalu.

³¹⁰ Resistance (2003) - Trivia - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 29.01.2018]. Dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0306011/trivia?ref_=tt_trv_trv

6. KAPITOLA FRANCIE

O francouzském odboji do dnešních časů vzniklo velké množství filmů. V šedesátých letech se realizovalo natočení francouzsko-amerického filmu *Hoří v Paříži?* (1966), jenž pojednává o pařížském povstání v srpnu 1944. V sedmdesátých letech došlo k zachycení odboje v závěrečném dílu komediální francouzské trilogie o francouzských vojácích v *Sedmé rotě za úplňku* (1977). V jiném snímku odbojáři převedou hledaného profesora do Španělska, *Štvančí* (1979). Na přelomu tisíciletí doznalo obrození téma odbojáře Jeana Moulina a to z důvodu blízkého se kulatého výročí jeho popravy. Nejdříve ve francouzském filmu *Lucie Aubracová* (1997), posléze v životopisných francouzských dramatech *Jean Moulin* (2002) a *Jean Moulin, une affaire Française* (2003). Svérázným způsobem je odboj znázorněn v dobrodružném americko-německém filmu *Hanební pancharti* (2009).

6.1. OKUPACE A ODBOJ

Po napadení POP nacisty francouzské a britské vlády vyhlásily válku NEM dne 3. září 1939. Nejednalo se o válku v pravém slova smyslu, neboť hlavní síly spojeneckých vojsk zaujaly defenzivní taktiku.³¹¹ Pro toto období se vžil název „Podivná válka“. Ve FRA vládlo politické napětí, které vyvrcholilo dne 22. března 1940 nahrazením ministerského předsedy Édouarda Daladiera Paulem Reynaudem. Dne 10. května započalo obsazení Beneluxu a útok na spojenecké jednotky. Německé síly rychle postupovaly k Lamanšskému průlivu. Spojenecká vojska ustupovala. Nezbylo jiné možnosti, než evakuace u Dunkerku mezi dny 24. května až 4. června.³¹² Po pádu Dunkerku zahájil Wehrmacht rozsáhlou ofenzivu na Sommě. Situace se zdála být pro FRA beznadějná. Dne 14. června nacisté vešli do Paříže. O dva dny později vláda odstoupila. Novým předsedou vlády se stal maršál Philippe Pétain.³¹³ Na mnoha místech v zemi se pokračovalo v bojích, ale německému vítězství se již nedalo zabránit. Dne 22. června francouzští představitelé uzavřeli příměří. Během šesti týdnů zemřelo přes 120 000 Francouzů a více než 1,5 milionů vojáků se ocitlo v zajetí.

³¹¹ S výjimkou expedičních sborů v NOR a BEL.

³¹² Evakuace čítala kolem 340 000 osob.

³¹³ Henri Philipe Benoni Omer Joseph Pétain byl po válce za velezradu odsouzen k trestu smrti. Charles de Gaulle trest změnil na doživotní vězení. Pétain zemřel dne 23. července 1951 na ostrově Yeu.

Francie Německu postoupila Alsasko a Lotrinsko, část Provence připadla ITA.³¹⁴ Nacisté obsadili celou zem, propadla jim veškerá vojenská výzbroj a materiál. Administrativně došlo k rozdělení země do dvou částí. Tři pětiny území se nacházely pod německou vojenskou správou. Pásmo se rozprostíralo od západního k severnímu pobřeží a žilo v něm 25 milionů obyvatel. Druhé „svobodné“ území měla oficiálně spravovat francouzská vláda, která se usídlila ve městě Vichy. V tomto pásmu, ve kterém žilo 14 milionů Francouzů, došlo ve skutečnosti k vytvoření „loutkového“ režimu, neboť o všem důležitém rozhodovali nacisté.³¹⁵ Dne 11. července Národní shromáždění odsouhlasilo nastolení nového režimu s předsedou vlády Phillipem Pétainem.³¹⁶ Jeho zástupcem se stal kolaborant Pierre Laval.³¹⁷ Kolaborantská vláda vycházela vstříc německým požadavkům výměnou za zdání autonomie.³¹⁸ Začleněním Francie Německo získalo pracovní sílu a nové potřebné hospodářské zázemí. V Paříži sice nesídlila vláda, ale zůstala centrem politických stran. Jacques Doriot vedl proněmeckou fašistickou stranu Parti Populaire Francais, která svým významem patřila k nejvýraznějším organizacím. Politika Vichy bývá označována tzv. mýtem o dvojí hře.³¹⁹

Na řadu přišlo postupné zúctování s židy. Za tímto účelem vznikl Komisaríát pro židovské otázky.³²⁰ Komisaríát ustavil protižidovské zákony. Od května 1942 velí německým policejním jednotkám v zemi SS-Brigadeführer Carl Oberg. V listopadu spojenecká armáda obsadila území v severní Africe, které spravovalo Vichy. Francouzská vláda ztratila Hitlerovu důvěru. Dne 11. listopadu německá vojska obsadila dosud „svobodné“ území.

Ve VB také vznikl Národní výbor, tedy prozatímní vláda. Hlavním představitelem zahraničního odboje se stal generál Charles de Gaulle. S hnutím Svobodná Francie se snažili proniknout na francouzské území a vybudovat sjednocený odboj. Jeho snahy narážely na roztržitost a rivalitu v řadách domácího odboje. Vznikaly izolované skupiny odbojářů, které své aktivity prováděly samy. Do roku 1942 probíhalo ve FRA malé množství odbojových

³¹⁴ Pod velení belgických úřadů přešly departmenty Nord a Pas de Calais.

³¹⁵ CURTIS, Michael. Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-183-0. s. 84.

³¹⁶ Tamtéž, s. 86.

³¹⁷ Pierre Etienne Laval byl po válce za velezradu odsouzen k trestu smrti. Poprava se realizovala dne 15. října 1945.

³¹⁸ Vichistický režim měl k dispozici alespoň v omezené formě vlastní vojsko a policii.

³¹⁹ Marc. Dějiny Francie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-403-9. s. 303.

³²⁰ Ve FRA žilo zhruba 290 000 židů. Během válečných let z nich zemřelo kolem 80 000 židů.

aktivit.³²¹ Zlom přišel po zveřejnění náborových dekretů do Říše v srpnu 1942. Mnoho tisíc Francouzů se před touto povinností skrylo. V říjnu stávky v Lyonu a Nantes přerostly od přerušení práce až k nepokojům. Největší neklid panoval v oblasti Auvergne, ve kterém probíhaly neustále útoky na vězení, přepady bank a radnic, v neposlední řadě sabotáže s vojenskými cíli. Nakonec se ale podařilo propojit hnutí odporu prostřednictvím Národní rady odboje z května 1943.³²² Rada proklamovala de Gaulla za hlavního představitele prozatímní vlády.³²³ Předsedou Rady byl zvolen Jean Moulin.³²⁴ Organizace sdružovala komunisty, socialisty, radikály a křesťanské demokraty.³²⁵ V listopadu 1943 de Gaulle stanul v čele Francouzského výboru národního osvobození. V tomto období ztratil vichistický režim kontrolu nad většinou venkovských území.³²⁶

Odboj dostal informace o připravovaném otevření západní fronty. Na začátku června 1944 se makisté pokusili o otevřený boj proti Wehrmachtu v oblasti Mont Mouchet. Povstání nacisté během několika dní tvrdě potlačili. Předčasné osvobozovací akce propukly po celé zemi, avšak se stejným výsledkem jako v Mount Mouchet. Dne 6. června 1944 se Spojenci vylodili v Normandii. Zúčastnily se ho francouzské obrněné divize pod velením de Gaulla. Po provedení operace Overlord strmě narostly stávky, sabotáže a ozbrojené útoky na kolaboranty a německé vojáky.³²⁷ Stejně narostla tvrdost odvetných německých opatření. Dne 18. srpna francouzská policie vyhlásila stávku v Paříži, čímž byl vydán signál k povstání nejlidnatějšího města země. Urputné střety trvaly týden, než se do bojů zapojili dne 24. srpna Spojenci. K pařížskému povstání se postupně přidávala města po celé zemi. Dne 25. srpna kapituloval německý velitel v Paříži generál Dietrich von Choltitz. Při povstání hlavního města zemřelo 1500 Francouzů oproti 3200 Němcům.³²⁸ NEM bylo nuceno stáhnout se z FRA. Během

³²¹ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8, s. 521.

³²² Přesto specifickým FRA zůstává, že odbojové skupiny často bojovaly mezi sebou.

³²³ Radu tvořily např. hnutí Combat, Franc-Tireur a Libération.

³²⁴ Byl zatčen gestapem a dne 8. července 1943 zemřel na následky mučení.

³²⁵ Nutno říci, že i přes propojení různých odbojových skupin, mezi nimi neustále panovala značná rivalita. Např. mezi FFI a FTP. Viz. FERRO, Marc. Dějiny Francie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-403-9. s. 315.

³²⁶ Např. v listopadu 1943 přes 300 makistů převzalo moc ve městě Oyonnax. Takovéto akce nebyly na jihu FRA ojedinělé.

³²⁷ Např. dne 28. června 1944 spáchalo hnutí odporu úspěšně atentát na státního sekretáře pro informace a propagandu vichistické vlády Philippeho Henriota.

³²⁸ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8, s. 541.

okupace se do odboje zapojilo stovky tisíc Francouzů. Došlo k popravě zhruba 50 000 odbojářů a desítky tisíc bylo deportováno do koncentračních táborů.³²⁹

6.2. ARMÁDA STÍNŮ

Francouzsko-italský film *Armáda stínů* (*The Army of Shadows*; 1969) vychází ze stejnojmenné knižní předlohy sepsané roku 1943 francouzským spisovatelem Josephem Kesselem. Tématu se ujal známý Francouz Jean-Pierre Melville, který vypracoval scénář, a ujal se režisérské role.³³⁰ Melville využil svých vzpomínek na okupaci, neboť od roku 1940 působil v odbojové organizaci Résistance a aktivně pomáhal při vyloštění v Normandii. Mnozí filmoví historici považují Melvilla za otce Francouzské nové vlny, a tak není divu, že film nese jeho značný režisérský rukopis.³³¹ *Armáda stínů* „nepatetickým způsobem“ oslavuje francouzský odboj a popisuje každodenní život příslušníků odboje.

Hlavní roli a vůdce odbojové skupiny, Phillippa Gerbiera, ztvárnil proslulý italský herec Lino Ventura.³³² Nejbližší okruh jeho spolupracovníků tvoří Luc Jardie, Mathilde, Claude Ullmann zvaný Maska, Felix Lepercq, Guillaume Vermersch zvaný Bizon a Jean Francois Jardie. Po krátké anabázi hlavní postava uteče z velitelství gestapa. Členové společnými silami zlikvidují informátora gestapa a spojí se s londýnským exilem. Následně se skupina pokouší o osvobození jednoho svého člena. Rovněž dojde k zadržení Phillippa

³²⁹ MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. 1. vyd. Brno: JOTA, 2009, Literatura faktu a military, ISBN 978-80-7217-632-8, s. 546-547.

³³⁰ Jean-Pierre Melville, rodným jménem Jean-Pierre Grumbach, se narodil dne 20. října 1917 v Paříži. Během nacistické okupace vstoupil do řad hnutí odporu a přijal krycí jméno „Melville“ (podle pozdně romantického spisovatele a básníka Hermana Melvilla). Po konci války pracoval jako nezávislý filmař ve svém vlastním studiu. Melville se stal populárním díky jeho filmům stylu noir – např. Práskač (1962), Samuraj (1967) a Osudový kruh (1970). Avšak nejvíce ceněným filmem zůstává *Armáda stínů* (1969). Melvillův inovativní styl inspiroval o generaci mladší umělce, kteří se hlásí k jeho odkazu – např. Quentin Tarantino. Melville zemřel po srdeční příhodě dne 2. srpna 1973.

³³¹ PLAZEWSKI, Jerzy, TABERY, Karel. Dějiny filmu: 1895-2005: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8. s. 453-492.

³³² Angiolino Giuseppe Pasquale Ventura se narodil dne 14. července 1919 v Parmě. Mladá léta strávil s rodiči ve FRA. Během druhé světové války povinně narukoval do italské armády, ale krátce po příchodu k armádě dezertoval. Od mládí provozoval sportovní bojové aktivity, které zužitkoval v roce 1950, kdy vyhrál mistrovství Evropy v zápase ve volném stylu. Po zranění byl nucen ukončit profesionální kariéru. Ventura se za svůj život objevil ve více jak 70 filmech – např. Zdraví vás Gorila (1958), Sicilský klan (1969) a Nelítostný souboj (1975). Za film *Bídníci* (1983) získal nominaci na Césara v kategorii – Nejlepší herec. V roce 1973 obdržel ocenění za film *Šťastný nový rok* na MFF v San Sebastiánu v kategorii – Stříbrná mušle pro nejlepšího herce. Francouzský prezident Jacques Chirac ocenil Venturu Řádem čestné legie. Ventura zemřel na srdeční příhodu dne 22. října 1987. V roce 2004 veřejnoprávní televize France 2 vysílala pořad *Největší Francouz*, v němž se Ventura umístil na 23. místě.

a k jeho opětovnému útěku. V závěru se uskuteční tragické zastřelení informátora gestapa a zároveň člena nejbližších spolupracovníků skupiny.

20. dubna 1942. Dva francouzští policisté převáží Phillippa do pracovního tábora. Na ubikaci se seznámí se čtyřmi odbojáři. Zanedlouho jeden z nich umírá na následky onemocnění. Phillippe osvětluje, že se v táboře nachází Rusové, Poláci, Židé, cikáni, Jugoslávci, Rumuni, Češi, španělští odpůrci Franca, němečtí odpůrci Hitlera, italští odpůrci Mussoliniho a šmelináři. Phillippe plánuje se spolubydlícím Legrainem utéct. Jenže policisté převezou Phillippa na velitelství gestapa do Paříže. Sedí na lavici a čeká na výslech. Poprosí vedle stojícího Němce o zapálení cigarety. Phillippe mu vytáhne nůž a bodne ho do brady. Následně utíká. Skrývá se v kosmetickém salonu, ve kterém se nechá oholit.

Odbojář Paul Dounat se setkává s Felixem před soudní budovou v Marseille. Oba nasedají do auta, které řídí Guilleme a sedí Phillippe. Paulovi oznámí, že vědí o jeho zrádovství. Auto zastaví na pobřeží, hlavní aktéři vystupují a jdou do domu, v němž na ně čeká Claude. Rozhodují se zlikvidovat udavače a rozmlouvají o způsobu zabití. Claude protestuje proti likvidaci, ale nakonec Felix uškrtní Paula utěrkou.

V marseilleském hostinci plném nacistů Felix popíjí rum. Náhodně potká Jeana, se kterým se dlouho neviděl. Bere ho stranou a zeptá se, jestli nechce zažít „legraci“. Jean souhlasí. Felix vyhledá Phillippa v budově Lyonské divadelní a kabaretní agentury. Rozmlouvají o plánovaném přesunu hledaných osob do Gibraltaru.

Jean ve vlaku převáží dvě vysílačky odbojářce Mathilde. Na pařížském nádraží se štěstím projde přes německé prohlídky. V metru ho prohlíží policisté, ale nic závažného nenajdou. V obchodu se starožitnostmi předá vysílací zařízení Mathilde. Poté přichází do domu, ve kterém bydlí jeho bratr Luc. Večer se Jean vrací do Marseille. Ten den se realizuje prostřednictvím ponorky přeprava Phillippa, Luca a sedmi odbojářů přes Gibraltar do Londýna. V hlavním městě VB Phillippe a Luc vejdou do budovy Exilového ústředí francouzského hnutí odporu, ve kterém žádají o větší materiální a vojenskou podporu francouzského podzemního hnutí. Na ceremoniálu Luc obdrží vyznamenání. Phillippe a Luc relaxují v kině na filmu *Jih proti severu* a prochází se centrem Londýna kolem Big Benu. Večer se uskuteční německý nálet na město. Mezitím v Marseille gestapo zadrží Felixe. Phillippe se s cílem osvobodit Felixe vrací do FRA (seskok padákem). Novou zástupkyní

Phillippa se stává Mathilde, která vytváří plán na osvobození Felixe, jehož nacisté vězní v lyonském velitelství gestapa.

Nové velitelství skupiny se nachází na zámku barona de Fertá Talloira, bývalého důstojníka jezdeckva. Na baronovy pozemky seskakují parašutisté a přistávají letadla. Na tyto akce dohlíží Guillaume, Jean, Claude a Mathilde. Vrcholí přípravy na osvobození Felixe, ale Jean odchází od skupiny. Skupina neví, z jakého důvodu Jean odešel.

Jeana příslušníci gestapa přivlečou na velitelství, neboť dostali anonym, kde se nachází. Tento anonym vytvořil Jean, aby se dostal k Felixovi. Jean prochází výslechem. Ke vchodu velitelství gestapa přijede transport, ve kterém se v německých uniformách nachází Guillaume s Claudem a v přestrojení za zdravotní sestru Mathilde. Ostraze sdělují, že přijíždí s rozkazem odvézt Felixe na velitelství gestapa v Paříži. Německý doktor zjišťuje zdravotní stav Felixe a posléze vylučuje jeho převoz, neboť po několika výleších pomalu umírá. Tři odbojáři odjedou. Jean se setká s Felixem a předá mu ampulku s kyanidem draselným.

V hostinci Mathilde informuje Phillippa, že ho gestapo usilovně hledá, neboť zahlédla jeho fotografii na zdi ve velitelství. Radí mu, aby odjel, což však odmítá. Mathilde odchází z hostince, ve kterém zanedlouho proběhne policejní zátah. Spolu s Phillippem se ve věznici nachází jiní odbojáři. Příslušníci gestapa odvedou všechny do podzemního prostoru. SS-Obersturmführer vysvětluje, že se na povel všechny osoby rozeběhnou na druhou stranu místnosti.³³³ Po čase zahájí palbu kulometčící. Kdo z nich bez úhony doběhne až na druhou stranu, přežije až do doby, kdy se uskuteční další běh. Zazní povel. Philippe nejdříve zůstává stát, ale nakonec se rozeběhne. V místnosti se rozprostře dým, neboť ze shora do místností vhodí Guillaume dýmovnici. Ač dojde k postřelení Phillippa v oblasti paže a stehna, vyleze po laně z místnosti. S pomocí Guillaumea dojde k autu, ve kterém čekají Mathilde a Claude. Mathilde sděluje, se klíčem k úspěšné akci stalo přesné načasování. Guillaume se zcela osamocen skrývá na venkově. Po třech týdnech ho navštíví Luc, Guillaume a Claude. Informují ho o zavřené Matilde, která následně prozradila informace vedoucí k dopadení dvou odbojářů. Rozhodnou se ji zlikvidovat. Neděle, 22. února 1943. Na ulici před Matilde zastaví auto, z něhož vystoupí Guillaume a zastřelí ji.

³³³ SS-Obersturmführerova totožnost není prozrazena.

Celý děj doplňuje velké množství citací Phillippa, které dokreslují myšlenkové pochody hlavní postavy, čímž dochází k vysvětlení okolností, které ve filmu často přímo nezazní.³³⁴ Stěžejním prvkem se stává ponurá atmosféra, která se prolíná celým filmem. Začíná hned začátkem snímku, kdy před vítězným obloukem v Paříži pochoduje jednotka Wehrmachtu. Melville vtiskl filmu svůj až noirovský rukopis, jenž se vyznačuje pozvolně plynoucím dějem s vylíčením mnoha drobných detailů.³³⁵ Na jednu stranu režisér popisuje zejména vnitřní činnost odbojové skupiny (zacházení se zrádcem, doprava vybavení, převoz hledaných osob do VB, místa úkrytu, záchrana vězňených apod.). Na druhou stranu záměrně vynechává fyzickou činnost proti nacistům.³³⁶

V *Armádě stínů* jde hlavně o zaznamenání dopadu na jednotlivce aktivního v odboji. Taková osoba prochází samotou, sebeobětováním, dilematem zabíjet a životem ve strachu. Pro názorný příklad uvedu závěrečné filmové záběry. Po třech týdnech skrývání Phillippa navštíví Luc, který se do FRA vrátil před třemi dny. Mluví o zavření Matilde, kterou gestapo vydírá, aby rozkryla síť odboje, jinak pošlou její dceru do polských táborů. Matilde zobrazuje „silnou ženu“, která by vydržela mučení, ale její dcera je pro ni nade vše. Do úkrytu vejdou Guillaume a Clade. Informují o propuštění Matilde a následném zatčení dvou odbojářů. Phillippe vyžaduje likvidaci Matilde. Guillaume se postaví ostře proti a připomíná její úspěchy v odporu proti nacistům. Luc ji respektuje jako důležitou složku odboje, ale souhlasí s tvrzením o nutnosti likvidace. Dodává, že sama chce být zabita. Prozradila pouze to, co bylo nejnütnější, a nechala se propustit. Mohla prozradit daleko více. Skupina nakonec souhlasí s jejím zabitím. V momentě před výstřelem graduje emocionální závěr, v němž se tváří v tvář na sebe dívají Matilde a Guillaume. Po vykonání rozsudku kamera zabírá „napjaté“ tváře hlavních protagonistů, přičemž se u jednotlivých postav objevuje vysvětlení, jaký osud odbojáře doprovázel v budoucím čase.³³⁷

³³⁴ Přiblížení osoby Paula Dounata, přítomnost Phillippa při udělení vyznamenání Lucovi, okolnosti návratu do FRA, charakteristika Matilde a její přípravy na osvobození Felixe, popis osobnosti barona de Fertat Talloira, zázemí přistání letadel, informace popravě barona a členů jeho odbojové skupiny a přiblížení činnosti Phillippa během tří týdnů skrývání.

³³⁵ Např. anabáze kolem Phillippova letu do Paříže – spánek Phillippa, bojový poplach, šálek kávy, opětovný spánek, po probuzení přilepené brýle, jisté zaváhání před seskokem při pohledu do tmy).

³³⁶ Kromě zabití příslušníka gestapa Phillippem a likvidací zrádců.

³³⁷ „*Claude Ullmann, řečený Maska, stačil spolknout tabletu cyankáli 8. listopadu 1943. Guillaume Vermersch, zvaný Bizon byl stat' v německé věznici Allemande 16. prosince 1943. Luc Jardie zemřel při mučení 22. ledna 1944 po té, co prozradil jediné jméno, své vlastní. A 13. února 1944 se Pihipippe Gerbier rozhodl, že tentokrát nepoběží.*“

Jak již bylo zmíněno, Melville podrobně vychází z Kesselova románu a tematiku obohacuje ze svých vzpomínek na odboj. Volnou inspirací pro *Armádu stínů*, trvající 145 minut, se staly skutečné odbojové skupiny a odbojáři.³³⁸ Jedná se zejména o šest následujících osob. Postava Phillippa Gerbiera se inspiruje osobami Jeanem Pierrem-Blochem³³⁹ a Paulem Riviérem.³⁴⁰ Luc Jardie představuje tři osoby – Jean Cavaillés³⁴¹, Pierre Brossette³⁴² a Jean Moulin.³⁴³ Ztvárnění Matilde vychází z osoby Lucie Aubrac.³⁴⁴ Hlavní odbojářská pětice ve filmu tak v sobě skládá reálné příběhy několika odbojářů, což Melville provedl s cílem oslavy francouzského protinacistického odporu jako celku.³⁴⁵

Ve FRA proběhla premiéra filmu dne 12. prosince 1969. Projekce *Armády stínů*, která oslavuje de Gaullovskou větev odboje, přišla v nepříliš vhodném období. V květnu 1968 Francii otřásaly masové demonstrace. De Gaullova oblíbenost neustále klesala a po negativním referendu o zvýšení prezidentských pravomocí iniciující de Gaulle, rezignoval na prezidentský post dne 28. dubna 1969. Po premiéře filmu si velká část veřejnosti spojila *Armádu stínů* s glorifikací de Gaulla. Díky tomuto politickému kontextu získal film záporné recenze a negativní ohlas publika, následkem čehož drtivá část zahraniční distribuce neprojevila zájem o jeho vysílání.³⁴⁶ Ke zlomu v pohledu na *Armádu stínů* došlo v polovině devadesátých let, ve kterých byla oceněna celoživotní tvorba režiséra Melvilla, včetně zmíněného filmu.³⁴⁷ Od nového tisíciletí se zvyšoval zájem o promítání filmu, čímž došlo k jeho distribuci v mnoha státech. Největší úspěch film zaznamenal v USA. V roce 2006 získal ocenění Asociace filmových kritiků v Los Angeles v kategorii – Zvláštní zmínka. V ten

³³⁸ Např. odbojové skupina Cohors-Asturies a Cofèrie Notre Dame.

³³⁹ Socialist Jean Pierre-Bloch se do roku 1942 aktivně podílel na činnosti podzemního hnutí. Posléze utekl do Londýna, ve kterém pokračoval v odboji za obnovu předválečné FRA. Od roku 1968 do roku 1992 zastával funkci prezidenta Mezinárodní ligy proti rasismu a antisemitismu.

³⁴⁰ Paul Rivière působil v odbojové organizaci Mouvements unis de la Résistance. Stal se blízkým spolupracovníkem de Gaulla. Po válce působil v armádních službách. Paul Rivière, 1038 compagnons, Compagnons - Musée de l'Ordre de la Libération. Musée de l'Ordre de la Libération [online]. Dostupné z: <https://www.ordredelaliberation.fr/fr/les-compagnons/831/paul-riviere>, obrázek č. 27.

³⁴¹ Filozof a matematik logiky Jean Cavaillés spoluzaložil odbojovou skupinu Libération-Sud. Dne 17. února 1944 byl popraven.

³⁴² Novinář a socialista Pierre Brossette působil v odbojové skupině Libération-Nord. Zemřel po mučení gestapem dne 22. března 1944.

³⁴³ Jean Moulin se stal symbolem francouzského odporu. Sjednotil proudy podzemního hnutí do Rady národního odboje. Po četných výsleších gestapa zemřel dne 8. července 1943.

³⁴⁴ Lucie Aubrac vstoupila do odbojové skupiny Libération-Sud. Po válce ve veřejném prostoru připomínala léta druhé světové války.

³⁴⁵ L'Armée des ombres de Jean-Pierre Melville (1969) - Analyse et critique du film - DVDClassik. Analyse et actualité du cinéma classique - DVDClassik [online]. Copyright © 2003 [cit. 21.02.2018]. Dostupné z: <http://www.dvdclassik.com/critique/l-armee-des-ombres-melville>

³⁴⁶ Film krátce promítala italská kina od října 1970 a po téměř deseti letech od francouzské premiéry také kina ve Velké Británii.

³⁴⁷ The Criterion Collection [online]. Copyright © 2018 [cit. 22.02.2018]. Dostupné z: <https://www.criterion.com/current/posts/483-army-of-shadows-out-of-the-shadows>

samý rok získal prestižní cenu Kruhu newyorských filmových kritiků v kategorii – Nejlepší zahraniční film. V roce 2008 se *Armáda stínů* probojovala do výběru 100 nejlepších filmů všech dob uznávaného britského časopisu *Empire*.³⁴⁸

6.3. ARMÁDA ZLOČINU

Čistě francouzský film *Armáda zločinu* (*Army of crime*; 2009) zrežiroval Robert Guédiguian.³⁴⁹ Filmový scénář vytvořil režisér spolu se scénáristy Sergem Le Péronem a Gillem Taurandem. Hlavním tématem se stává imigrantský odboj ve Francii, pod záštitou komunistické organizace FTP.³⁵⁰ Cizinci se zorganizovali v sub-skupině FTP-MOI. Film pojednává o pařížské sekci v rámci FTP-MOI – Skupině Manouchian.³⁵¹ Film z velké části vychází z reálných událostí. U některých jmen a událostí došlo k úpravám. Režisérovi předci pocházeli z Arménie, a tak měl Guédiguian k tématice Skupiny Manouchian blízko, neboť hlavní postava do FRA emigrovala během arménské genocidy. Režisérova spřízněnost s tématem se také projevila v hereckém složení, do kterého obsadil herce arménskému původu.³⁵² Název filmu vychází z převzatého titulku propagandistického článku, jímž nacisté označili odbojáře za armádu zločinu.

³⁴⁸ The 100 Greatest Movies, Feature | Movies - Empire. Empire - Movies, TV Shows & Gaming | Film Reviews, News & Interviews [online]. Dostupné z: <https://www.empireonline.com/movies/features/best-movies/>

³⁴⁹ Robert Jules Guédiguian se narodil dne 3. prosince 1953 v Marseille. Jeho rodiče byly německo-arménskému původu. S režirováním začal v osmdesátých letech. Mezi Guédiguianovy nejuspěšnější filmy se počítají – *Á la place du coeur* (1997), *Lady Jane* (2008) a *Sněhy Kilimandžára* (2011). Nejvíce proslul jako scénárista, neboť dva filmy s jeho účastí dosáhly na mezinárodní ocenění – nejdříve *Á la place du cour* (1998) vyhrál tři ceny na MFF v San Sebastiánu v kategoriích – Zvláštní cena poroty, Cena OCIC a Cena ALMA pro nejlepší scénář – čestné uznání. O tři roky později *La Ville est tranquille* získal hlavní cenu na Evropských filmových cenách v kategorii – Cena FIPRESCI. V roce 2016 Guédiguian stanul v čele poroty na MFF v Benátkách.

³⁵⁰ Odbojovou organizaci FTP (Francis-Tireurs et Partisans) založili vůdcové zakázané Komunistické strany. Organizace vznikla v dubnu 1942. Členové se rekrutovali z bývalých příslušníků strany, mladých komunistů a zahraničních dělníků. FTP byla řízena nejvyšším vedením a dále se rozpadala na mnoho nižších úrovní. Partyzáni provedli mnoho sabotáží železnice a továren a ozbrojených útoků na francouzské kolaboranty a německé jednotky. Ke konci roku 1943 se odhaduje, že FTP čítala kolem 100 000 členů po celé FRA. Organizace významným způsobem zasáhla do pařížského povstání.

³⁵¹ Skupina Manouchian se utvořila na přelomu června/srpna 1943, kdy Missak Manouchian stanul v čele pařížské sekce FTP-MOI. Manouchian velel kolem 50 osob. Skupina se skládala z cizinců, kteří emigrovali do FRA. Příslušníci praktikovali partyzánský styl boje, tedy náhlé ozbrojené útoky a atentáty. Nejvýznamnější akci provedli dne 28. září 1943, kdy spáchali atentát na SS-Standartenführera Julia Rittera, který měl na starosti mobilizaci a deportaci Francouzů na pracovní povinnost do NEM. Na podzim 1943 francouzská policie dekonspirovala skupinu a dne 16. listopadu došlo k zatčení jejich členů. Francouzské orgány využily zatčení k propagandistickým účelům. Dne 21. února 1944 bylo popraveno 23 členů skupiny ve Fort Mont-Valérien. *La gauche collabo a trahi le groupe Manouchian et la résistance*. Home | Dreuz.info est un média américain francophone, chrétien, conservateur et pro-israélien [online]. Copyright © Jean Vercors pour [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.dreuz.info/2015/07/21/la-gauche-collabo-a-trahi-le-groupe-manouchian-et-la-resistance/>, obrázek č. 28.

³⁵² Např. Simon Abkarian a Virginie Ledoyen.

V *Armádě zločinu* vystupuje velké množství postav. Hlavního hrdinu a zároveň vůdce skupiny, Missaka Manouchiana, ztvárnil Simon Abkarian.³⁵³ K dalším výrazným postavám patří Missakova manželka Mélinée Manouchian, odbojáři Marcel Rayman, Thomas Elek a Henri Krasucki. Ve snímku se objevuje mnoho záporných postav. Nejvíce prostoru dostává policejní komisař David a inspektor Pujol.

V okupované Paříži vytvoří hlavní hrdina s pomocí FTP údernou odbojovou skupinu. Skupinu tvoří výhradně imigranti z různých zemí.³⁵⁴ Její členové jsou často židovského původu.³⁵⁵ Skupina vyznává partyzánský způsob boje a provede mnoho ozbrojených útoků. Francouzská policie reaguje odvetnými opatřeními, která v celkovém důsledku vedou k dopadení celé skupiny s tragickými následky.

Do děje uvádí nezvyklý začátek. V autobuse sedí za sebou vyrovnaní odbojáři. Vypravěči oznámí reálná jména 22 osob, kteří jedou na popravu.³⁵⁶ Missak Manouchian rozmlouvá s Olgou Bancic o její ukryté dceři Dolores a říká, že „je dobře, že nepozná válku“.

Příběh se vrací k předešlým událostem. Sledujeme rozdělení Olgy a Dolores, která odjíždí na bezpečné místo. Rodiče Marcela Raymana nesouhlasí s jeho vztahem s Monique Stern. Thomas Elek píše po zdech na univerzitě komunistické symboly. Student jdoucí na chodbě se symboly nesouhlasí a rozvine se mezi nimi potyčka. Policie provede zátah v bytě Manouchianových, nalezne komunistické letáky a zatkne Missaka. Thomas hovoří s ředitelem univerzity, který projeví nespokojenost s kreslením komunistických symbolů. Mélinée chce pomoci manželovi, a tak se sejde s odbojářem Dupontem, který ji informuje o věznění

³⁵³ Simon Abkarian se narodil dne 5. března 1962 ve francouzském Gonesse. S rodiči strávil dětství v Libanonu. Později se přestěhovali do Los Angeles, kde Abkarian hrál v Armenian Theater company. Do FRA se vrátil v roce 1985 a začal ztvárňovat role ve filmech. Objevil se ve filmech *Ano* (2004), *Casino Royale* (2006), *Angelika* (2013) a *Gett* (2014). Nejvíce na sebe upozornil v seriálu *MI5* (2002 – 2011), kde ztvárnil roli iránského konzula.

³⁵⁴ Např. se skutečnými jmény – Celestino Alfonso (Španělsko), Stanislas Kubacki (Polsko), Rino Della Negra (Itálie), Arpen Lavitian (Arménie).

³⁵⁵ Např. se skutečnými jmény – Marcel Rayman (polský žid), Thomas Elek (maďarský žid), Joseph Boczov (maďarský žid), Olga Bancic (rumunská židovka), Joseph Epstein (polský žid).

³⁵⁶ „*Missak Manouchian, zemřel pro Francii. Joseph Boczov, zemřel pro Francii. Olga Bancic, zemřela pro Francii. Thomas Elek, zemřel pro Francii. Emeric Glasz, zemřel pro Francii. Maurice Fingerzweiz, zemřel pro Francii. Jonas Geduldig, zemřel pro Francii. Léon Goldberg, zemřel pro Francii. Sziamia Grzywacz, zemřel pro Francii. Stanislas Kubacki, zemřel pro Francii. Marcel Rayman, zemřel pro Francii. Willy Szapiro, zemřel pro Francii. Wolf Wasjbrot, zemřel pro Francii. Robert Witchitz, zemřel pro Francii. Roger Rouxel, zemřel pro Francii. Arpen Avitian, zemřel pro Francii. Georges Cloarec, zemřel pro Francii. Spartaco Celebatano, zemřel pro Francii. Rino Della Negra, zemřel pro Francii. Cesare Luccarini, zemřel pro Francii. Alfonso Celebatano, zemřel pro Francii. Antonio Salvadori, zemřel pro Francii.*“

Missaka spolu s dalšími odbojáři. Mélinée na úřadě vyhledá inspektora. Informuje ji, že Missak se nachází v internačním táboře Corney. Jde k bráně vězení a předá německé ostraze kufřík s potravinami. Důstojník Wehrmachtu ocení její odvalu a nechá potraviny doručit vězněným. Missak ve vězení vypráví o svém arménském původu a o době, kdy prchl ze země kvůli genocidě páchanou Turky.

V areálu plaveckého bazénu relaxují Henri Krasucki a Marcel s Monique. Marcel se rozezná, neboť Monique ví o jeho krycím jménu a působení v odboji. Marcel a Henri shazují z balkonu letáky, které vyzývají k aktivní účasti v boji za osvobození.

V místnosti na německém úřadě před stolem sedí SS-Obersturmführer.³⁵⁷ Před ním se nachází inspektor David, který se nově stává šéfem zvláštní brigády bojující proti komunistickému odboji. U stolu sedí rovněž Lucien Rottée, jenž je povýšen na šéfa regionálního zpravodajství. Vysoký důstojník SS požaduje nejméně 10 popravených Francouzů na jednoho mrtvého Němce, neboť prokazuje velké nespokojení s narůstající odbojovou činností.

Mélineé roznáší protirežimní letáky. V městském parku se Marcel od Henriho dozví, že policie zatkla mnoho židů, mezi nimi i Marcelova otce. Rozezlený Marcel při zapalování cigarety nejdříve zblízka zastřelí důstojníka Wehrmachtu, posléze likviduje vojáka Wehrmachtu u mostu. Thomas vyhloubí v knize otvor, do kterého umístí časovanou trhavinu. Knihu umístí do místnosti, ve které se odehrává francouzsko-německý večírek, a trhavina exploduje. Celou akci sleduje Joseph Epstein, který mu vyčte, že jeho sólovým jednáním ohrožuje celou skupinu.

Missak podepíše prohlášení, že nepatří mezi komunisty a dojde k jeho propuštění. Marcel hledá Monique v domě jejich rodičů. Otec požaduje, aby se přestal scházet s dcerou, neboť patří mezi komunisty. V hospodě se schází nejužší členové skupiny.³⁵⁸ Olga hraje na skleničky, na kterou hraje hymnu dělnického hnutí. Společně vzpomínají na předválečné časy. Náhle přijde odbojář Joseph, který všem vytýká, že jsou příliš hlasití. Stejně tak odmítá individuální akce, neboť ohrožují celou skupinu.

³⁵⁷ Ve filmu není uvedeno, o jakou skutečnou osobu se jedná.

³⁵⁸ Feri, Elekovi, Marcel, Olga, Missak, Mélinée, Alexandr a Henri.

Dupont chce svěřit Missakovi nové úkoly, poněvadž ho provází zkušenost z vedení odborové organizace pracujících imigrantů. Dupont pokládá za důležité organizovat se jako armáda s Missakem v čele. Missak souhlasí, ale zároveň odmítá z etických důvodů zabíjet, což se setkává se záporným ohlasem.

Probíhá školení policejních složek. Hlavní řečník oznamuje, že by mělo dojít k většímu propojení francouzské policie a německého vojska. Speciální brigády cílí především na zahraniční teroristy z pracujících imigrantů a boj proti bolševizmu. V dalších hodinách bytná udá Patriciua inspektorovi Pujolovi, neboť prý cítí zápach síry na chodbě. Pujol předá informace Davidovi.

Missak předkládá Dupontovi a Alexandrovi svoji představu o členech bojové jednotky. Po počátečních neshodách nakonec najdou společný konsenzus.³⁵⁹ Marcel učí Missaka zacházet se zbraní.³⁶⁰ Trojice odbojářů provede akci. Missak hodí granát pod nohy devítičlenné jednotky Wehrmachtu. Po explozi Marcel postřílí přeživší. Večer probíhá oslava na výročí sovětské Arménie. Na oslavu nečekaně přijde francouzská policie, která si vystačí s tvrzením, že se jedná o arménskou svatbu.

Rozhlas dehonestuje odbojáře. Feri, Patriciu, Thomas, Saas a Cristea uskuteční atentát na projíždějící transport vojáků Wehrmachtu. Dále Celestino, Marcel a Missak i přes problémy provedou výbuch na německém večírku.³⁶¹ Příštího dne rozhlas odsuzuje zahraniční teroristy židovského původu. Inspektor Pujol zadrží Patriciua, Saase a Cristea. Vyslouží si tím Davidovu pochvalu a přechod pod jeho velení.

Marcel vyhrává mistrovství Seiny v plavání. Pujol sleduje Thomase a Marcela a mluví o počtech zadržených židů, neboť začaly deportace. Missak informuje Marcela o jeho nuceném skrytí a vyčítá mu jeho neopatrné akce z předešlých dnů.³⁶² Pujol se seznámí s Monique. Sundá ji židovskou hvězdu, najde v ní zalíbení a pozve ji na limonádu. David a SS-Obersturmführer sledují popravu Patriciua, Saase a Cristey. Pujol slibuje Monique, že přes něho bude v kontaktu s jejími rodiči. Na oplátku se s ním intimně sblíží. Dupont po Missakovi vyžaduje výrazné akce, jinak ho vyhodí. Monique v novém oblečení a bez

³⁵⁹ Skupinu obsahují Feri, Thomas, Olga, Marcel, členové mezinárodních brigád, výbor arménských uprchlíků a Italové.

³⁶⁰ Na cvičném terči je vyobrazen maršál Pétain.

³⁶¹ Selže pojistka u trhaviny.

³⁶² Marcel zastřelil německého vojáka a francouzského četníka.

židovské hvězdy rozmlouvá s Marcelem. Říká mu, že se schází s přítelem, díky němuž zůstává v kontaktu s rodiči. Marcel ji oponuje, že její nový přítel lže, neboť rodiče se nachází v Osvětimi. V následujících hodinách Monique informuje Marcela, že se s přítelem už nestýká, a že by chtěla být součástí odboje.

Přes Monique dojde ke sledování Henriho. David rozhoduje, že se vyčká se zatčením Henriho, neboť jeho sledování přinese rozkrytí celé sítě odboje. Skupina provede atentát na generála Julia Rittera, který dle slov odbojářů poslal 600 000 Francouzů na nucené práce do NEM. David a Pujol rozmlouvají s Obersturmführer. Ten požaduje jako odvetu razii velké rozsahu s následným velkým procesem.

Monique intervenuje u Pujola, aby se Marcelovi nic nestalo. Pujol osobně navštíví Marcelovu matku a vyzve ji, aby se její synové ukryli, nebo dojde k jeho zatčení. Matka se obává připravené pasti, a tak si nechá varování pro sebe. Marcela s jeho mladším bratrem a Olgou na ulici zatknou policie. Četníci zadrží také Thomase a Petra. Při výslechu Petra prozrazuje identitu skupiny, včetně velitelů Missaka a Josepha.³⁶³ Při schůzce Missaka s Josephem dojde k jejich dopadení. Policie chytí rovněž další členy skupiny. Mélinée se skrývá.

SS-Obersturmführer a Rottée se nachází u generála Oberga. Ten proklamuje, že zadržení odbojářů se využije v procesu proti židům a bolševikům. Rottée informuje, že vypracoval ilustrovanou brožuru s názvem „Armáda zločinu“, která bude distribuována po celé zemi. Oberg dodává, že proces proběhne v únoru a poprava proběhne v Mont-Valérien. S propagandistickým záměrem fotografové pořizují snímky některých členů skupiny. Poté nastupují do transportu, u něhož je zřejmé, že odbojáře převezme na místo popravy.

Film nelíčí pouze hrdinské činy odbojářů, ale sleduje vedlejší příběhové větve. První linie ukazuje výjevy z života židů ve FRA. Mnozí z odbojářů jsou židovského původu, včetně rodiny Raymanových. Na začátku filmu paní Eleková říká, že FRA patří mezi země uznávající lidská práva, a že se jim jako příslušníkům židovského etnika nic záporného nestane. Marcel později čte noviny, ve kterých se nachází článek o protizidovské tématice. Odbojáři poslouchají protizidovské rádio. Nařízením úřadu Elekovi vedle dveří jejich restaurace umístí ceduli s označením zakazující vstup židům. Francouzské orgány rovněž nařizují židům nošení

³⁶³ Joseph funguje jako styčný důstojník mezi skupinou Manouchian a FTP.

žluté hvězdy. V konečné fázi sledujeme deportace židů do koncentračních táborů. Druhá linie cílí na kolaboraci mezi francouzskými obyvateli. Nejvíce se zaměřuje na spolupráci okupačních jednotek s francouzskou policií. Režisér zobrazil školení francouzských inspektorů v boji proti odbojářům a následné pochvalné reakce po provedených razíí, které se obešly bez německé přítomnosti. Režisér těmito vedlejšími linky poukazuje na značnou úlohu francouzského zřízení při řešení židovské otázky a potlačování snah odbojářů.

Režisér pro dokreslení okupační atmosféry ukazuje nacistickou propagandu. Na Eiffelově věži se vyskytuje velký nápis – Německo vyhraje na všech frontách. Prostor dostávají rozhlasové vstupy, které spravují o francouzských teroristech, antisemitských tématech, anebo vyjadřují smutek nad vraždou Rittera. Divák může zahlednout dobový tisk a protirežimní letáky. Ve filmu se nenachází bližší časová určení, ve kterých probíhá příběh. Prostřednictvím francouzských novin *Paris Soir* se ale lze dozvědět o konkrétních událostech, které se staly ve světě.³⁶⁴

V závěru filmu graduje emocionální prožitek v situaci, ve které policie zadrží odbojáře a Mélinée si uvědomí, že manžela chytili. Před odchodem na schůzku Missak uvázal kapesník okolo zábradlí na balkoně. Až další den Mélinée přijde, vkročí do bytu pouze v případě, když bude kapesník odvázaný. Následujícího dne u domu stojící Mélinée stékají slzy po tváři, neboť je zřejmé, jaký osud potkal Missaka. Během této sekvence zazní z Missakových úst dojemná citace.³⁶⁵ Při nástupu odbojářů do transportu Mélinée cituje Missakův dopis na rozloučenou.³⁶⁶ Na samém konci režisér Guédiguian přikládá doslov, kterým se vyjadřuje k osudům postav a vzniklém filmu.³⁶⁷

³⁶⁴ Např. zpráva o útoku na SSSR.

³⁶⁵ „Svou duši mám na rtech. Nemůžu se spojit s těmi, které miluji. Nesčetně povinností mě tlačí a útočí na mě. Takže ani nevím, kterou splnit. Žízním po vědě, žízním po umění, žízním po lásce a po životě.“

³⁶⁶ „Moje Mélinée, moje milovaná. Za chvíli už nebudu na tomto světě. Zastřelí nás dnes odpoledne v patnáct hodin. Případá mi to jako nehoda. Nevěřím tomu, a přesto vím, že už tě nevidím. Co ti mám psát. Všechno je ve mně zmatené a zároveň jasné. Dal jsem se k osvobozené armádě jako dobrovolník a umírám malý kousek od vítězství. Přeji štěstí všem, kteří nás přežijí a vychutnají si svobodu a mír. Ve chvíli smrti prohlašuji, že nechovám nenávist k německému lidu, ani k nikomu jinému. Německý národ i všechny ostatní národy budou žít v míru. Po válce, která už dlouho nepotrvá. Moc rád bych s tebou měl dítě, jak sis vždycky přála, proto tě prosím, aby ses po válce vdala, měla dítě a splnila tak mé přání. Štěstí všem, tvůj Missak. Post scriptum: V ulici Louvois mám patnáct tisíc franků. Zaplat' mé dluhy.“

³⁶⁷ „Paní Raymanová byla po příjezdu do Birkenau zabita v plynové komoře. V Osvětí se Henri Krasucki staral o Simona Raymana jako o bratra. V roce 1945 je osvobodili Spojenci. Mélinée se nikdy znovu nevdala. V zájmu pravdivosti o cizincích ve francouzském odboji jsem upravil některé skutečné události a časový sled, aby se tento příběh stal současnou legendou, a aby nám pomáhal žít tady a teď. Robert Guédiguian.“

Film, trvající 139 minut, shlédlo během prvních pěti dnů od premiéry ve francouzských kinech 349 940 diváků.³⁶⁸ V roce 2009 se film zařadil do nesoutěžního výběru na MFF v Cannes. *Armáda zločinu* získala nominace na Festival du film francophone d'Angouleme.

Historici Stéphane Courtois a Sylvain Boulouque kritizovali filmové zobrazení odbojářů.³⁶⁹ Guédiguianovi vytýkali, že prostřednictvím filmu šíří obrazy, které se ocitají v rozporu s historickou pravdou. Konkrétně se vymezili proti ztvárnění Marcela Raymana, který ve filmu podléhal náhlým impulzům a střílel Němce „jako mušky“. Guédiguian prý zapomněl, že příslušníci FTP-MOI striktně plnili rozkazy a členové se vyhýbali individuálním útokům. Rovněž kritizovali chování odbojářů, kteří se chovají jako v době v míru. Členi znají jména vůdců, sházejí se v nezabezpečených úkrytech, nebo domlouvají akce na večírcích nacistů. V celkovém důsledku tak dochází k popření základních pravidel konspirace. Záporným reakcím neunikla ani kritika stalinismu ústy jedné části skupiny. V tehdejší době to historici označili za vysoce nepravděpodobné. Naopak skupinu označili jako jednu z nejvíce obdivujících Stalinovo vedení. Guédiguian výše zmíněnou kritiku odmítl.³⁷⁰

³⁶⁸ Box Office du film L'Armée du crime - AlloCiné. AlloCiné : Cinéma, Séries TV, BO de films et séries, Vidéos, DVD et VOD [online]. Copyright ©AlloCiné [cit. 18.02.2018]. Dostupné z: <http://www.allocine.fr/film/fichefilm-135212/box-office/>

³⁶⁹ Oba historici se zabývají dějinami komunismu. V roce 1999 Courtois editoroval Černou knihu komunismu.

³⁷⁰ "L'armée du crime" de Robert Guédiguian, ou la légende au mépris de l'histoire. Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde [online]. Copyright © Le Monde.fr [cit. 18.02.2018]. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/idees/article/2009/11/14/l-armee-du-crime-de-robert-guediguian-ou-la-legende-au-mepri-de-l-histoire_1267221_3232.html

7. KAPITOLA ITÁLIE

Již krátce po druhé světové válce vznikl italský film, který pojednává o přípravách osvobození Říma partyzánským odbojem, *Řím, otevřené město* (1945). O šest let později byl do kin uveden italský snímek *Pozor, banditi!* (1951), který hrdinně popisuje odboj partyzánů a dělníků proti německým okupantům. V osmdesátých letech americko-britsko-italský film *Šarlatový a černý* (1983) znázornil spolupráci odboje s vatikánským Msgre. Hughem O'Flahertym.

7.1. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A ODBOJ

Dne 22. května 1939 přistoupila fašistická Itálie k tzv. Ocelovému paktu. Po německém přepadení POL vyhlásil fašistický vůdce Benito Mussolini neutralitu. Do války ITA vstoupila takřka po roce, dne 10. června 1940, kdy zaútočila na FRA. Současně armáda zahájila vojenské akce v britském Somálsku proti britským jednotkám. V září Italové vstoupili na egyptské území. Dne 28. října vojska překročila albánské a řecké hranice. Dokonce italská armáda bojovala na východní frontě v okolí řeky Don. ITA vstoupila do druhé světové války s velkými cíly, ale zároveň značně nepřipravena. Není tak divu, že italské jednotky postupem času zaznamenaly celou řadu neúspěchů.³⁷¹ Odhaduje se, že v bojích padlo kolem jednoho milionu Italů.³⁷²

Nespojenost s Mussolinim v zemi narůstala. Dne 10. července 1943 se Spojenci vylodili na Sicílii, čímž začali s osvobozováním ITA. Na konci července se sešla Velká fašistická rada, která dne 25. července odvolala Mussoliniho. Po příměří, které dne 3. září podepsala italská vláda, zahájila německá vojska nejprve invazi do země, následně pak započala s okupací. Mussoliniho věznění probíhalo až do dne 12. září, kdy ho osvobodilo německé padesantní komando. Následně s podporou Hitlera Mussolini ustavil Italskou sociální republiku, jež se fakticky rozpínala v severní ITA. Po osvobození velké části země se Mussolini na konci dubna 1945 pokusil o neúspěšný útěk ze země. Dne 28. září ho příslušníci odboje zastřelili.

³⁷¹ RIDLEY, Jasper Godwin. Mussolini. Praha: Themis, 2002. Historie. ISBN 80-7312-007-0. s. 314-333.

³⁷² HRBEK, Jaroslav. Jenom krása nevyhrává. Itálie a druhá světová válka, in: DAS 25, 2003, č. 6. s. 1-4.

Spolu s vojenskými neúspěchy se čím dál tím více obyvatel neztotožňovalo se současným stavem. Opoziční skupiny, které stály proti režimu, vytvořily v prosinci 1942 Antifašistický výbor.³⁷³ Odboj se dělil na dvě základní myšlenkové linie. Zastánci první linie počítali se zavedením liberálního a demokratického režimu. Zastánci druhé linie požadovali vznik socialistického státu sovětského vzoru. Nejpočetnější odbojovou větev tvořili komunisté. V březnu 1943 stávkovaly desetitisíce dělníků v Turíně a Miláně. S postupujícími Spojenci zasáhl italský poloostrov velký počet náletů. V létě pak situace vyvrcholila v již zmíněném sesazení Mussoliniho. Jenže v září německé jednotky začaly s obsazováním ITA a vznikla Republika Saló. V průběhu roku 1944 strmě narostly odbojové aktivity, které obsahovaly těžké sabotáže, ozbrojené útoky a atentáty.³⁷⁴ V červnu a srpnu 1944 Spojenci osvobodili Řím, respektive Florencii. Obě osvobozovací akce doprovázela ozbrojená povstání. Na severu země partyzánské oddíly nabraly charakter masového hnutí. Partyzáni dokonce řídili provoz několika regionů³⁷⁵ a významnou měrou se podíleli na konečném osvobození severní ITA.³⁷⁶ Německá armáda kapitulovala dne 29. dubna 1945.

Až do začátku druhé světové války v ITA existoval výhradně nenásilný odpor obyvatel, což zapříčinila mnohaletá zakořeněnost fašistické ideologie ve společnosti, v níž se nespokojené proudy obyvatel vyskytovaly jen výjimečně. S italskými válečnými neúspěchy a zhoršením životní situace obyvatel se prorežimní atmosféra začala měnit. Zásadní zlom nastal po obsazení velké části země německými vojsky, při němž se obyvatelé ztotožnili s nutností ozbrojeného boje proti okupantům a Mussolinimu. Osvobození od fašistického režimu se tudíž stalo národní záležitostí.

7.2. ČTYŘI NEAPOLSKÉ DNY

Ryze italským filmem *Čtyři neapolské dny* (*The Four days of Naples*; 1962) režisér Nanni Loy³⁷⁷ navazuje na poválečnou neorealisticou vlnu ve filmu.³⁷⁸ Při tvorbě scénáře se

³⁷³ Ve výboru se nacházeli socialisté, liberálové, komunisté, Strana činu a Křesťanská demokracie.

³⁷⁴ Např. dne 15. dubna 1944 partyzáni zastřelili ve Florencii fašistického filozofa Giovanniho Gentila.

³⁷⁵ Např. Val d'Ossola a Carnia.

³⁷⁶ PROCACCI, Giuliano. Dějiny Itálie. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-721-4. s. 362.

³⁷⁷ Nanni Loy se narodil dne 23. října 1925 v sardinském městě Cagliari. Po druhé světové válce absolvoval studium filmu na Centro Sperimentale di Cinematografia. Následně začal působit jako divadelní a filmový režisér. Loy patří do „pozdní“ neorealisticke filmové školy v ITA, díky čemuž se stal populárním tvůrcem nejen v rodné zemi. Kromě zahraničně úspěšného filmu *Čtyři neapolské dny* (1962) získal pozornost filmy *Jeux d'adultes* (1967), *Zatčen na hranicích* (1971) a *Dámy a pánové, dobrá noc* (1976). Velký úspěch

inspiroval knihou *La citta insorge: le quattro giornate di Napoli* (1956) od spisovatele a novináře Alda De Jacoa. Při psaní italský spisovatel vycházel ze svých vzpomínek, neboť se stal přímým účastníkem neapolské události. Tento černobílý film uměleckou reprodukcí zachycuje spontánní povstání neapolských obyvatel proti nacistickým okupantům mezi 27. a 30. zářím 1943.³⁷⁹

Kolektivním hrdinou snímku lze označit neapolský lid. Ve filmu nevystupuje žádný ústřední hlavní hrdina, ale mnoho postav, jejichž osudy se různými způsoby propletou během povstání. Ve filmu ztvárnilo roli velké množství populárních italských herců, z nichž se vymyká budoucí herecká hvězda Gian Maria Volonté, jako bezejmenný kapitán³⁸⁰ italské armády.³⁸¹

V ulicích Neapole probíhá církevní procesí za účasti hudebníků a policistů. Najednou se ozývají sirény, které varují před možným bombardováním. Rozlehne se všudypřítomný chaos. Jeden přítomný muž oznamuje, že město už čelilo 122 náletům. Obyvatelé se utíkají schovat do nejbližších budov, avšak nálet se neodehrává. Rozhlasem zní zpráva o prosbě ITA o příměří se Spojenci. Mladík vyběhne z budovy a volá, že to znamená konec války. Obyvatelé zaplní ulice a radují se. Rovněž z úkrytů vylézají skrývaní lidé. Námořníci spěchají do svých domovů. Vojáci, mezi nimi i poručík, svlečou uniformy a rozchází se. Rovněž ulicemi projíždí německé hlídky varující před odchodem italským vojáků. Před neapolskou

zaznamenal filmem *Scrugnizzi* (1989), který obdržel dvě nominace na MFF v Benátkách v kategorii – Zlatý lev za nejlepší film a Zlatá medaile předsedy italského senátu. Proměněna byla druhá nominace. Loy zemřel dne 21. srpna 1995.

³⁷⁸ PLAZEWSKI, Jerzy, TABERY, Karel. *Dějiny filmu: 1895-2005*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8. s. 367-377.

³⁷⁹ Neorganizované povstání obyvatel Neapole bylo zahájeno dne 27. září 1943. Propuklo v atmosféře přibližujících se spojeneckých jednotek. Povstání čítalo kolem 30 000 Italů a probíhalo bez centrálního řízení. Operace řídili místní vůdci. Oproti tomu německé síly čítaly zhruba 8000 vojáků. Dne 30. října se začaly německé jednotky ve velké míře z města stahovat. V ranních hodinách dne 1. října do Neapole vstoupily první spojenecké sbory. Téhož dne bylo město zcela osvobozeno. Odhaduje se, že během povstání zemřelo 168 povstalců a 159 neozbrojených civilistů. Německá ztráty čítaly až k jedné stovce osob. RELEASE DATE: March 19, 1963. MOVIE TITLE: The Four Days of Naples Stock Photo: 90058651 - Alamy. Alamy – Stock Photos, Stock Images & Vectors [online]. Copyright © 2018 Alamy Ltd. All rights reserved. [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <http://www.alamy.com/stock-photo-release-date-march-19-1963-movie-title-the-four-days-of-naples-studio-90058651.html>, obrázek č. 29.

³⁸⁰ Ve filmu všechny osoby oslovují tuto postavu striktně jako „kapitán“. Z toho důvodu budu toto oslovení používat s velkým počátečním písmenem.

³⁸¹ Gian Maria Volonté se narodil dne 9. dubna 1933 v Milánu. V roce 1957 vystudoval školu *Accademia Nazionale di Arte Drammatica Silvio D'Amico* v Římě. Nejvíce se proslavil zápornými rolemi ve filmech *Pro hrst dolarů* (1964) a *Pro pár dolarů navíc* (1965). Za ztvárnění role ve filmu *Smrt Maria Ricciho* (1983) získal ocenění na MFF v Cannes v kategorii – Nejlepší herec. Za hraní ve filmu *Aféra Moro* (1986) obdržel cenu na *Berlinale* v kategorii – Stříbrný medvěd za nejlepší mužský herecký výkon. Působením ve filmu *Otevřené dveře* (1990) byl oceněn na *Evropských filmových cenách* v kategorii – Zvláštní cena poroty. Volonté se stal jedním z nejrespektovanějších herců v Evropě, o čemž svědčí zisk *Zlatého lva* za celoživotní dílo na MFF v Benátkách v roce 1991. Obdivovaný herec zemřel na srdeční zástavu dne 6. prosince 1994.

radnicí dojde na výstrahu před nepřátelskými akty vůči Němcům k popravě námořníka. Exekuci sledují stovky obyvatel. Rozhlas ohlašuje, že plukovník Scholl převzal kontrolu nad městem.³⁸² Stejně tak velí civilním a vojenským orgánům. Obyvatelům se nařizuje odevzdat všechny zbraně a vyhláší se výjimečný stav. Prázdnými ulicemi projíždí dlouhá kolona nacistických tanků.

Příští den auto s rozhlasovým přijímačem oznamuje nucené vyklizení všech obydlí, které se nacházejí do 300 metrů od moře. Lidé pouze s nejnnutnějšími zavazadly opouští své příbytky a míří do centra města. Jejich přesun provází chaos, což dokumentuje matka hledající dceru. Z německého velitelství vyjde žena, která informuje své známé o odvedení všech mladých mužů na práci do NEM. Zpráva se šíří celým městem. Salvatore opravuje bicykl. Ze dveří na něho volá Maria, ať se skryje. Přejde k ní a sdělí jí, aby se o něho nezajímala, neboť „má manžela a dítě“. Za doprovodu německých vojáků Ital vyvěšuje plakáty o pracovní povinnosti mužů. Salvatore mu říká, že by si takové plakáty měli vyvěsit sami Němci. Před konfliktem s Němci zachraňuje Salvatoreho Cicillo, manžel Marii, který ho odvede pryč.

Lidé bydlí v rozvalinách domů. Matka již našla svého potomka. Rodiny poslouchají Rádio Londýn, v němž hlasatel promlouvá k obyvatelům Neapole. Říká, že se Spojenci blíží, a že ve městě zemřela žena. Venku se ozývají výbuchy. Němečtí vojáci vypalují vyklizenou zónu.

Nového dne se do Neapole vrací váleční veteráni. Mezi nimi i unavený Don Giovanni, který se uvítá s manželkou. Němci násilně odvádí velké množství mužů. Transporty je převezou na fotbalový stadion. Mezitím v malé uličce matka předá potraviny svému synovi Cazillovi. Zástupy žen v ulicích se živelně domáhají propuštění mužů. Německý transportní vůz raději odjíždí, ale vyskočí z něj všichni zadrženi. Někteří muži tajně odplouvají na přeplněné lodi, ale objeví je německá hlídka a všechny kulometem postřílí. Ve městě pokračuje zatýkání. U správní budovy čelem ke zdi stojí skupinka mužů. Z okna kdosi spustí košík plný granátů. Muži přepadnou německou stráž a po přestřelce se osvobodí. Skupinka na střechu auta položí dva padlé přátele a projíždí městem se slovy, které vyzývají k odvetě a povstání. Následně v bytě matka oplakává zemřelého syna. Na jiném místě za účasti bývalých námořníků poručík vyhrabává z rozvalin zbraně. V tělocvičně se nachází mnoho mužů pod

³⁸² Pozn. plukovník Walter Scholl.

vedením jistého profesora. Kompletují a prohlíží zbraně, čímž se připravují na ozbrojený odpor.

Příští den na fotbalový stadion přijede německý kapitán. Oznamuje, že předchozí den zemřelo pět vojáků. Nařízením Scholla bude pro výstrahu popraveno 50 osob. Těsně před provedením exekucí zahájí povstalci, pod vedením profesora a Kapitána, z protilehlých budov palbu. V úzké uličce dojde k přepadení německé hlídky. Na mnoha místech vznikají improvizované barikády. Neapol povstala. Marie se shledá se svým manželem. Ihned po té se rozvine přestřelka, při níž Cicillo umírá. Maria utíká a vyhledá Salvatoreho. Cazillo běží k pumpě pro vodu. V káznici pro mládež dojde k nepokojům. Mládežníci v čele s Ajellem spěchají na pomoc povstalcům. Cestou potkají Cazilla, který se k nim rozhodne přidat. Před stadion vyjde rukojmí a informuje povstalce, že pokud nepřestanou střílet, tak Němci začnou popravovat internované. Profesor a velitel druhé skupiny, bývalý kapitán italské armády, shodně odmítnou. Rukojmí se pokusí doběhnout k povstalcům, ale Němci ho zastřelí. Po chvíli ze stadionu vyjede transport plný Němců, kteří využívají rukojmí jako živé štíty. Povstalci přesto zahájí palbu a transportní vůz se vrací. Mládež přepadne zásobovací hlídku, díky čemuž se mohou ozbrojit. Bývalí námořníci a poručík se zmocní polního děla, které ve vytrvalém dešti složitě dopravují k barikádám. Mládež se hladová vrací do ústavu. Získá na svoji stranu ředitele.

Ráno mládež i s ředitelem úspěšně přepadnou městskou železniční stanicí. Těžce raněného ředitele odvezou na vozíku do nemocnice. Ředitel naléhá na Ajella, aby se vrátili do ústavu a našli Cazillovu matku. Na hlavní ulici vznikne velká barikáda. Záhy se vynoří německý tank a likviduje všechny zátaras. Povstalci zkusí neúspěšně zničit tank, což se jim nedaří a ustupují. Cazillo vezme granát a rozeběhne se k tanku, nicméně než k němu doběhne, tak je zastřelen. Toto vybudí k aktivitě povstalce. Jeden z nich se rozeběhne s granátem, kterým úspěšně tank zničí.

V noci kapitán spolu s jiným povstaleckým vůdcem přijedou na německé velitelství. S Schollem se domlouvají na podmínkách příměří. V ranních hodinách německé jednotky s vyvěšenými bílými vlajkami opouštějí Neapol. Mezi obyvateli vypukne všeobecné veselí.

Jak už jsem zmínil, film navazuje na italský neorealismus. Film působí nebývale realisticky, neboť filmaři natáčejí přímo v ulicích, a to především davové scény, se zvláštním

zřetelem na zkoumání minulosti z pohledu „lidové fronty“. Nejde o vylíčení příběhu jednotlivců, ale masy jako celku.³⁸³ Všechny postavy mají společný cíl, a to boj proti německé okupaci.³⁸⁴ Tento rozměr dokumentují závěrečné titulky, které se obrací k jediné skutečné osobě, jíž se inspirovala postava Cazilla.³⁸⁵ Sjednocujícím prvkem se stává víra a sebeobětování vedoucí k osvobození. Děj se nesoustředí pouze na boj mezi povstalci a okupanty, ale vykresluje rovněž „minipříběhy“, které zvyšují emocionální ráz snímku.³⁸⁶ Jakoby chtěl režisér říci, že každému „lidskému hlasu“ patří jistá „skrytá síla“. Všechna lidská gesta představují bezprostřední vnímání prožívaného okamžiku. Ať už se jedná o projevy jednotlivců či skupin.³⁸⁷

Nepřehlédnutelným prvkem se od začátku jeví černobílá kamera, jež zvýrazňuje na záběru zachycené objekty. „Šedé tóny“ umožní sledování filmu v jiné perspektivě, ve které není pozornost odváděna barevným provedením. Opět tak vynikne autentická rovina znázornění. Zajímavou dimenzí zůstává, že použitím černobílé kamery režisér obohatil snímek dokumentárními materiály, které znásobují reálnou atmosféru.³⁸⁸ Film se nestává strhující akční podívanou. Především jde o zachycení spontánní reakce obyvatel Neapole v postupném čtyřdenním vývoji, přičemž jednotlivé dny nejsou, stejně jako celý film, datově konkretizovány. Na řadu nejdříve přichází útlak okupantů, posléze neorganizované povstání a v závěru osvobození města. Ve *Čtyřech neapolských dnech* sice dostává prostor mnoho ozbrojených střetů, ale při nich divák nabude dojmu, jako by nebyla prolita žádná krev, neboť skutečně krev není zobrazena.

Povstalci se projevují bez jakýchkoliv známek ideologického vnímání skutečnosti. Stejně tak jsou stylizovaní jako oběti nacistického tyranie, a proto se jejich boj za osvobození zdá být nevyhnutelným. Zcela stranou je ponecháno fašistické dědictví. Němci znázorňují „přísné“ okupanty, kteří i přes blížící se Spojence věří ve vítězství NEM, a svým jednáním považují obyvatelé Neapole za druhořadé občany. Přes všechny úklady nakonec zvítězí neapolští obyvatelé. Osvobození města ztvrdili příchodem spojenecké jednotky, o kterých

³⁸³ Někdy se osoby mezi sebou oslovují jmény, přičemž dotyčné osoby mají epizodickou příběhovou linku. Na druhé straně se u „významnějších“ osob používají bezejmenná oslovení. Výstižným momentem se v závěru filmu stává scéna, ve které sami povstalci neznají pravé jméno Kapitána.

³⁸⁴ Muži bojují. Ženy a děti pomáhají na barikádách.

³⁸⁵ „*Tento film je věnován na paměť dvanáctiletého chlapce Gennara Capuozza a všem odvážným lidem Neapole a Itálie, kteří bojovali za svobodu.*“

³⁸⁶ Např. Cazillova matka hledající svého syna, nebo Mariina příběhová linka.

³⁸⁷ Tyto scény se projevují dlouhými záběry probíhající reality. Např. hromadné sledování vraždění obyvatel na člunu.

³⁸⁸ Např. záběry hořící Neapole, nebo ustupující německé jednotky z Neapole.

však ve filmu nepadne žádná zmínka. Film vzbuzuje dojem, že se obyvatelé města osvobodili zcela sami.

Čtyři neapolské dny zaznamenaly mimořádný úspěch. Kromě zisku mnoha ocenění v rámci jednotlivých států film obdržel nominaci na Filmovou cenu Britské akademie v kategorii – Nejlepší film. Nominace přišla i na Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší zahraniční film. Největší úspěch film zaznamenal s dvěma nominacemi na americké Oscary v kategorii – Původní scénář a Zahraniční film. O značné popularitě vypovídal fakt, že film zaznamenal úspěch i ve „východním bloku“, neboť získal nominaci na MFF v Moskvě v kategorii – 1. cena.

7.3. MSAKR V ŘÍMĚ

Italsko-francouzský Film *Masakr v Římě* (*Massacre in Rome*; 1973) vznikl na základě knižní předlohy *Death in Rome* (1967) od amerického romanopisce Roberta Kratze. Režie filmu se ujal začínající italský tvůrce George P. Cosmatos.³⁸⁹ Film na základě skutečných událostí umělecky rekonstruuje útok odbojářů na jednotku SS, kterou partyzáni provedli v římské ulici Via Rasella dne 23. března 1944. Následně snímek zobrazil násilnou odvetu nacistů, tzv. Adreatinský masakr.³⁹⁰ *Masakr v Římě* sleduje zejména psychologickou konfrontaci dvou hlavních hrdinů, kteří reprezentují charakterové protipóly.

V *Masakru v Římě* vystupuje mnoho reálných postav. Z řad italských fašistů jde o policejního šéfa Pietra Carusa a ministra vnitra Guida Buffariniho Guidu. Z příslušníků SS se objevují diplomat a SS-Standartenführer Eugen Dollmann, SS-Hauptsturmführer Erich Priebke, SS-Brigadeführer Wilhelm Harster a SS-Sturmbahnführer Hellmuth Dobbrick. První hlavní roli, velitele německých bezpečnostních služeb a SS Obersturmbannführera Herberta

³⁸⁹ George Pan Cosmatos se narodil dne 4. ledna 1941 ve Florencii. Absolvoval London Film School. Následně se stal asistentem režie. Samostatně začal natáčet od sedmdesátých let, později se stal hollywoodským režisérem. Mezi jeho nejznámější filmy patří *Přejezd* *Kassandra* (1976), *Rambo II.* (1985), *Leviathan* (1989) a *Tombstone* (1993). Cosmatos zemřel na rakovinu plic dne 19. dubna 2005.

³⁹⁰ Po útoku partyzánů na jednotku SS v březnu 1944 Hitler osobně rozhodl, že za každého mrtvého Němce bude popraveno deset Italů. Jelikož útok znamenal smrt celkem pro 33 Němců, tak bylo popraveno 335 italských obyvatel (za posledního zemřelého 15 osob). Rozkaz k akci vydali polní maršál Kesselring a policejní náčelník Kappler. Popravy se uskutečnily dne 24. března 1944 v Adreatinských pískovcových jeskyních nedaleko Říma. Mezi popravenými se nacházelo 77 židů.

Kapplera³⁹¹, ztvárnil úspěšný hollywoodský herec Richard Burton.³⁹² Ve filmu se krátce objeví polní maršál Albert Kesselring a generál Luftwaffe Kurt Mälzer.

U dalších stěžejních postav se tvůrci volně inspirovali několika skutečnými postavami. Z partyzánů výrazněji vystupují Paolo, Elena a Giorgio. Druhou hlavní roli, duchovního otce Pietra Antonelliho, ztvárnil oceňovaný italský herec Marcello Mastroianni.³⁹³ Postava Antonelliho našla předobraz zejména u irského kněze Hugh O'Flahertyho, jenž zastával funkci vatikánského diplomata. Ve známost vešel jako bojovník proti nacizmu.³⁹⁴ Druhým inspiračním zdrojem se stal kněz Pietro Pappagallo, který zemřel během Adreatinské exekuce.³⁹⁵

³⁹¹ Herbert Kappler vstoupil do SS v roce 1933. Od roku 1939 do roku 1941 působil nejdříve v Polsku, následně v Belgii, kde potlačoval odpor místních obyvatel. Od poloviny roku 1941 stanul ve funkci styčného důstojníka pro komunikaci s vládou Benita Mussoliniho a bezpečnostního poradce fašistické policie. Od dne 8. září 1943 se stal ředitelem bezpečnostních složek SS a policejních jednotek v okupovaném Římě. Kappler vydal rozkaz na vykonání Adreatinského masakru. Po válce ho italský vojenský soud v roce 1947 odsoudil k doživotnímu trestu. V srpnu 1977 s pomocí své manželky uprchl z vězení (ve velkém kufru) do Západního Německa. Od roku 1975 mu byla zjištěna rakovina, na kterou zemřel dne 9. února 1978.

³⁹² Richard Burton se narodil dne 10. listopadu 1925 ve waleské obci Pontrhydyfen. Absolvoval Port Talbot Secondary School. V letech 1943 až 1947 sloužil v britské RAF. Následně začal působit jako divadelní herec a filmový herec. Za svoji kariéru ztvárnil role v několika desítkách filmů a na konci padesátých let patřil mezi uznávané herce nové vlny v Hollywoodu. Za svoji kariéru obdržel mnoho filmových cen. Proslavil se hraním ve filmech Špión, který přišel z chladu (1965) a Kdo se bojí Virginie Woolfové? (1966), za které získal ocenění na Filmové ceně Britské akademie v kategorii – Nejlepší britský herec. Nejvýznamnější ocenění získal za ztvárnění role ve filmu Equus (1977), za kterou obdržel Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší herec – drama. Celkem sedmkrát byl nominován na Oscary – Moje sestřenice Rachel (1952), Roucho (1953), Becket (1964), Špión, který přišel z chladu (1965), Kdo se bojí Virginie Woolfové? (1966), Tisíc dnů s Annou (1969) a Equus (1977). Burton zemřel dne 5. srpna 1984 na následky krvácení do mozku.

³⁹³ Marcello Vincenzo Domenico Mastroianni se narodil dne 28. září 1924 v italském Fontana Libri. Během druhé světové války s celou rodinou podporoval protifašistické skupiny. Po válce absolvoval Centro Universitario Teatrale. Za svoji kariéru si zahrál ve více jak 150 filmech a získal mnoho desítek ocenění. Mastroianni je dvojnásobným vítězem na Filmové ceně Britské akademie v kategorii – Nejlepší zahraniční herec – Rozvod po italsku (1961) a Včera, dnes a zítra (1963). Za ztvárnění role ve filmu Včera, dnes a zítra (1963) rovněž obdržel Zlatý glóbus v kategorii – Nejlepší herec – komedie nebo muzikál. Za role ve filmech Rozvod po italsku (1961), Zvláštní den (1977) a Oči černé (1987) byl nominován na Oscary v kategorii – Hlavní herec. V roce 1988 získal ocenění na Evropských filmových cenách v kategorii – Cena za celoživotní dílo. Obdobné ocenění získal v roce 1993 na Césarech. Mastroianni zemřel dne 19. prosince 1996 na následky rakoviny slinivky.

³⁹⁴ V letech 1943 až 1944 Msgr. Hugh O'Flaherty skrýval uprchlé spojenecké vojáky a židy na vatikánských extraterritoriálních územích. Při realizaci těchto akcí spolupracoval s domácím odbojem, britskými diplomaty a nejvyššími představiteli vatikánských úřadů. Znal se osobně s Kapplerem, který po jeho odhalení neúspěšně žádal o vydání. Přímou ve Vatikánu se o jeho likvidaci pokusilo gestapo. O'Flaherty úspěšně ukryl zhruba 4000 osob.

³⁹⁵ Během německé okupace Pietro Pappagallo spolupracoval s podzemním hnutím. K jeho zatčení došlo dne 29. ledna 1944. Dne 24. března byl popraven v Adreatinských jeskyních. 24 marzo 1944. Un prete alle Fosse Ardeatine: Don Pietro Pappagallo. Notizie dai quartieri - Abitare a Roma [online]. Copyright © Cofine Srl [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.abitarearoma.net/un-prete-alle-fosse-ardeatine-don-pietro-pappagallo/>, obrázek č. 30.

Středa, 22. března 1944. Film začíná panoramatickými záběry na Řím. Partyzáni sledují pochodující jednotku SS v inkriminované ulici, ve které příštího dne provedou útok.³⁹⁶ V umělecké dílně vysvětluje otec Antonelli svým svěřencům postup restaurátorské práce. Mezi přítomnými se nalézá Paolo a Elena. Antonelliho navštíví generální představený Pancrazio a plukovník Kappler. Informují ho o padělaném obraze renesančního malíře Masaccia, který Němci odvezli do berlínského muzea. Po Antonellim požadují, aby sjednal nápravu.

Jednotka SS uskuteční v blíže neurčeném domě zátah. Dojde k zadržení mnoha osob. Následně Kappler s Dollmannem vyslýchají odbojáře, který zřizoval spojení mezi partyzány z Latia a Spojenci. Mezitím Pancrazio telefonuje Antonellimu a říká mu, že Němci hledají jakoukoliv záminku pro legalizaci odvozu uměleckých děl ze země.

Na velitelství vnitrostátní služby v Římě generál Mälzer představí Kapplerovi nového ministra vnitra a policejního náčelníka Carusa. Kappler nesouhlasí s průvodem na počest 25letého výročí vzniku fašistické strany, který se odehraje další den. Celá akce může vyvolat nevoli a provokace ze strany italských obyvatel. Zmiňuje komunisty, socialisty, anarchisty, křesťanské demokraty a socialisty, kteří útočí na německé jednotky a přerušují zásobování. Dokonce společně vytvořili vojenskou radu odboje. Přestože ministr vnitra na prohlídce trvá, Mälzer ji zakáže. Ale jednotky SS v ulicích zůstávají. Skupina partyzánů si naposledy prochází plán útoku. Giorgio zadává úkoly Paolovi a Eleně. Při společné večeři Kapplera a Dollmanna rozmlouvají o postupu Spojenců a o seznamu válečných zločinců, přičemž ani jeden z nich se v něm nenalézá.

Čtvrtek, 23. března. Antonelli přijede osobně na velitelství poděkovat Kapplerovi za poskytnutí nezbytného materiálu (terpentýn) pro restaurátorské práce. Při té příležitosti debatují o umění a o válce a míru. V těch momentech odbojáři zaujímají své určené pozice.³⁹⁷ Očekávají příchod jednotky SS, která nepochoduje do ulice. Bomba vybuchne v metařském vozíku. O útoku je telefonicky informován Kappler a sdělí Dollmannovi, že 11. oddíl SS již zřejmě neexistuje. Na místě exploze Němci zadrží místní obyvatele a Mälzer požaduje pomstu. Následně předává informace nejvyšším velitelům. Elena a Paolo se skrývají u Antonelliho. Na blíže nespecifikovaném místě zasedají nejvyšší vojenští velitelé v ITA.

³⁹⁶ Během pochodu jednotky kamera zabírá název ulice – Via Rasella.

³⁹⁷ Např. náhodná kolemjdoucí Elena, či metař Paolo.

Jednání předsedá polní maršál Kesselring, přičemž mluví o vážné situaci na frontě. Dozví se o římském útoku a telefonicky se spojí s generálem Jodlem³⁹⁸, aby se dozvěděl budoucí postup.³⁹⁹

U Antonelliho poslouchají Elena a Paolo italské rádio, ve kterém nepadne žádná zmínka o útoku na jednotku SS.⁴⁰⁰ Současně se sejde Rada odboje a nastiňuje možný vývoj německých represí. Kesselring předává instrukce Mälzerovi. V dálnopisu se přímým „führerovým“ nařízením oznamuje, že na každého mrtvého Němce připadá deset italských obyvatel. Zatím zemřelo 32 Němců, což představuje 320 Italů. Celá akce proběhne během 24 hodin. Kappler dostane pověření k tvorbě seznamu, přičemž mu pomůže Caruso. Od počátku se oba potýkají s nedostatkem osob, které mají být popraveny. Zpočátku měl seznam obsahovat pouze osoby odsouzené k smrti či na doživotí. Kappler důsledně přemýšlí o seznamu a za tím účelem kontaktuje například generála Harstera.⁴⁰¹ Seznam se nakonec doplní židovskými obyvateli. Současně Dollmann intervenueje u generálního představeného, aby naléhal na papeže, který jediný může německé odvetě zabránit. Německá odvěta by znamenala znásobení nenávisti vůči Němcům.

Pátek, 24. března. Kappler s důstojníkem rozmlouvá o problému, kam pohřbít usmrcené. Vykopat masový hrob by trvalo několik dní, proto navrhuje použít jeskyně nedaleko Říma. Zároveň Kapplera navštíví Antonelli, na kterého naléhá, aby došlo k zastavení represí. Kappler argumentuje, že s daným stavem již nelze nic dělat. Antonelli rovněž navštíví generálního představeného ve Vatikánu, po němž žádá, aby s papežem vyjednali zmírnění represí.

Otázkou zůstává, který velitel provede popravu. Mimo jiné odmítne Dobbrick. Nakonec Mälzer rozhodne, že popravu vykoná Kappler, nejen jednotka pod jeho velením, ale včetně něj samotného. Následně Kappler informuje důstojníky SS o způsobu a místu popravu. Do místnosti vejde příslušník a sděluje, že v nemocnici zemřel další Němec. Seznam tak musí být doplněn o deset osob. Generální představený rozmlouvá s Antonellim. Tématem rozhovoru se stává pouze formální protest církve proti popravám, s čímž Antonelli nesouhlasí.

³⁹⁸ Alfred Jodl zastával funkci náčelníka operačního štábu německých ozbrojených sil.

³⁹⁹ Generálplukovník Alfred Jodl zastával funkci náčelníka operačního štábu ozbrojených sil.

⁴⁰⁰ Stejně tak později čtou noviny, ve kterých nenaleznou žádnou zmínku o útoku.

⁴⁰¹ Generál Wilhelm Harster zastával funkci velitele Bezpečnostní policie v ITA.

Naposledy se rozhodne naléhat na Kapplera, ale ten právě odchází vykonat rozsudek. Antonelli alespoň zhlédne mapu s popiskem prostor, ve kterých se popravy odehrají.

Nákladní auta převezou vězněné k jeskyním, do kterých jsou následně nahnání. Dochází k popravám. Antonelli na bicyklu dojede na místo poprav a uvidí probíhající exekuce. Jeden z popravčích říká Kapplerovi, že nemůže vykonat popravu. Kappler ho osobně vede do jeskyně, aby s ním zastřelil oběti. V momentě, kdy se Kappler chystá popravít vězněného, se dotyčný otočí. Kappler spatří Antonelliho, ale popravu přesto vykoná.

Masakr v Římě se soustředí na vykreslení dvou protichůdných myšlenkových světů, které reprezentují Pietro Antonelli a Herbert Kappler, čímž se sleduje vysvětlení chování a jednání obou aktérů. Při charakteristice dvou hrdinů jde režisér mnohem dál, než bývá ve filmech s odbojovou problematikou obvyklé. V mnohých rozhovorech, které mezi sebou vedou Antonelli a Kappler, jsou probírána různorodá témata, která se týkají morálky, povinnosti, viny a trestu, lidské společnosti apod. Tím dochází k zobecnění výše zmíněných témat, které ukazují vnitřní rozdíly mezi svobodným a autoritativním uspořádáním.

V prvním dialogu jsou naznačeny „podobnosti“ mezi katolickou církví a Hitlerovským Německem. Stejně tak lze vysledovat „defenzivní“ a „ofenzivní“ vnímání uspořádání společnosti.

Kappler: *„Mámě hodně společného, otče. Oba čteme Homéra, oba plníme rozkazy svých nadřízených, a oba nosíme své uniformy se ctí.“*

Antonelli: *„Tohle není uniforma plukovníku.“*

Kappler: *„Vy jste boží voják, otče. Vaše hypotézy ale sdílí i mnozí další. Zastávají názor, že normálním stavem společnosti je mír. Já věřím, že normálním stavem společnosti je válka.“*

Antonelli: *„Vám to zabíjení přijde normální? Já tomu říkám běsnění divokých zvířat.“*

Kappler: *„Co byste dělal, otče, kdyby vaši církev napadla divá zvěř?“*

Antonelli: *„Bránil bych ji.“*

Kappler: *„Ano, otče. Víte, jsme si velmi podobní. Velká náboženství stojí a padají na skutcích mužů, jako jste vy. A národy a civilizace zas brání lidé, jako jsem já.“*

Antonelli: „*Já bych byl raději, kdyby se národ nepotřeboval bránit.*“

Kappler: „*A já bych byl raději, kdyby církev nepotřebovala kněze.*“

...

Antonelli: „*Víte, co řekl Picasso, když se Francie vzdala? Němečtí generálové porazili francouzské generály. Já jsem malíř. Jestli mě chtějí porazit němečtí malíři, tak jsem připraven.*“

Kappler: „*Picasso je dekadentní blázen. Myslíte, že by vyhrál?*“

Antonelli: „*Ano, vyhrál by.*“

Kritika katolické církve a „konformní role“ papeže vůči fašismu prostupuje celým filmem. *Masakr v Římě* klade vinu papeži Piu XII. především za okolnost, že se významněji nezasadil o zastavení represálií.

Ve druhém rozhovoru se diskutéri přou o smyslu odvetných opatření, válečných zvyklostech a nevyhnutelnosti lidského osudu.

Antonelli: „*Plukovníku, jdu za Vámi, protože jste ke mně byl velmi laskavý, a tak bych chtěl vědět, co se stane s těmi nevinými lidmi.*“

Kappler: „*Bude to férová odplata, otče. Provedena v souladu se zákony Haagské konvence.*“

Antonelli: „*Válka už má i své zákony.*“

Kappler: „*Ano, a my je už i dodržujeme. Zákon schvaluje odplatu za ilegální akce proti našim ozbrojeným složkám.*“

Antonelli: „*Oni říkali, že to byl válečný akt.*“

Kappler: „*Oni? Vy je znáte? Kolik jich bylo? Dva? Tři? Pět? Co jsou zač, otče?*“

Antonelli: „*Všichni to ví. Je to to jediné, o čem lidé mluví po celém Římě. Ale vy jste nic neřekli. Nevydali jste varování, že jestli se lidé, co to mají na svědomí, nepřihlásí...zastřelíte. Oni na to pořád čekají. Možná by se Vám potom vzdali.*“

Kappler: „*A co bychom dělali jenom s hrstkou vrahů? To nám nestačí, otče.*“

Antonelli: „*A tomu vy říkáte represálie? Pokusili jste se vůbec ty útočníky najít? Učinili jste veřejné prohlášení? Upozornili jste římský lid, co se proti nim chystá? Ne, neudělali jste nic.*“

Kappler: „*Itálie je náš spojenec.*“

Antonelli: „*Itálie? Ale jaká Itálie? Teď tu jsou dvě strany a vy stojíte na té špatné. Ne, plukovníku, tohle nejsou represálie. Nic si nenalhávejte. Nejste tak velcí, abyste zakryli zločiny hezkými slovíčky. Tohle je vyvražďování, nic jiného. Ale to vy jste porušovali ty nejelementárnější pravidla války.*“

Kappler: „*Už je pozdě otče. Ta mašinerie se rozjela.*“

Antonelli: „*Tak tu mašinerii zastavte.*“

Kappler: „*Proto se tomu říká mašinerie. Nemůžu to zastavit, tak jako nezabráním kulce, aby vylétla z hlavně. Jsem člověk a sám. Na těchto vahách nic neznamenanám. A ani vy to nemůžete zastavit, otče. To je celé. Tak nechte kolo osudu, ať se točí.*“

Kappler představuje klidného, rozvážného a v jistých ohledech „polidštěného“ nacistu, který přemýšlí nejen o svých činech, ale i o jejich následcích. Myšlenkově váhá o smyslu represálií, ale nakonec v něm vítězí splnění vojenské povinnosti. Sám se obhazuje tvrzením, že se stává pouze vykonatelem rozkazů. Otec Antonelli, přesvědčený pacifista, se ho neustále snaží přesvědčit, aby přehodnotil rozsáhlé represálie. Říká, že „každý má na výběr.“ V celkovém ohledu Kappler obdivuje a váží si Antonelliho. Konfrontace obou postav končí symbolicky v úplném závěru, ve kterém se v jeskyni Antonelli vydává za vězně. Po navázání očního kontaktu ho Kappler střílí. Režisér tím ukazuje rozdíl mezi ochotou obětovat cizí životy a ochotou obětovat vlastní život.

Film se od počátku snaží působit autentickým dojmem. Na začátku do děje uvádí Rádio Řím.⁴⁰² Odbojáři poslouchají Rádio Londýn. Důležitým rozměrem se stává právě vzniklý seznam válečných zločinců, o kterém Kappler s Dollmannem často rozmlouvají, přičemž se na něj nechtějí dostat.⁴⁰³ Oba si uvědomují blížící se konec Hitlerovského

⁴⁰² „*Hlásí se Rádio Řím. A nyní zprávy. Vrchní štáb německých ozbrojených sil vydal následující komuniké. Německé tankové oddíly na frontě úspěšně odrazily plané pokusy nepřítele o protiútok a o průnik za obrannou linii. Nepřítel v marné snaze o postup využívá jednotky černochoů a dalších ozbrojenců z řad barevných obyvatel. A to je konec komuniké.*“

⁴⁰³ Zejména se tato skutečnost projeví při sestavování seznamu Italů určených k popravě. Kappler požaduje od svých nadřízených písemné rozkazy, aby se sám stal pouze jejich vykonavatelem.

Německa. Po zastřelení Antonelliho navazují titulky, v nichž se vyskytují jména všech popravených a závěrečný doslov vypravěče.⁴⁰⁴

Masakr v Římě sice ukazuje útok na jednotku SS, ale v celkovém vyznění odbojářů dostávají malý prostor. Nejdůležitějšími partyzány se stávají Paolo, Elena a Giorgio, o nichž se divák nedozví žádné podrobnosti z jejich života.⁴⁰⁵ Odbojářů jsou zobrazeni jako ryze kladní hrdinové, kteří touží po svobodné ITA. Na schůzi Rady odboje přítomní vystupují bez náznaku ideologických hodnot. Zazní pouze informace, že plní rozkazy Spojenců. Rovněž všichni souhlasí s útokem na jednotku SS, neboť ho považují za válečný akt, tudíž se na základě Haagské konvence nedopustili ničeho protiprávního.

Film neoplývá strhujícím tempem ale dramatickými sekvencemi, které umocňuje hudba legendárního skladatele Ennio Morriconeho.⁴⁰⁶ Nejdramatičtější scény přicházejí s přípravou útoku na jednotku SS a její samotné realizace. Autenticitu těsně před provedením atentátu zvyšuje rozřesená kamera. Celkově se kamerové záběry stávají výrazným prvkem filmu. V mnoha situacích kamera zabírá proměnu gest a výrazových prostředků u postav, které ocitají v mezních situacích.⁴⁰⁷ Nebo dochází k rychlému střídání záběrů popravovaných a popravujících osob.⁴⁰⁸

Nyní nastíním největší nepřesnosti, které se vyskytly ve filmovém zpracování. Postava Herberta Kapplera působí „opotřebovaným“ dojmem očekávající budoucí porážku NEM. Ve skutečnosti se Kappler nevymezoval proti italskému fašismu, byl „horlivým“ nacistou, který dohlížel na převoz židů do koncentračních táborů. Jeho přičiněním zemřela spousta italských obyvatel. Ve filmu se striktně hovoří o Němcích, kteří zemřeli při partyzánském útoku. Ve skutečnosti jednotku SS tvořili etničtí Rakušané z Jižního Tyrolska. Dotyčné jednotce ve filmu velí SS-Sturmbahnführer Hellmuth Dobbrick, který nejenže jednotce SS nevedl, nýbrž

⁴⁰⁴ „Deset týdnů na to osvobodila spojenecká vojska Řím. Policejní náčelník Pietro Caruso byl souzen italským soudem, odsouzen k smrti a popraven. Generál Kurt Mälzer byl souzen, odsouzen k smrti v roce 1946. Rozsudek nebyl vykonán, zemřel ve vězení. Polní maršál Albert Kesselring byl souzen britským vojenským tribunálem a v roce 1947 odsouzen k smrti. Rozsudek smrti nebyl vykonán. V roce 1952 byl propuštěn. Plukovník Herbert Kappler byl souzen v Římě v roce 1948. Byl shledán vinným a odsouzen k doživotnímu vězení. Trest si odpykává v italské věznici.“

⁴⁰⁵ Z filmu je patrný pouze fakt, že všichni tři pracují v restaurátorské dílně.

⁴⁰⁶ Ennio Morricone se celosvětově proslavil hudbou k filmu *Tenkrát na západě* (1968). Za svůj život získal několik desítek filmových ocenění. Do současných chvil je šestinásobným držitelem cen BAFTA (1980, 1985, 1987, 1988, 1991, 2026), trojnásobným držitelem Zlatého glóbu (1987, 2000, 2016) a v roce 2016 získal amerického Oscara díky filmu *Osm Hrozných* (2015).

⁴⁰⁷ Např. moment, ve kterém se Kappler dozví, že popravy vykoná on a jeho jednotka. Nebo oční kontakt mezi Antonellim a Kapplerem v jeskyni.

⁴⁰⁸ Likvidace osob v jeskyni.

se vůbec v době atentátu v ulici Via Rassa nenašel. Při tvorbě seznamu ve skutečnosti sehráli velkou roli SS-Hauptsturmführer Erich Priebke a SS-Obergruppenführer Karl Wolf. Ve filmu se první objevuje pouze epizodicky, o druhém nepadne žádná zmínka. Režisér rovněž nadhodnocuje roli generála Kurta Mälzera, který je zobrazen jako jakýsi nadřízený Kapplerovi a římských jednotek SS. Ve skutečnosti Kappler přijímal rozkazy výhradně od velitelů Wehrmachtu.⁴⁰⁹

Masakr v Římě, trvající 110 minut, se začal v italských kinech promítat ode dne 4. října 1973. V USA si film odbyl premiéru dne 24. října 1973. Film nezaznamenal výraznějšího diváckého ohlasu, o čemž svědčí fakt, že ve FRA měl snímek premiéru až téměř o tři roky později, dne 22. června 1976. Stejně tak film nezískal žádné významnější filmové ocenění.⁴¹⁰

Film vzbudil mnoho kontroverzí z římsko-katolických kruhů. V roce 1974 právní zástupci Eleny Rossignani, neteř papeže Pia XII., obvinili knižního autora Roberta Katze, režiséra George P. Cosmatose a producenta Carla Pontiho z „hanobení paměti“ zejména v souvislosti s papežem Piem XII. Italský prvoinstanční soud dotyčné trio shledal vinnými a odsoudil je k podmíněným trestům v délce trvání od 6 do 14 měsíců. Po sérii mnoha odvolání a podání protizalob, v roce 1980 italský nejvyšší soud zrušil tresty z roku 1974. Nicméně soudní proces se dočkal opětné obnovy. Případ s konečnou platností skončil v roce 1984, neboť se na obvinění vztahovala vydaná amnestie.⁴¹¹

⁴⁰⁹ MILZA, Pierre. Mussolini. Praha: Volvox Globator, 2013. ISBN 978-80-7207-894-3.

⁴¹⁰ Massacre in Rome (1973) - Rotten Tomatoes. Rotten Tomatoes: Movies | TV Shows | Movie Trailers | Reviews [online]. Copyright © Fandango. All rights reserved. [cit. 12.03.2018]. Dostupné z: https://www.rottentomatoes.com/m/massacre_in_rome/

⁴¹¹ Robert Katz, Who Wrote of Nazi Massacre in Italy, Dies at 77 - The New York Times. [online]. Copyright © [cit. 12.03.2018]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2010/10/22/arts/22katz.html>

8. KAPITOLA ŠPANĚLSKO

Filmové štáby výhradně reflektují události občanské války ve Španělsku. Přitažlivost tématu dokumentuje i zájem země „východního bloku“, přičemž na začátku šedesátých let vznikl východoněmecký film *Pět nábojnic* (1960) pojednávající o pěti německých interbrigadistech. V polovině sedmdesátých let bylo natočeno francouzsko-italské drama *Guernica* (1975), které pojednávalo o bombardování stejnojmenného města. V polovině devadesátých let široce mezinárodní film *Země a svoboda* (1995) zaznamenal osud britského občana, který se do SPA vydal bojovat po boku republikánů.⁴¹² Republikánskému boji se věnuje německo-španělsko-francouzský film *Anarchistova žena* (2008). Téma těžce zničeného města se dočkalo nové realizace prostřednictvím španělského filmu *Gernika* (2016).

8.1. OBČANSKÁ VÁLKA, DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A ODBOJ

Ve SPA panovalo ve třicátých letech 20. století velmi napjaté ovzduší.⁴¹³ Těsným výsledkem vyhrála Lidová fronta⁴¹⁴ parlamentní volby dne 16. února 1936.⁴¹⁵ S výsledkem se nespokojila pravicová uskupení. Neustále napadala novou vládu a v zemi narůstala atmosféra občanské války. S volebními výsledky se rovněž neztotožnili nejvyšší vojenští důstojníci. V noci ze 17. na 18. července se vzbouřily koloniální jednotky a útvary cizinecké legie v Maroku, které následovalo povstání jednotek na Baleárských a Kanárských ostrovech. V čele stanuli generálové José Sanjurjo, Emilio Mola a Francisco Franco. Povstání se rozšířilo po celém SPA. Vojenské důstojníky podporovala falanga, monarchisté, španělští nacionalisté a tradicionalisté. Na straně vlády stojí levicoví republikáni, mezi které patřili zejména socialisté, komunisté, anarchisté a baskičtí a katalánští nacionalisté. Do konce roku 1938 občanská válka probíhala se střídavými úspěchy na obou stranách.⁴¹⁶

⁴¹² Film vzniklý spoluprací filmových produkcí z pěti států – Velká Británie, Španělsko, Německo, Itálie a Francie.

⁴¹³ NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. století. 1. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0. s. 109.

⁴¹⁴ Ve volebním uskupení Lidové fronty se nacházely – Socialistická dělnická strana, Republikánská levice, Komunistická strana Španělska, Katalánská levice, Republikánský svaz, sjednocené odbory, socialistická a komunistická mládež.

⁴¹⁵ NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. století. 1. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0. s. 111.

⁴¹⁶ NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. století. 1. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0. s. 113-122.

Ze SPA se stalo mezinárodní bojiště. Na straně Franca, který se stal nejvyšším představitelem, bojovali Němci, Italové, Marokánci, Portugalci a rovněž Maďaři s Finy. „Zastávce“ republikového zřízení podporoval především SSSR a tzv. interbrigády, tedy dobrovolnické jednotky tvořené komunistickými strany celé Evropy.⁴¹⁷ Španělský konflikt začal být vnímán jako boj mezi bolševizmem a nacizmem. Státy západní Evropy deklarovaly politiku neintervence.

Dne 10. února 1939 vojska pod vedením Franca dobyla Katalánsko. O dva týdny později, dne 27. února, francouzská a britská vláda uznaly nové vládní uspořádání Franca. Dne 28. února došlo k ovládnutí Valencie. Formálně občanská válka skončila obsazením Madridu dne 4. dubna. Vznikl represivní režim založený na korporativních prvcích a myšlenkách sociálně spravedlivého státu s katolickou orientací, tzv. frankismus.⁴¹⁸

S koncem občanské války SPA v březnu 1939 nejdříve přistoupilo k Paktu proti Kominterně a v květnu opustilo Společnost národů. Po vypuknutí druhé světové války sice vyhlásilo neutralitu, ale netajilo se sympatiím k Ose.⁴¹⁹ Dokonce v polovině roku 1941 došlo ke vzniku Španělské dobrovolnické divize, která zasáhla do bojů v oblasti Smolenska a Leningradu. S přicházejícím obratem ve válce doznal změnu rovněž španělský postoj ke Spojencům. SPA v průběhu roku 1944 zastavilo materiální podporu Německu a navázalo kladný kontakt se Spojenci. I přesto dne 4. března 1946 podepsaly zástupci USA, VB a FRA deklaraci tří mocností o pokojném odstranění Franca, ale bez použití vojenské intervence. Po konci války zemi zasáhla vlna nacistická emigrace.⁴²⁰

Ozbrojený odboj proti Frankovi probíhal za stížených podmínek, neboť se nesetkával s celkovým souhlasem obyvatel. Na zřetel musí být brán fakt, že nešlo o odboj proti příslušníkům cizího národa, ale proti španělským frankistům. Navíc nový režim důsledně zúčtoval s levicovými organizacemi a jejich členy. Odhaduje se, že čistky stály život desetitisíců osob. Na druhou stranu horský terén nabízel vhodné výchozí podmínky pro vedení ozbrojeného odporu za předpokladu, že bude výrazně podporován ze zahraničí.

⁴¹⁷ Např. z Německa, Itálie, Jugoslávie.

⁴¹⁸ NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. století. 1. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0. s. 122.

⁴¹⁹ V červnu 1941 pak SPA ohlásilo statut neválčící země.

⁴²⁰ Členové rumunské Železné gardy, chorvatští ustašovci, aktivisté režimu Vichy. Z jednotlivců např. Léon Degrelle.

Po prohrané občanské válce republikánští představitelé odešli zejména do zemí Latinské Ameriky. Bývalý premiér José Giral zde vytvořil prozatímní vládu v exilu. Mnozí levicově orientovaní obyvatelé se spolu s partyzány, kteří zůstali v zemi, přesunuli do horských oblastí, odkud pokračovali v boji proti Frankovi. Partyzánská válka naplno vypukla na podzim 1944. S blížícím se koncem druhé světové války začal SSSR výrazně podporovat partyzánské snahy o změnu španělského režimu.⁴²¹

8.2. LIBERTARIAS

Film *Libertarias* (*Libertarias*; 1996) vznikl k padesátiletému výročí od založení anarchistické organizace žen Majures Libres.⁴²² Scénář, stejně jako celý film, vypracoval zkušený španělský režisér Vicente Aranda.⁴²³ Inspiračním zdrojem se mu staly vlastní vzpomínky na občanskou válku, neboť jeho rodiče aktivně podporovali republikánské jednotky. Film vytvořila výhradně španělská filmová studia. Do hlavní role jeptišky Maríi režisér obsadil mladou herečku Ariadnu Gil.⁴²⁴ Film zobrazuje občanskou válku ve SPA prostřednictvím revolučních anarchistek. Hlavní hrdinka nuceně uteče z kláštera. Náhodným setkáním se stane revoluční anarchistkou, přičemž zažívá boj proti frankistům v ulicích i zákopech.

⁴²¹ Aktivní podpora partyzánů Sovětským svazem trvala až do léta 1948, kdy došlo k přehodnocení dosavadní zahraniční politiky vůči SPA.

⁴²² Organizace Majures Libres vznikla v září 1936 sloučením barcelonského a madridského ženského seskupení. Založení iniciovala Lucía Sánchez Saomil. Feministky usilovaly o sociální revoluci a emancipaci žen. Prioritní se stala otázka boje za svobodu. Organizačně se členky dělily na pracovní skupiny, které vyvíjely činnost v rámci regionu. Organizace se projevovala různorodou činností, od kulturní osvěty, přes dobročinnou činnost až po ozbrojený odpor proti frankistům. Hnutí Majures Libres úzce spolupracovalo se syndikalistickými odbory (CNT) a anarchistickou federací (FAI). V čase občanské války uskupení čítalo až 30 000 členek. Po konečném vítězství Franca byla celá organizace násilně potlačena. La profesora Martha Ackelberg habla sobre Mujeres Libres - La Traka. Tu sitio de contrainformación. Homepage - La Traka. Tu sitio de contrainformación [online]. Dostupné z: <https://latraka.es/la-profesora-martha-ackelberg-habla-sobre-mujeres-libres/>, obrázek č. 31.

⁴²³ Vicente Aranda Ezquerro se narodil dne 9. listopadu 1926 v Barceloně. Po občanské válce hrál jako divadelní herec v regionálních divadlech. V letech 1952 až 1959 pobýval ve Venezuele, ve které pracoval u americké přepravní společnosti. Po návratu do rodné země začal s natáčením filmů a stal se jedním ze zakladatelů tzv. Barcelonské filmové školy, která přicházela se „španělskou novou vlnou“. Mezi jeho nejvýznamnější filmy patří *Fata Morgana* (1965), *Pažbou do zubů* (1984), *Milenci* (1991), *Libertarias* (1996) a *La mirada del otro* (1998). Největšího úspěchu dosáhl film *Johana Šílená* (2001), který obdržel nominace na MFF v San Sebastián v kategorii – Zlatá mušle pro nejlepší film a Stříbrná mušle pro nejlepší herečku. Úspěšně došlo k proměnění druhé nominace. Aranda zemřel dne 26. května 2015.

⁴²⁴ Ariadna Gil Giner se narodila dne 23. ledna 1969 v Barceloně. V celovečerním filmu se objevila už v 17 letech, konkrétně ve snímku *Lola* (1986). Do širšího povědomí se dostala díky ztvárnění role ve filmu *Belle époque* (1992), *El columpio* (1995), *Appaloosa* (2008) a *Život je krásný, když zavřete oči* (2013). Největší renomé si vydobyla hraním v mezinárodně oceněném filmu *Faunův labyrint* (2006).

Léto 1936. V ulicích Madridu lidé provolávají smrt kapitalismu a vyvolávají slávu anarchistickému vůdci Buenaventurovi Durrutimu a organizaci FAI. Spolu s tím ničí církevní stavby. V katolickém klášteře matka představená předává řádovým sestrám finance, aby odcestovaly ke svým rodinám. Mezi nimi se nachází jeptiška María. Krátce po té do budovy vtrhnou anarchisté. María uteče a úkryt najde v nedalekém nevěstinci. Večer do nevěstince přijdou anarchistické milicionářky a jedna z nich, Concha, promlouvá k přítomným o cílech uskupení Majures Libres. Nevěstky se nechají naverbovat a spolu s Marií odcházejí s milicionářky.

V ulicích anarchisté hromadně ve velkém ohni pálí církevní majetek a prohlašují soukromé vlastnictví za zrušené. Milicionářky přespí ve sklepení kláštera. María se před spaním seznámí s velitelkou Pilar. Druhý den ji Pilar navlékne červený šátek, aby vypadala jako jedna z nich. V průběhu dne obě dvě na motokáře cestují do Barcelony. Při prohlídce María uvidí zastřelení biskupa a začne plakat. Pilar ji vysvětlí, že probíhá revoluce, což není „procházka růžovou zahradou“.

V barcelonské ulici pochoduje holičský výbor. Ve městě se všude vyskytují barikády a lidé vykřikují nejrůznější revoluční hesla. María a Pilar dojedou k milicionářce Floren a vyloží u ní zbraně. Při umývání se María rozbřečí, neboť neustále vzpomíná na zastřelení biskupa. Floren se jí snaží uklidnit a vysvětluje, z jakých důvodů vstoupila k anarchistům a Majures Libres. Současně Marií věnuje knihy od předních anarchokomunistů. Na shromáždění Majures Libres hlavní diskutérka vyzývá ženy, aby nebojovaly na frontě, ale staraly se o raněné vojáky. Pilar a Concha s ní veřejně nesouhlasí.

Anarchistky se přemísťují na válečnou frontu poblíž města Zaragoza. V budově provádí zahraniční novináři rozhovor s Durrutim. Sekretář Durrutiho, zároveň bývalý kněz, nejdříve požaduje od anarchistek odevzdání zbraní, ale po odmítnutí posílá ženy na frontu do Piny. Na zmíněné frontě muži a ženy budují zákopy. Povstalecké zákopy se nachází nedaleko za řekou. María dostane od sekretáře tři bundy. Následně ji pomůže odnést kotlík plný polévky. María megafonem hlásá myšlenky ideologa anarchismu Michaila Bakunina směrem k frankovským jednotkám.

Sekretář kontroluje došlé zásoby. Uvidí Marii a jde za ní. Ona vejde do budovy bývalého kostela, dnes skladiště, kde se modlí. Rozmlouvá se sekretářem, chce mu říkat

„otče“ a začne se nahlas modlit. Z obav ji přeruší polibkem a řekne jí, že už není knězem. Skupina anarchistů v noci přepluje řeku a těsně před povstaleckou frontou zakopou výbušninu. Druhý den si frankisté všimnou, že se před zákopem nachází republikánská vlajka. Dva vojáci vztyčenou vlajku vyndají ze země, čímž aktivují trhavinu. Po výbuchu přepadnou čekající anarchisté zákopy. Po přestřelce frankisté ustoupí a přepadávači získají kulomet.

Anarchisté bojují v ulicích města San Román. Zvítězí, ale za cenu velkých ztrát. Zemře jeden z jejich vůdců Obrero. Následně proběhne jeho pohřeb. María pláče a sekretář ji chytne skrytě za ruku. V dalším záběru ženy z Majures Libres slaví v hostinci dobytí města. Dovnitř vtrhne rozezlený syn Obrera se slovy, že Durruti požaduje stažení z města, a že se prý brzy budou jmenovat Lidová armáda. Vše odmítne a prohlásí, že chce anarchii.

Dosud neznámé anarchistky se ocitnou v nemocnici. U mnohých z nich lékař zjistí kapavku. Na vrcholné schůzi anarchistů jeden z vůdců prohlašuje, že je nevyhnutelná militarizace hnutí. Tuto možnost připouští i Durruti. Zároveň vydá rozkaz o stažení všech žen z fronty, neboť mnoho z nich trpí kapavkou a šíří tak nemoc mezi bojovníky. Ironicky situaci glosuje. Říká, že mají víc ztrát způsobených kapavkou, a ne „válečnými kulkami“. Informace o transformaci žen do nebojových jednotek tlumočí sekretář. Anarchističtí muži a ženy jednotně odmítnou. Na frontě za San Románem zastřelí Floren na velkou vzdálenost povstaleckého poručíka. Anarchistky si čtou dopis od jedné z nich, která po dobytí San Romána odešla bojovat do Barcelony. Píše, že bojové jednotky žen už neexistují, místo čehož slouží revoluci v civilní službě.

V ležení se chystají anarchisté zabít ovci. María pohled na ovci nevydrží a uteče do stavení. V té chvíli přijdou marocké jednotky a takřka všechny zabijí. Při znásilnění Marií do budovy vejde velitel jednotky, uvidí modlící se Marii, což jí zachrání život. V San Románu frankisté znovu vztyčí kříže. Ve vězení se Mariá setká se smrtelně raněnou Pilar.

Hned na počátku režisér klade důraz na přiblížení dobových souvislostí léta 1936, jež následují archivní záběry z počátku občanské války.⁴²⁵ Revolucionářky nosí pracovní kalhoty, na krku červený šátek a přes rameno přehozenou pušku. Největším tématem filmu se stává

⁴²⁵ „18. července. Španělská armáda povstává proti republikánské vládě. 19. července. V Barceloně a Madridu je armáda poražena díky hrdinskému úsilí pracujícího lidu. 20. července. Lidové masy požadují revoluci. Vláda již není schopna kontrolovat situaci. 21. července. Začíná španělská občanská válka, poslední idealistická válka, poslední sen lidu, snažící se dosáhnout nemožného, utopie.“

vyličení anarchistických cílů a názorů členek Majures Libres. María se zeptá Floren, zda také patří mezi anarchisty. Floren odpoví, že náleží k anarchistům a spiritualistům a vysvětluje Maríi svůj světonázor.⁴²⁶ Stejně tak ji věnuje knihy od předních anarchistů – Petr Kropotkin a Michail Bakunin. V dalším průběhu filmu María oba dva často cituje.⁴²⁷ Floren rovněž odkazuje na španělského anarchistu Mattea Morrala. Na shromáždění Majures Libres hlavní diskutérka mluví o ženské emancipaci.⁴²⁸ V ulicích Barcelony zní hymna španělských anarchistů, A las barricadas, za výkřiků „ať žije anarchistický komunismus“.

Anarchistické hnutí sice ve svých řadách mělo své vůdce, ve filmu Buenaventuru Durrutiho⁴²⁹, ale vyznačovalo se slabou organizovaností, velkou živelností a malou disciplínou. Anarchisté stáli po boku republikánské vlády, ale mnohdy bojovali pouze za vlastní věc, sociální revoluci (odlišné od té sovětské), a tím pádem často nerespektovali „republikánské rozkazy“. Ve velkém počtu případů tak jednali zcela nezávisle bez koordinace s ostatními protifrankovskými proudy. Tato tvrzení ve filmu dokládá rozhovor mezi Durrutim a novináři.

Za prvé, americký novinář New York Herald se táže, jestli anarchisté plní rozkazy vlády, nebo jestli jednají proti ní. Durruti reaguje:

„Fašismus musí být navždy zničen. Pokud to bude nutné, tak i navzdory vládě. Jednou, možná brzy, bude tato vláda potřebovat vojenské jednotky, aby zničily dělnické hnutí. Bojujeme za revoluci. Nečekáme pomoc od nikoho.“

⁴²⁶ „Anarchistka, protože člověk je to hlavní a stát neznamená nic. Spiritualistka, protože po smrti znamená jednotlivce všechno a bůh není nic...Ježíš byl první anarchista...Ježíš není muž, ale žena...“

⁴²⁷ Např. při společném obědě na frontě cituje Kropotkina: „Zabít je hřích, oni jsou také lidé. Lid, vždy štědrý a nepomstychtivý si podá ruce se všemi, kteří vzešli z jeho lůna, vykořisťovateli i vykořisťovanými. Až se tak stane a práce vezme nový počátek, bývalí nepřátelé naleznou sebe bok po boku v jedné dílně.“ Následně se María chopí megafonu a cituje naproti ležícímu nepřátelskému zákopu Bakunina: „Ve jménu boha všemohoucího, složte své zbraně. Svoboda všech lidí musí být touhou každého člověka...Individuální svoboda každého člověka je možná pouze skrze kolektivní svobodu společnosti, které je součástí díky neměnnému zákonu přirozenosti.“

⁴²⁸ „Obě pohlaví jsou utlačována, nejen ženy. To znamená, že existuje jen jediná emancipace, za kterou budou muset bojovat jak muži, tak ženy. Vy, ženy plné iluzí jste daly v sázku své životy v prvních dnech hrdinského boje, kdy hrdinou byl každý člověk, a každá žena byla rovna muži...“

⁴²⁹ Buenaventura Durruti patřil mezi čelní představitele FAI a CNT. Známou se stala tzv. Durrutiho kolona, která pochodovala z Barcelony do Zaragoza, a cestou se zúčastňovala frontových bojů. V listopadu 1936 se kolona vydala na pomoc obléhanému Madridu. Dne 20. listopadu Durruti zemřel na následky střelného poranění. Dosud nejasné zůstává, co zapříčinilo střelbu na velitele. Následný pohřeb přerostl v celonárodní manifestaci.

Za druhé, přestože anarchisté opěvují komunismus, nepřijímají ho bezmezně a dokonce se objevuje kritika sovětského modelu. To se zřetelně ukáže při Durrutiho proslovu k sovětskému novináři:

„Ukážeme vám ruským bolševikům, co znamená revoluce. Vaší zemi vládne diktatura. Rudou armádu řídí plukovníci a generálové. Moje kolona nemá žádné vůdce ani podřízené. Všichni máme rovnocenná práva. Všichni jsme vojáci. Já jsem také pouze prostý voják.“

Sovětský novinář nepřejde výše zmíněné prohlášení mlčením a oponuje. Tvrdí, že v Durrutiho koloně vládne chaos a profesionální vojáci ztrácí respekt před ostatními bojovníky. Durruti odpovídá:

„Buržoazie vždycky nazývala svobodu chaosem. Zde panuje organizované nadšení, ne poslušnost. Každý muž a každá žena jsou zodpovědní nejen vůči sobě samotným, ale i vůči ostatním. V tom je naše síla. My, pracující, jsme předurčeni zdědit zemi.“

Sovětský novinář ironicky prohlásí, že jejich případné vítězství bude velmi nákladné. Anarchisté budou slavit na „hromadě trosek“. Durruti dodává:

„My se trosek nebojíme. To dělníci postavili města a paláce ve Španělsku i v Americe. Postavíme je znovu. Buržoazie může zničit svůj svět, ještě než opustí scénu dějin. My ale nosíme nový svět ve svých srdcích a tento svět roste každým okamžikem. Roste, zatímco s vámi mluvím.“

Zajímavým vývojem projde hlavní hrdinka. Silně věřící María odmítá ničení církevních statků a vraždění církevních představitelů. Cizí jsou pro ni rovněž myšlenky sociální revoluce. V přítomnosti anarchistek se z ní postupně stává přívrženkyně velkých sociálních změn a ženské emancipace. Prochází osobnostní změnou, kdy se z plaché dívky změní na ženu, která se nebojí otevřeně prezentovat své názory. Její proměnu nejvíce znázorňuje poslední scéna, ve které nad mrtvou Pilar emotivně pronese nábožensky-anarchistickou řeč.⁴³⁰

⁴³⁰ „Jednoho dne, až přijde pán, se tato planeta již nebude nazývat Země. Bude se jmenovat Svoboda. Toho dne, kdy vykořisťovatelé pracujícího lidu budou vyvrženi do vnější temnoty, a kdy nastane pláč a skřípění zubů. A nebeští andělé na výsostech, krásnější a zářivější než kdy jindy, budou radostně prozpěvovat, až spatří

Libertarias, s celkovou stopáží 124 minut, se poprvé ve SPA promítal dne 19. dubna 1996. Film zaznamenal značný úspěch na MFF v Tokiu, v němž získal nominaci v kategorii – Velká cena Tokia. Na stejném filmovém festivalu snímek získal ocenění v kategorii – Zvláštní cena poroty.

Film vyvolal nejen pozitivní reakce, ale rovněž se ozvaly osoby, které film kritizovaly. Mezi ně patřil přímý účastník občanské války a zároveň anarchista Abel Paz.⁴³¹ Nejvíce kritizoval filmové zobrazení velitele Durrutiho. Odmítl tvrzení, že Durruti rozkázal stáhnout ženy z fronty. Ženy prý z frontové linie odešly až po Durrutiho smrti.⁴³² V současných letech film kritizovala německá historička Caroline Rothauge. Ta ve své publikaci označila film za vysoce idealizující španělské anarchisty a *Majures Libres*.⁴³³

8.3. FAUNŮV LABYRINT

Koncept k filmu *Faunův labyrint* (*Pan's Labyrinth*; 2006), řadící se do žánru „Dark Fantasy“⁴³⁴, vytvořil zcela sám populární Guillermo del Toro.⁴³⁵ Ujal se režiséřského, scénáristického a producentského vedení. Inspiraci čerpal z knih *Alenka v říši divů* (Lewis Carroll), *Ficciones* (Jorge Luis Borges), *The Great God Pan* a *The White People* (Arthur Machen), *Pan's Garden* (Algernon Blackwood) a z uměleckých děl Francisca Goyi. Del Toro na pozadí protifrankovského odboje roku 1944 rozehrává imaginativní příběh, ve kterém

hvězdu jménem Svoboda. Protože bude nastolen mír a spravedlnost, a protože nastane věčný ráj, a smrt přestane existovat.“

⁴³¹ Abel Paz se narodil dne 12. srpna 1921 v Almerii. V roce 1935 vstoupil do CNT. Po začátku občanské války bojoval v rámci Durrutiho kolony na aragonské frontě, později v Barceloně. Po porážce republikánských jednotek emigroval do FRA, ve které působil v protinacistické odbojové skupině. Po válce napsal mnoho knih o anarchismu, z nich se nejznámější zabývá životem Durrutiho. Paz zemřel dne 13. dubna 2009.

⁴³² *Libertarias* (1996) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 05.03.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/35870-libertarias/komentare/>

⁴³³ ROTHAUGE, CAROLINE. *Zweite Republik, Spanischer Bürgerkrieg und frühe Franko-Diktatur in Film und Fernsehen*. Göttingen: VR Unipress, 2014. ISBN 978-3847102106.

⁴³⁴ V konkrétním rozdělení film stane na pomezí mnoha žánrů – fantasy, pohádka, horor, thriller, drama a válečný film.

⁴³⁵ Guillermo del Toro Gómez se narodil dne 9. října 1964 v mexickém městě Guadalajara. Vystudoval Centro de Investigación y Estudios Cinematográficos v Guadalajare. Režisér, scénárista, romanopisec, producent a herec del Toro nejvíce proslul jako autor vědeckofantastických a hororových filmů. Po natočení filmu *Stroj času* (1993) začal pracovat pro Hollywood. K jeho nejznámějším filmům patří - *Ďáblova páteř* (2001), *Blade 2* (2002), *Hellboy* (2004) a *Hellboy 2: Zlatá armáda* (2008). Individuálně získal nominace za film *Faunův labyrint* (2006) na MFF v Cannes, na Filmové ceně Britské akademie a Oscarech. Největší úspěch zaznamenal s filmem *Tvář vody* (2018), za který obdržel mnoho ocenění, např. Zlatý glóbus a ocenění na Filmové ceně Britské akademie v kategorii – Nejlepší režie. Stejný film byl nominován na 13 Oscarů, z nichž proměnil čtyři kategorie – Nejlepší film, Režie, Hudba a Výprava.

nechybí víly ani mytologický Faun.⁴³⁶ *Faunův labyrint* vznikl ve španělsko-americko-mexické koprodukcí.

Hlavní hrdinka Ofelie, ztvárněná Ivanou Baquero, přijíždí s těhotnou matkou Carmen do vojenského tábora v horách.⁴³⁷ Ofelie pozná svého otčima a zároveň sadistického vojenského velitele kapitána Vidala⁴³⁸, jehož roli zahrál španělský herec Sergi López.⁴³⁹ Hlavním cílem kapitána se stává likvidace španělských makistů.⁴⁴⁰ Spojení mezi děním v táboře a partyzány obstarává postava služebné Mercedes. Film tvoří dvě hlavní dějové roviny. První rovina popisuje reálný svět frankistického Španělska plného násilí a smrti. Ve druhé rovině hlavní hrdinka prchá před krutou realitou do pohádkového světa. V něm jí Faun zadává tři úkoly, po jejichž splnění se údajně vrátí do šťastného světa, v němž zaujímá roli princezny. V závěru vrcholí konfrontace mezi vojáky a partyzány. Stejně tak v Ofeliiných očích dochází k jejímu vysvobození z tohoto „temného světa“.

Španělsko, 1944. „*Občanská válka skončila. Ozbrojenci ukrytí v horách stále bojují proti novému fašistickému režimu. Byla zřízena vojenská stanoviště s cílem potlačit veškerý odpor.*“⁴⁴¹ V úvodním obraze leží zakrvácená hlavní hrdinka na zemi a těžce dýchá. V dalším záběru na pozadí tajemné říše a labyrintu vypravěč přibližuje pohádkový svět.⁴⁴²

⁴³⁶ Mytologická postava Fauna byla znázorňována jako lesní bytost, jehož jedna polovina těla se skládala z lidského těla a druhá polovina z kozlího těla (kopyta, rohy, ocas). Faun se stejným vzezřením se objevuje rovněž ve filmu.

⁴³⁷ Ivana Baquero se narodila dne 11. června 1994 v Barceloně. Baquero vystudovala American School of Barcelona. Ve filmech se objevuje už od svých dětských let. Nejznámější roli ztvárnila ve *Faunově labyrintu* (2006). Významněji na sebe upozornila také ve filmu *Anarchistova žena* (2008) a *Nová dcera* (2009). V současné době vešla v širší známost hlavní rolí v seriálu *Letopisy rodu Shannara* (2016-2017).

⁴³⁸ Ve filmu všechny postavy (kromě vojáků) striktně oslovují velícího důstojníka Vidala jako „kapitána“. Proto v následujícím popisu budu používat toto oslovení.

⁴³⁹ Sergio López i Ayats se narodil dne 22. prosince 1965 ve španělském městě Vilanova i la Geltrú. Vystudoval divadelní studia Ecole internationale de théâtre Jacques Lecoq v Paříži. López na sebe výrazněji upozornil filmem *Něžnosti* (1998), *Pornografický vztah* (1999), *Špína Londýna* (2002), *Tmavý chléb* (2010) a *Perfektní den* (2015). Za ztvárnění role ve filmu *Harry to s vámi myslí dobře* (2000) získal ocenění na Césarech a na Evropských filmových cenách v kategorii – Nejlepší herec. Za postavu kapitána Vidala ve filmu *Faunův labyrint* obdržel nominaci v rámci Asociace filmových kritiků v Los Angeles v kategorii – Nejlepší herec ve vedlejší roli.

⁴⁴⁰ Španělští makisté patřili mezi partyzány, kteří pokračovali v boji proti Francovi i po formálním konci občanské války. Partyzánské tábory se nacházely v horských a odlehlých oblastech SPA. Někteří rovněž zasáhli do odbojových akcí proti nacistům ve FRA. Největší množství odbojové činnosti makisté vykonali v letech 1944 až 1947. Ideologicky makisté náleželi k levicovým proudům odboje. Hlavní činnost partyzánů spočívala v ozbrojených útocích na strategické cíle španělského vojska a sabotážích hospodářské výroby. Makisté vedli v zemi partyzánskou válku do první poloviny šedesátých let. *The Beret Project: Spanish Maquis. The Beret Project* [online]. Dostupné z: <http://beretandboina.blogspot.cz/2013/02/spanish-maquis.html>, obrázek č. 32.

⁴⁴¹ Úvodní citace uvádějící do dějinných souvislostí.

⁴⁴² „*Před dávnými a dávnými časy žila jedna princezna v podzemním království, kde neznají lži ani bolest. A ta princezna neustále snila o lidském světě. Snila o modré obloze, lehounkém vánku a slunci. Jednoho dne obelstila své strážce a snažila se uprchnout. Když se dostala ven, světlo ji zcela oslepilo a okamžitě zatemnilo její mladou paměť. Rychle zapomněla, kdo je a odkud sem přišla. Její tělo pocítilo zimu, nemoc*

Auto veze Ofelii, čtoucí pohádkovou knížku, a Carmen do vojenského tábora. Na cestě transport zastavuje, neboť se udělá těhotné Carmen nevolno. V lese mezitím Ofelie nalezne kamennou postavu, do které vloží chybějící část. Z úst sochy vylétne mohutný okřídlený brouk. Na pokračující cestě Carmen rozmlouvá o kapitánovi, který jim prý hodně pomohl, a že ho má Ofelie oslovovat tati. Transport přijede to tábora, ve kterém čeká na úvodní přivítání kapitán a vojenská posádka. Po příjezdu Ofelie běží za broukem, který ji přivede do zbořeného labyrintu. Zároveň kapitán se svými zástupci diskutuje o partyzánech, kteří se skrývají v lesích. Vydává rozkazy, které mají přispět k eliminaci odbojářů. Doktor Ferreira ošetřil Carmen. V domě se setká s Mercedes. Ta po něm chce, aby s ní zašel do hor, neboť zraněná noha partyzána nevykazuje známky zlepšení. Doktor odmítá a říká, že pošle pouze léky.

Carmen vysvětluje Ofelii, že dlouho zůstávala sama, a že pro ni není jednoduché vzít si kapitána. Ofelie vypráví nenarozenému bratrovi pohádku. V momentě kdy doktor informuje kapitána o stavu jeho ženy, do pracovny vejdou dva kapitánovi zástupci Garcés a Serrano. Přinesou mu zprávu o pohybu ve sledovaném územním sektoru, přičemž zadržely dvě osoby. Obě osoby popírají spřízněnost s partyzány, ale najde se u nich „rudá propaganda“. Nejdříve kapitán brutálním způsobem zavraždí syna, pak zastřelí jeho otce.

Ofelii probudí brouk, jenž se promění v maličkatou vílu. Víla zavede Ofelii do labyrintu, kde potká mytologickou bytost. Faun ji svěřuje, že není obyčejnou dívkou, ale princeznu Moanou z jiného světa. Aby se vrátila do svého světa, musí do úplňku splnit tři úkoly. Předá jí knihu, ve které nalezne vše potřebné. V domě otevře knihu, ve které se po krátké době zjeví plány a slova. V další scéně Ofelie vypráví Mercedes, že potkala vílu a Fauna. Jenže před ním ji Mercedes varuje.

Do vojenského tábora přijede transport se zásobami. Po jejich uskladnění předá Mercedes klíč kapitánovi a dodává, že existuje pouze jeden klíč od skladiště. Vojáci zahlednou v dáli kouř a ihned se tam rozjedou na koních. Přijedou k vyhaslému ohništi, v němž kapitán nalezne ampulku s antibiotiky. Mezitím si Ofelie čte v knize o prvním úkolu, který následně vykoná. Vleze do tunelu pod fíkovníkem, ve kterém žije obrovská ropucha,

a bolest. A nakonec ta princezna zemřela. Její královský otec dobře věděl, že se její duše jednou vrátí nazpět, i když možná v jiném těle, na jiné místo a v jiném čase. Čekal na ni do posledního vydechnutí, dokud se země nepřestala otáčet.“

díky níž strom usychá. Ofelie ji do úst vloží tři kouzelné kameny, následkem čehož ropucha zahyne. Ve vyvrhnutém hlenu nachází klíč. V táboře Carmen a Mercedes hledají Ofelii, neboť ji nemohou nikde nalézt. V budově se uskuteční večeře za přítomnosti skupiny vyšší společenské vrstvy.⁴⁴³ Kapitán informuje o snížení počtu potravinových lístků pro vesničany, aby nemohli darovat potraviny partyzánům. Ve večerních hodinách se Ofelie vrátí ve špinavých šatech domů. Rozezlená matka jí vynadá. Při koupání k Ofelii přiletí brouk. Ofelie se ocitá v labyrintu, ve kterém ji Faun pochválí za splnění úkolu a předá jí kouzelnou křidu.

Kapitán otevře skladiště, před nímž vesničané stojí frontu na příděl potravin. Zároveň vojáci hlásají o progresivním Frankově režimu. U Carmen nastanou předporodní komplikace. Ofelie řekne Mercedes, že o ní ví, že pomáhá „těm lidem v lesích“, ale že to nikomu neprozradí. V noci navštíví Ofelii Faun a předá ji kořen mandragory. Když prý umístí kořen ponořený do čerstvého mléka pod postel Matky, uleví se jí. Ofelie křidou namaluje dveře, následně jimi prochází. Nachází se na hostině, přičemž nesmí nic ochutnat. Na čele stolu spí na židli „nestvůra“. Ofelie strhne klíč z krku „nestvůře“. Při odchodu však neodolá a sní dvě kuličky hroznového vína. Náhle se probudí „nestvůra“ a vyrazí za Ofelií, která s velkým štěstím nakonec uniká. Mercedes s doktorem jdou lesem až k partyzánskému ležení. Mercedes se shledá se svým milým Pedrem a předá mu zásoby a klíč od skladiště. Partyzán El Tarta, jenž koktá, předčítá nahlas zprávy z novin o vylovení v Normandii. Doktor shledá, že se poraněná noha partyzána již nedá zachránit a amputuje ji pilkou.

Ofelie umístí pod matčinu postel mandragoru ve tvaru mimina. Stav Carmen se zlepší. Kapitán naléhá na doktora, že v případě nutnosti musí především zachránit dítě. V horách se ozve velká exploze. Vojáci z tábora dorazí na místo výbuchu. Partyzáni uskutečnili sabotáž železnice, ale žádné zásoby si sebou nevzali. Kapitán přemýšlí, proč sabotáž provedli. Zároveň propuknou výbuchy ve vojenském táboře. V deštivém počasí se kapitán s jednotkou vrací a dozví se, že partyzáni odcizili zásoby ze skladiště. Přemýšlí, jakým způsobem partyzáni otevřeli nenásilnou cestou železný zámek. Vojáci v přestřelce pronásledují partyzány do lesa. Zajmou zraněného partyzána El Tartu, odvedou ho do tábora a chtějí, aby promluvil, na kterých místech se schovávají ostatní. El Tarta odmítne, a tak ho kapitán brutálním způsobem mučí. Mezitím Faun navštíví Ofelii a důrazně ji vyčlení, protože porušila pravidla při plnění druhého úkolu. Říká, že se spletl, a že není princezna, a zmizí. Kapitán do stavení povolá doktora, aby ošetřil partyzána. Stejně tak v doktorově brašně uvidí ampulku

⁴⁴³ Okolo stolu sedí např. doktor, prelát a dámy ve společenských šatech.

s antibiotiky, jež se podobá té, kterou našel ve vyhaslém ohništi. Zmrzačený El Tarta požádá doktora o rychlou smrt. Doktor mu vyhoví a píchne mu smrtící injekci. Kapitán si jde porovnat ampulky a také pod postelí Carmen nalezne mandragoru. Předá ji Carmen a ta ji hodí do krbu. Carmenin stav se hned prudce zhorší. Kapitán se vrací k mrtvému partyzánovi. Doktor řekne, že nemohl nic jiného pro raněného vykonat. Dodává, že nebude poslouchat rozkazy jen proto, aby byl poslušný. Poté co vyjde ze stavení, ho kapitán zastřelí.

Carmen zemře při porodu, ale narozené dítě přežije. Kapitán k sobě povolá Mercedes a vyše ji pro zásoby do skladiště. Mercedes vykročí a kapitán ji upozorní na fakt, že přece nemá klíče, a klíče jí předá. Mercedes v noci navštíví Ofelii s tím, že musí hned odejít. Obě dvě prchají lesem, ale vojáci je chytí, neboť kapitán předpokládal, že se Mercedes pokusí o útěk do hor. Ve stavení se kapitán chystá na mučení, ale Mercedes se osvobodí díky noži, který skrývá v kapesníku. Zároveň třikrát bodne kapitána a rozřízne mu levou stranu tváře.⁴⁴⁴ Vyjde ze stavení a utíká. Kapitán vyjde a vydává rozkaz k jejímu pronásledování. V lese ji dožene osm vojáků na koni. V tu chvíli z křoví vystoupí partyzáni a vojáky postřílí.

Ofelii navštíví Faun a informuje ji, že od něho dostane poslední šanci. Říká jí, ať přijde s malým bratříčkem do labyrintu. Kapitán si v pracovně zašívá rozřízlá ústa. Vejde k němu Garcés, jenž ho informuje o zraněném Serranovi a mrtvých vojácích. Ofelie vezme z kolébky dítě. Kapitán ji uvidí a rozeběhne se za ní. V táboře se ozývají výbuchy, neboť partyzáni přepadli tábor. Mercedes hledá Ofelii. Ta se ale již nachází uprostřed labyrintu. Faun ji sděluje, že aby se brána do jiného světa otevřela, musí splnit poslední úkol. Pro otevření brány do jiného světa je nezbytně nutné, aby padla alespoň jedna kapka z krve nevinného, čímž myslí krev jejího bratříčka. Ofelie odmítne a vzdá se trůnu. Přichází kapitán, vezme do náručí dítě a Ofelii postřelí. Vyjde před labyrint, kde ho očekává mnoho partyzánů v čele s Mercedes a Pedrem. Předá dítě Mercedes a Pedro ho usmrtí prostřelením lící kosti.

V samotném závěru je patrná emoční gradace celého příběhu. V labyrintu naleznou umírající Ofelii, přičemž její krev stéká do propasti na pomyslnou bránu do jiného světa. Náhle se Ofelie octne ve zlatých šatech ve velké síni. Na trůnu sedí její otec a matka s bratříčkem. Vedle nich stojí Faun. Otec ji sdělí, že splnila poslední a ze všech nejdůležitější úkol. „*Prolilas svou krev, než abys nechala zabít nevinného.*“ Rodiče ji vyzvou, aby si sedla

⁴⁴⁴ Vše komentuje slovy: „*Nejsem žádný stařík ani koktavý zajatec ty darebáku. Běda jak sáhneš na to dítě. Nebyl bys první prase, které vykuchám.*“

vedle nich, neboť na ni otec čekal dlouhý čas. Okolo sedící lidé jí tleskají. Děj se vrací do reálného světa. Mercedes objímá mrtvou Ofelii a pláče. V posledním záběru sledujeme rozkvetlý fikovník a zároveň slyšíme vypravěčova pozitivní slova o vládě princezny v pohádkovém světě.⁴⁴⁵

Faunův labyrint se stává příběhem malého děvčete, které se snaží prostřednictvím své fantazie uniknout z krutého světa frankistického Španělska do pohádkové říše. Del Toro nechává na divákově, aby si sám rozhodl, zdali se jedná o skutečnost, nebo jen o dětskou představivost. Propojení obou světů působí organickým a v leccems navzájem se propojujícím dojmem. V pohádkovém světě lze nalézt mnoho alegorií. Za všechny jmenuji ropuchu žijící v kořenech fikovníku, díky níž strom pomalým způsobem hyne. Toto podobenství představuje diktátora, který vládne krutým způsobem, následkem čehož se deformuje celá společnost. V tomto případě mohl mít režisér na mysli Francisca Franca. Celým filmem prostupuje sugestivní hudba Javiera Navarretta, která zvyšuje tajemnou a dramatickou atmosféru. Režisér filmem odsuzuje násilné režimy, jakoby chtěl všemi metaforami a zobrazení říci, že nepřítelem člověka nejsou nestvůry a obludy z bájných vyprávění, ale největším nepřítelem všem lidem se stává sám člověk.

Při stylizaci proti sobě bojujících stran zaujímá režisér zcela jasně černobílý postoj. Bezvýhradně kladní partyzáni stojí v protikladu proti absolutně záporným frankistickým vojákům. Partyzáni pomáhají strádajícím vesničanům, útočí na frankisty a provádějí sabotáže na železnici. V konečném důsledku tak jsou zobrazeni jako bezchybní hrdinové, kteří se postavili „nejtemnějším silám“.⁴⁴⁶ Frankističtí vojáci leckdy působí až „démonickým dojmem“, v jejichž čele stanul „pedantský“ kapitán Vidal.⁴⁴⁷ Pro chladnokrevně uvažujícího kapitána se hlavním úkolem stává potlačení ukrývajících se partyzánů⁴⁴⁸, jež označuje „za škodnou, která je potřeba odstranit“. Za tím účelem neváhá použít jakékoliv prostředky. Po té, co dva zadržení vesničané trvají na výpovědi, že v lese pouze sháněli obživu, kapitán nejprve brutálním způsobem zavraždí syna (láhví mu takřka roztrhává obličej), posléze i jeho otce,

⁴⁴⁵ „*Jak praví báje, vrátila se princezna do otcova království. Vládla tam s velkou laskavostí a dobrotou jí vlastní ještě po mnohá staletí a lid ji velmi miloval. Zanechala po sobě nepatrné stopy viditelné pouze těm, kdo se umí správně podívat.*“

⁴⁴⁶ Ve spojitosti s partyzány se ve filmu neobjevuje žádný náznak ideologické orientace.

⁴⁴⁷ Např. kapitán v mnoha případech neustále sleduje své hodinky. V případě nutnosti mu nedělá problém jejich oprava. Nebo scéna, kdy upozorňuje Mercedes, že mu připravila přepálenou kávu.

⁴⁴⁸ Např. kapitánova chladnokrevnost se projevuje po nalezení ampulky s antibiotiky ve vyhaslém ohništi. Svému zástupci sděluje, že je partyzáni stále pozorují. Načež kapitán zvolá, že si tu partyzáni něco zapomněli a ukazuje najitou ampulku. Po odchodu vojáků partyzáni vystoupí zpoza stromů.

kterého „pouze“ zastřelí. Nejzvrácenější scéna se odehraje při kapitánově vysvětlování postupu budoucího mučení El Tarta, přičemž ukazuje některé mučicí nástroje (kladívko, štípačky, dláto).⁴⁴⁹ Následně El Tarta prochází sadistickým mučením.

Ať už jde o záběr zakrvácené matky při předporodních komplikacích, amputaci poraněné nohy odbojáře, pojidání víl „spící nestvůrou“, střelení na poraněné partyzány, nebo o rozřízlá ústa kapitánova ústa. Surovou realitu dokresluje velké množství sugestivních scén, čímž režisér znázorňuje tíživou a ponurou atmosféru filmu.

Faunův labyrint zaznamenal premiéru dne 27. května 2006 na MFF v Cannes. Film se postupně distribuoval do mnoha států po celém světě.⁴⁵⁰ Doprovázelo ho velmi kladné přijetí diváků a kritiků, což dokumentuje několik desítek udělených cen a nominací. Mezi nejvýznamnější ocenění náleží nejvyšší příčka na Kruhu newyorských filmových kritiků v kategorii – Nejlepší kamera, a na Asociaci filmových kritiků v Los Angeles v kategorii – Nejlepší výprava. Rovněž snímek obdržel ceny v rámci Kruhu floridských filmových kritiků v kategorii – Nejlepší zahraniční film a Nejlepší kamera. Nominace přišla rovněž od organizátorů Zlatých globů, a to v kategorii – Nejlepší zahraniční film. Značný úspěch snímek získal na Filmové ceně Britské akademie, ve které byl nominován na osm ocenění, z nichž proměnil tři, a to v kategorii – Kostýmy, Masky a Neanglicky mluvený film. Největší úspěch přišel s nominacemi na Oscary. Film zvítězil v kategorii – Kamera, Výprava a Make-up. V roce 2017 britský prestižní magazín *Empire* zařadil *Faunův labyrint* na 55. místo v žebříčku 100 nejlepších filmů všech dob.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ „...Gárces má pravdu. Raději nám všechno vyklop. Abych to pojistil, připravil jsem si pár nástrojů. Posbíral jsem je po cestě. Dokud tě tímto neproověřím, nebudu ti moci věřit. Ale pak jistě něco řekneš. Až se dostaneme k tomuhle, bude mezi námi dvěma, jak bych to nazval, blízký vztah, téměř bratrský. Uvidíš. A až dojde na tohle, uvěřím ti všechno, co řekneš. Mám pro tebe návrh, když nám napočítáš bez zakoktání do tří, pustím tě...“.

⁴⁵⁰ Pan's Labyrinth (2006) - Box Office Mojo. Box Office Mojo [online]. Copyright © [cit. 27.02.2018]. Dostupné z: <http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=panslabyrinth.htm>

⁴⁵¹ 100 nejlepších filmů všech dob podle čtenářů časopisu Empire | MovieZone.cz. Filmové novinky, trailery a recenze | MovieZone.cz[online]. Copyright © copyright 2000 [cit. 28.02.2018]. Dostupné z: <http://www.moviezone.cz/clanek/34055-100-nejlepsich-filmu-vsech-dob-podle-ctenaru-casopisu-empire>

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zkoumat, jakým způsobem bylo prostřednictvím hraného filmu interpretováno téma ozbrojeného neorganizovaného odporu proti nacistické/fašistické okupační moci. Zaměřil jsem se na filmovou produkci výše zmíněného tématu, která se zabývala osmi státy „západní Evropy“. V rámci realizace filmů se práce zaobírala osobnostmi režisérů a popřípadě scénáristů, kteří obecně mají stěžejní podíl na podobě snímku. Samozřejmě přináší tento přístup možné limity, které jsou spjaty s rolí producentů či ostatních členů filmového štábu. Filmaři se snažili různorodými prostředky a na základě mnoha pohnutek znázornit jistou dějinnou skutečnost, která byla při výsledném zpracování z různých důvodů více či méně deformována.

Britský snímek *Hrdinové z Telemarku* (1965) vznikl v polovině šedesátých let, a to v období pomalu doznívající éry „hrdinských válečných eposů“, které nekriticky glorifikovaly takřka jakýkoliv protinacistický odboj. Přestože se v tomto filmu historické skutečnosti výrazně podřídily umělecké fikci, vešel snímek pro své pojetí mezi nejúspěšnější filmy. Postupem času docházelo k přehodnocení zobrazených faktů, což po mnoha letech vedlo prostřednictvím dokumentárních rekonstrukcí k vícenásobnému otevření problematiky provedené Operace Telemark. Norsko-německo-dánský film *Max Manus* (2008), ve kterém autoři úspěšně dbali na co největší historickou přesnost, se pro svoje „heroické pojetí“ sice stal jedním z nejdražších a zároveň nejúspěšnějších filmů v Norsku, ale naopak pro své výrazné „vlastenecké ladění“ nezaznamenal žádná významná ocenění v zahraničí, jež si režisérská dvojice od filmu slibovala. Po premiéře filmu se strhla diskuze mezi historiky o míře zkreslení daného snímku, přičemž jedni *Maxe Manuse* kritizovali, a druzí bránili.

Široce mezinárodní snímek *Plamen a citron* (2008) se stal jedním z nejdražších počínů, na kterém se podílela dánská filmová studia. Film plný akce přibližuje osud „legendárního“ odbojového dua a zaobírá se otázkou, do jaké morálně-etické míry lze realizovat odbojovou činnost. Snímek nabyl značné pozornosti dánské veřejnosti, přičemž počtem domácích filmových ocenění zcela opanoval tehdejší ročník filmových cen udělovaných v Dánsku. Kladný ohlas snímek zaznamenal i u zahraničních kritiků, a tak byl především nominován na Evropské filmové ceny. Ryze dánský film *Tento život* (2012) se od všech analyzovaných snímků odlišuje skutečností, že ho zrežírovala žena. Hlavní důraz je kladen na psychologický profil odbojového hnutí Hvidstenská skupina a jednotlivých aktérů,

kteří se vyrovnávají s morálně-etickými otázkami, které přinesla okupace. Film obdržel mnoho dánských ocenění a značnou pozornost získal i v zahraničí.

V německém prostředí jsem se zaměřil na široce mezinárodní film *Skupina Edelweiss* (2004), jehož hlavní téma v německé společnosti významným způsobem rezonovalo od konce druhé světové války až do konce 20. století. Až na prahu 21. století postupně došlo k plnému uznání odbojové skupiny, což vyústilo ve vznik filmu. *Skupina Edelweiss* tak přispěla k vyrovnání se s historií mezi německými občany. V Německu se film dočkal značného respektu a rovněž prorazil na MFF v Montrealu. Značný pozitivní ohlas veřejnosti v Německu ještě před svoji premiérou vyvolal německý film *Elser – mohl změnit svět* (2015), neboť dokonce přilákal pozornost nejvyšších politických kruhů, a to spolkového prezidenta Joachima Gaucka. Film líčí příběh jedince, jenž se neúspěšně pokusil spáchat atentát na Adolfa Hitlera. Snímek nebyl oceněn pouze na domácí scéně, ale rovněž se probojoval na Evropské filmové ceny.

Na konci sedmdesátých let tvůrci nizozemsko-belgického filmu *Oranžský voják* (1977) nabídli pohled na chování a jednání Nizozemců během druhé světové války. Základní námět byl volně inspirován válečným hrdinou Erikem Hazellhoff Roelfzemou. Film se stal do velké míry odrazovým mílníkem pro budoucího hollywoodského tvůrce Paula Verhoevena. V té době se snímek zařadil nejen mezi nejdražší nizozemské počiny, ale také svou návštěvností předčil všechny předešlé filmy. Film posbíral mnoho nizozemských ocenění a výrazně pronikl i do zahraničního povědomí, neboť obdržel ocenění pro Nejlepší cizojazyčný film v rámci Asociace filmových kritiků v Los Angeles a získal nominaci na Zlatý glóbus. Převážně nizozemský film *Černá kniha* (2006), na jehož vzniku se podílely filmové štáby ze čtyř zemí, líčí životní osud nizozemské židovky a ukazuje kladné i záporné aspekty hnutí odporu. Snímek prokazatelně nese rukopis populárního režiséra Verhoevena, jehož přičiněním film šokuje a vyvolává mnoho kontroverzí. I přesto si premiéru nenechali ujít příslušníci královské rodiny, a to princ Vilém Alexandr a jeho choť Máxima. Film zaznamenal velký ohlas nizozemského publika a není tak divu, že obdržel mnoho domácích ocenění. Pozadu však *Černá kniha* nezůstala ani v zahraničí, ve kterém byla distribuována v 52 zemích, a získala nominace na Evropské filmové ceny a Filmové ceny Britské akademie. Úspěch filmu dokumentuje fakt, že až na základě pozitivních diváckých reakcí vznikla posléze kniha se stejným námětem.

Film *Gastonova válka* (1997) realizovaný v početné mezinárodní koprodukcí je zejména špionážním dramatem, které se zabývá osobou vlámského odbojáře Gastona Vandermeersscheho. Ve filmu došlo ke značnému zkreslení a vynechání historické faktografie, což snímek zařadilo do zcela spekulativní roviny. *Gastonova válka* stojí na tezi, že ve prospěch „vyšších cílů“ velící složky úmyslně obětovali životy mnoha vojáků a odbojářů. Film se sice promítal v rámci Nizozemského filmového, ale nezaznamenal výraznější divácky ohlas a ani nezískal žádné ocenění. Americko-nizozemský film *V týlu nepřítelů* (2003) vypráví příběh pilota, jenž havaroval v belgických Ardenách. Při návratu zpět mu pomáhá domácí hnutí odporu. Největší prostor tvůrci věnují romantickému vzplanutí, které se odehrává mezi pilotem a odbojářkou. Na celém filmu je znát, že se stal režisérovou prvotinou, neboť působí nekoherentním dojmem. Rovněž se ve filmu nachází mnoho „kliše“ a tendenčních znázornění. Snímek vyvolal slabý ohlas veřejnosti, a tak není divu, že zůstal bez výraznější odezvy. *V týlu nepřítelů* lze považovat za názornou ukázkou, že značné finance a renomované herecké obsazení není vždy zárukou úspěchu.

Dnes již „legendární“ francouzsko-italský film *Armáda stínů* (1969) zrealizoval režisér Jean-Pierre Melville, jenž se sám aktivně zapojil do protinacistického odboje. V době uvedení ve Francii se film stal ukázkovým příkladem, jak se tehdejší napjatá politická atmosféra kolem osoby Charlese de Gaulla negativně projevila v distribuci a hodnocení snímku. Film následně uvedla pouze italská kina. K přehodnocení počínu došlo v devadesátých letech, kdy se režisér dočkal ocenění za celoživotní tvorbu. Odborná veřejnost na filmu ocenila především okolnost, že režisér citlivě oslavuje odboj jako takový, a zároveň se v popisu nedopouští žádných „patetizujících schémat“. V roce 2006 snímek získal mnoho ocenění v rámci Asociace filmových kritiků v Los Angeles a Kruhu newyorských filmových kritiků. O dva roky později uznávaný britský magazín *Empire* zařadil *Armádu stínů* mezi 100 nejlepších filmů všech dob. Francouzský film *Armáda zločinu* (2009) se zabýval protinacistickým odbojem skupiny Manouchian, jež tvořili cizinci žijící v Paříži. Film svým námětem patří mezi neobvyklé, neboť znázorňuje hnutí odporu v rámci komunistické organizace, což je neobvyklé pro státy západní Evropy. Po premiéře film kritizovalo mnoho historiků. Odmítli „naivní konspiraci“ ve snímku ztvárněných odbojářů a celkový „nehistorický přístup“ tvůrců. *Armáda stínů* se distribuovala po celé Francii, ale na významnější úspěch nedosáhla.

Italský film *Čtyři neapolské dny* (1962) svým uměleckým pojetím navázal na neorealistickou poválečnou vlnu. Snímek zachycuje neapolské povstání proti nacistickým okupantům. Zvláštností zůstává, že se zde nenachází ústřední postavy, ale sami obyvatelé města jsou kolektivními hrdiny. Stejně tak snímek proklamuje paradigma o „zlých Němcích“ a „hodných Italech“. I přesto *Čtyři neapolské dny* zaznamenaly obrovský úspěch nejen v Itálii, ale i v zahraničí. Film se ucházel o ocenění v rámci Filmové ceny Britské akademie, Zlatých globů a amerických Oscarů. Dokonce se snímek promítal v SSSR na MFF v Moskvě. Tvůrci italsko-francouzského *Masakru v Římě* (1973) přenesli na filmové plátno partyzánský útok na německé vojáky v Římě a tzv. Adreatinský masakr. Film se uměleckou rekonstrukcí snaží co nejvíce přiblížit reálným událostem, ale svým tendenčním pojetím působí nepřirozeně. Snímek od začátku vyvolával slabý divácký zájem i z důvodu, že v něm bylo přímo kritizováno tehdejší vatikánské vedení a katolická církev, což vyvolalo mnoho antagonismů, které vyústily v několikaletý soudní spor, jenž skončil po více než deseti letech, a to až v polovině osmdesátých let.

Španělský film *Libertarias* (1995) vychází ze vzpomínek režiséra, jenž vyrůstal během občanské války. Snímek pojednává o „neorganizovaném“ odboji revolučních anarchistů proti generálu Francovi. Film se po premiéře dočkal kritiky nejen od historiků, ale i od dosud žijících přímých aktérů anarchistického hnutí. Přesto *Libertarias* zaznamenal značný úspěch na MFF v Tokyu, kde obdržel Zvláštní cenu poroty. Španělsko-mexicko-americký film *Faunův labyrint* (2006) od tvůrce Guillerma del Tora lýčí partyzánský boj proti frankistickým jednotkám. V centru zájmu stane dětská hrdinka, která utíká před krutou každodenní realitou do „pohádkového“ světa. Film svým reálným a vysoce uměleckým dojmem zaznamenal velkou odezvu po celém světě a získal několik desítek prestižních filmových ocenění. Mezi nejvýznamnější patří zisk tří amerických Oscarů v kategorii – Kamera, Výprava Make-up. *Faunův labyrint* se stal vůbec nejúspěšnějším a nejproslulejším filmem v rámci subžánru filmů s protifašistickou tematikou, což také dokumentuje fakt, že ho v roce 2017 uznávaný britský magazín *Empire* zařadil mezi 100 nejlepších filmů všech dob, a to konkrétně na 55. místo.

Přestože druhá světová válka skončila před 73 lety, přitahuje pozornost světové veřejnosti do dnešních chvil, tématem odboje nevyjímaje. V každém státě zasaženým nacistickou okupací se postupem času vytvořil ať už menší či větší odpor. K tématu ozbrojeného odboje se vyjádřilo mnoho umělců z různých společenských oborů, včetně

autorů filmu. Realizace odbojových filmů jim poskytla možnost prezentovat buď své vlastní názory, nebo náhledy zájmových skupin. Na jedné straně snímky častokrát vyvolaly značné kontroverze a polemiky, jež mohly pro film v konečném důsledku znamenat „historické odmítnutí a zatracení“. Na druhé straně filmy vzbudily značné pozitivní reakce a v dalších letech se zařadily mezi „divácky oblíbené“ a „legendární“ snímky.

Pokud by měly být závěry této práce dále použity, nabízela by se možnost vzájemného srovnání s analýzou filmů odbojové tematiky se zeměmi bývalého „východního bloku“ a asijského kontinentu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

Armáda stínů [The Army of Shadows] [film]. Režie Jean-Pierre MELVILLE. F/ITA, 1969.

Armáda zločinu [Army of Crime] [film]. Režie Robert GUÉDIGUIAN. F, 2009.

Černá kniha [Black Book] [film]. Scénář a režie Paul VERHOEVEN. NL/BEL/GER/GB, 2006.

Čtyři neapolské dny [The Four Days of Naples] [film]. Scénář a režie Nanni LOY. ITA, 1962.

Elser – mohl změnit svět [13 Minutes] [film]. Režie Olivier HIRSCHBIEGEL. GER, 2006.

Faunův labyrint [Pan's Labyrinth] [film]. Režie Guillermo DEL TORO. ESP/MEX/USA, 2006.

Gastonova válka [Gaston's War] [film]. Robbie DE HERT. BEL, 1997.

Hrdinové z Telemarku [The Heroes of Telemark] [film]. Režie Anthony MANN. GB, 1965.

Libertarias [Libertarias] [film]. Scénář a režie Vicente ARANDA. ESP, 1996.

Max Manus [Max Manus: Man of War] [film] Espen SANDBERG, Joachim RØNNING. NOR/GER/DK, 2008

Masakr v Římě [Massacre in Rome] [film]. George P. COSMATOS. ITA/F, 1973.

Oranžský voják [Soldier of Orange] [film]. Scénář a režie Paul VERHOEVEN. NL/BEL, 1977.

Plamen a Citron [Flame & Citron] [film]. Scénář a režie Ole Christian MADSEN. DK/GER/NOR/F/SWE/FIN/CZ, 2008.

Skupina Edelweiss [Edelweiss Pirates] [film]. Scénář a režie Niko von GLASOW. GER/CH/NL/L, 2004.

Tento život [This Life] [film]. Režie Anne-Grethe Bjarup RIIS. DK, 2012.

V týlu nepřítelů [Resistance] [film]. Scénář a režie Todd KOMARNICKI. USA/NL, 2003.

Literatura

BAREŠ, Gustav, BARTOŠEK, Karel, BENČÍK, Antonín. Odboj a revoluce 1938-1945: nástin dějin československého odboje. Praha: Naše vojsko, 1965. Živá minulost.

BARTOŠ, Josef, Historická terminologie světových válek a odboje. In: GEBHART, Jan, ŠEDIVÝ, Ivan. Česká společnost za velkých válek 20. století: (pokus o komparaci): Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0742-5.

BEEVOR, Antony. Španělská občanská válka. Praha: Beta – Dobrovský, 2004. ISBN 80-7291-107-4.

BILÍK, Petr a Luboš PTÁČEK. Panorama českého filmu. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-54-7.

BORDWELL, David. On the history of film style. 2nd. print. Cambridge: Harvard University Press, 1999. ISBN 0-674-63429-2.

BOREK, Vojtěch, Himmlerova skandinávská elita, Vojska (extra válka), č. 32, s. 8.

BROSZAT, Martin, Der Staat Hitlers: Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung. Wiesbaden: Marix-Verl., 2007. ISBN 978-3-86539-113-1.

- BUDIL, Ivo T. Dějiny Skandinávie. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2.
- BURLEIGH, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Praha: Argo, 2008. Dějiny Evropy. ISBN 978-80-257-0054-9.
- BUSCK, Steen, POULSEN, Henning. Dějiny Dánska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-908-9.
- CURTIS, Michael. Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-183-0.
- ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan. Základní problémy studia moderních a soudobých dějin. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny. ISBN 978-80-7422-309-9.
- ČINÁTL, Kamil. Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny. ISBN 978-80-7422-291-7.
- ČINÁTL, Kamil a Jaroslav PINKAS. Dějiny ve filmu: film ve výuce dějepisu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-11-9.
- ERLL, Astrid. Film und kulturelle Erinnerung: plurimediale Konstellationen. Berlin [u.a.]: de Gruyter, 2008. Media and cultural memory. DOI: 978-3-11-020443-8.
- FEIGELSON, Kristian a Petr KOPAL. Film a dějiny 3. Praha: Václav Žák - Casablanca, 2012. ISBN 978-80-87292-15-0.
- FERRO, Marc. Cinema and History. Wayne State University Press, 1988. ISBN 081431905X.
- FERRO, Marc. Dějiny Francie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Dějiny států. ISBN 80-7106-888-8.

GENTILE, Emilio. Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Klasikové společenských věd. ISBN 978-80-7325-153-6.

GRIFFIN, Roger. Modernismus a fašismus: pocit začátku za Mussoliniho a Hitlera. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015. Politeia. ISBN 978-80-246-3231-5.

HALBWACHS, Maurice, NAIMER, Gérard, JAISSON, Marie. Kolektivní paměť. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-807419-016-2.

HOFFMANN, Peter. Claus Schenk von Stauffenberg: životopis. Praha: Academia, 2010. Historie. ISBN 978-80-200-1795-6.

HORST, Han van der. Dějiny Nizozemska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny států. ISBN 80-7106-487-4.

HRBEK, Jaroslav. Jenom krása nevyhrává. Itálie a druhá světová válka, in: DAS 25, 2003, č. 6.

HROCH, Miroslav, KADEČKOVÁ, Helena, BAKKE, Elisabeth. Dějiny Norska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny států. ISBN 80-7106-407-6.

HULICIUS, Eduard. Belgie. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277-191-4.

CHALUPA, Jiří. Dějiny Španělska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-525-3.

CHAPMAN, James. Film and history. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. Theory and history. ISBN 978-0-230-36387-8.

ISTENDAEL, Geert van. Belgický labyrint. Praha: Cinemax, 1998. Nizozemská edice. ISBN 80-85933-24-1.

JIRŮ, Jaroslav. De Gaulle: studie o člověku, který dokázal to, co je v politice nejdůležitější: nikdy se nesklonil před nepřítelem, ubránil se i svým spojencům. Praha: prostor, 2014. Obzor. ISBN 978-80-7260-307-7.

KERSHAW, Ian, Hitler 1889-1936: nemesis. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-634-3.

KOKEŠ, D. Radomír. Film v paměti a paměť ve filmu. In: Pandora. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2013. Neuveden.,24-25. s. 205-214. ISSN 1801-6782.

KOKEŠ, D. Radomír. Rozbor filmu. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica. ISBN 978-80-210-7756-0.

KOPAL, Petr. Film a dějiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-667-2.

KOPAL, Petr. Film a dějiny 2: Adolf Hitler a ti druzí - filmové obrazy zla. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. ISBN 978-80-87211-34-2.

KOPAL, Petr. Film a dějiny 4. Praha: Casablanca, 2014. ISBN 978-80-87292-26-6.

KOPAL, Petr. Film a dějiny. 5, Perestrojka - přestavba. Praha: Václav Žák - Casablanca, 2016. ISBN 978-80-87292-33-4.

KRACAUER, Siegfried. From Caligari to Hitler: a psychological history of the German film. Rev. and expanded ed. Princeton: Princeton University Press, 2004. ISBN 0-691-11519-2.

KUKLÍK, Jan, GEBHART, Jan. Velké dějiny země koruny české. Sv. XVb. 1938-1945. Vyd. 1. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.

LE GOFF, Jacques. Paměť a dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. Historické myšlení. ISBN 978-80-7203-862-6.

- LUKEŠ, Jan. Diagnózy času: český a slovenský poválečný film (1945-2012). V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-712-8.
- MANN, Golo. Dějiny Německa 1919-1945. Praha: Český spisovatel, 1993. Orientace. ISBN 80-202-0441-5.
- MARŠÁLEK, Pavel. Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945. Praha: Auditorium, 2012. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.
- MAZOWER, Mark. Hitlerova říše: nacistická vláda v okupované Evropě. Brno: Jota, 2009. Literatura faktu a military. ISBN 978-80-7217-632-8.
- MILZA, Pierre. Mussolini. Praha: Volvox Globator, 2013. ISBN 978-80-7207-894-3.
- MONACO, James. Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií: umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01410-6.
- MÜLLER, Helmut M., KRIEGER, Karl-Friedrich, VOLLRATH, Hanna. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Dějiny států. ISBN 80-7106-188-3.
- NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. století. 1. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0
- NÁLEVKA, Vladimír, Světová politika ve 20. století. 2. Praha: Skřivan ml., 2000. ISBN 80-902261-6-7.
- NOLTE, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha: Argo, 1999. Historické myšlení. ISBN 80-7203-107-4.
- NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií. Problematika míst. In: Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1998. Cahiers du CEFRES. s. 7-31. ISBN 80-902-196-3-2.

- O'SULLIVEN, Noël. *Fašismus*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-7325-001-2.
- PAXTON, Robert O. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2.
- PLĄŻEWSKI, Jerzy a Karel TABERY. *Dějiny filmu: 1895-2005*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1689-8.
- PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. *Dějiny států*. ISBN 978-80-7106-721-4.
- PŘÁDNÁ, Stanislava, Zdena ŠKAPOVÁ, Jiří CIESLAR a Jan DVOŘÁK. *Démanty všednosti: český a slovenský film 60. let: kapitoly o nové vlně*. Praha: Pražská scéna, 2002. ISBN 80-86102-17-3.
- PTÁČEK, Luboš, KOPAL, Petr. *Film a dějiny: proměny českého historického filmu po roce 1989. 6, Post-komunismus*. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-80-87292-37-2.
- RIDLEY, Jasper Godwin. *Mussolini*. Praha: Themis, 2002. *Historie*. ISBN 80-7312-007-0.
- ROSENSTONE, Robert A. *History on film/film on history*. 2nd ed. New York: Pearson, 2012. *History: concepts, theories and practice*. ISBN 978-1-4082-8255-7.
- ROTHAUGE, CAROLINE. *Zweite Republik, Spanischer Bürgerkrieg und frühe Franko-Diktatur in Film und Fernsehen*. Göttingen: VR Unipress, 2014. ISBN 978-3847102106.
- TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. *Šťastné zítřky*. ISBN 978-80-200-2534-0.
- THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*. 2., opr. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2011. ISBN 978-80-7331-207-7.

TÖTEBERG, Michael. Lexikon světového filmu: (upravené české vydání s dodatkem 59 hesel a 40 ilustrativních fotografií). Praha: ORPHEUS, 2005. ISBN 80-903310-7-6.

SCHILDT, Axel, SIEGFRIED, DETLEF. European Cities. Youth and the Public Sphere in the Twentieth Century. Munich: Ashgate Publishing, 2005. ISBN 0-7546-5173-8.

SCHULT, Peter. Besuche in Sackgassen. Aufzeichnungen eines homosexuellen Anarchisten. Munich: Trikont Verlag, 1978.

SZCZEPANIK, Petr. Nová filmová historie: antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury. Praha: Hermann, 2004.

ŠEBEK, Jaroslav. Pravicové ideologie moderní doby, fašismus, nacionální socialismus a jiná radikální hnutí. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan. Základní problémy studia moderních a soudobých dějin. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny. ISBN 978-80-7422-309. s. 547-557.

ŠTROVBLOVÁ, Soňa. Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa. Praha: Univerzita Jana Amose, 2009. ISBN 978-80-86723-73-0.

ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-055-9.

Internetové zdroje

Ans van Dijk-Jewish Nazi collaborator | History of Sorts. History of Sorts | WORLD WAR 2 ,EIGHTIES,MUSIC, WWII Heroes,HISTORY,HOLOCAUST [online]. Dostupné z: <https://dirkdeklein.net/2016/11/17/ans-van-dijk-jewish-nazi-collaborator/>

Attention Required! | Cloudflare. Attention Required! | Cloudflare [online]. Dostupné z: http://forum.fok.nl/topic/401324/4/25?token=eece72e5f9c0baf67a1a2f8974026d42&allow_cookies=ACCEPTTEER+ALLE+COOKIES

Bare tøv i Max-Manus-film – NRK Kultur og underholdning - Nyheter og aktuelt stoff. NRK.no – nyheter, tv og radio fra Norge og hele verden [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/kultur/--bare-tov-i-max-manus-film-1.6373051>

'Black Book' | Pittsburgh Post-Gazette. Pittsburgh Post-Gazette | Local, National & World News [online]. Copyright © 1997 [cit. 23.01.2018]. Dostupné z: <http://www.post-gazette.com/ae/movie-reviews/2007/05/03/Black-Book/stories/200705030352>

Box Office du film L'Armée du crime - AlloCiné. AlloCiné : Cinéma, Séries TV, BO de films et séries, Vidéos, DVD et VOD [online]. Copyright ©AlloCiné [cit. 18.02.2018]. Dostupné z: <http://www.allocine.fr/film/fichefilm-135212/box-office/>

CSFD – Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz//>

De døde for Danmark | BT Danmark - www.bt.dk. BT Nyheder | Læs nyhederne på bt.dk [online]. Dostupné z: <https://www.bt.dk/danmark/de-doede-for-danmark>

De hoofdpersonages – Pieter Serrien. Pieter Serrien [online]. Dostupné z: <https://pieterserrien.be/boeken/van-onze-jongens-geen-nieuws/de-hoofdpersonages/>

De 'verboeking' van Zwartboek - NRC. NRC [online]. Dostupné z: <https://www.nrc.nl/nieuws/2006/09/15/de-verboeking-van-zwartboek-11194267-a786456>

De wereld draait door. Wayback Machine [online]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20070313234958/http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/terugkijken.php?id=158>

Dit domein is te koop. Dit domein is te koop [online]. Dostupné z: <http://www.zwartboekdefilm.nl/>

Edelweisspiraten: „Vorbilder an Zivilcourage“ | Kölner Stadt-Anzeiger. Kölner Stadt-Anzeiger - Aktuelle Nachrichten aus Köln und der ganzen Welt [online]. Dostupné z: <https://www.ksta.de/edelweisspiraten--vorbilder-an-zivilcourage--12469978>

Edelweisspiraten (2004) | Film-Szenenbild. OutNow.CH - Wir wissen, was läuft! [online]. Copyright © Studio [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://outnow.ch/Movies/2004/Edelweisspiraten/Bilder/009>

Elser - Er hätte die Welt verändert Film (2015) · Trailer · Kritik · KINO.de. KINO.de · Filme · Trailer · Kinos · Stars · News [online]. Copyright © [cit. 09.02.2018]. Dostupné z: <https://www.kino.de/film/elser-er-haette-die-welt-veraendert-2015/>

Elser - Film 2015 - FILMSTARTS.de. Filme, Kino, TV-Serien, Blu-ray, Trailer, Kinoprogramm, VOD auf FILMSTARTS.de [online]. Copyright ©FILMSTARTS.de [cit. 09.02.2018]. Dostupné z: <http://www.filmstarts.de/kritiken/225908.html>

Erik Hazelhoff Roelfzema, a ‘Soldier of Orange,’ Is Dead at 90 - The New York Times. [online]. Copyright © [cit. 25.01.2018]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2007/10/08/world/europe/08roelfzema.html>

Erik Hazelhoff Roelfzema. [online]. Dostupné z: https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Erik+Hazelhoff+Roelfzema&item_type=topic

Gaston Vandermeerssche - Telegraph. The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph [online]. Copyright © Copyright of Telegraph Media Group Limited 2018 [cit. 20.04.2018]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/military-obituaries/special-forces-obituaries/8147780/Gaston-Vandermeerssche.html>

Goodreads – Meet your next favorite book. [online]. Copyright © [cit. 16.04.2018]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/review/show/44137073?book_show_action=true&from_review_page=1

Her er årets mest sette kinofilmer – NRK Kultur og underholdning - Nyheter og aktuelt stoff. NRK.no – nyheter, tv og radio fra Norge og hele verden [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/kultur/her-er-arets-mest-sette-kinofilmer-1.6924518>

Historikere advarer om at tro på Flammen og Citronen -film - Avisen.dk. Nyheder om job og arbeidsliv - Avisen.dk [online]. Copyright © 2015 Avisen.dk ApS [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <https://www.avisen.dk/Pages/Guests/Articles/ShowTemplatedArticle.aspx?ArticleID=8847>

Historikere støtter Sønsteby - Aftenposten. Forsiden - Aftenposten [online]. Copyright © Aftenposten. [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.aftenposten.no/norge/i/w8gmo/Historikere-stotter-Sonsteby>

Homeward bound | Film | The Guardian. [online]. Copyright © 2018 Guardian News and Media Limited or its affiliated companies. All [cit. 21.01.2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/film/2005/nov/25/2>

Inside the Daring Mission That Thwarted a Nazi Atomic Bomb. 301 Moved Permanently [online]. Copyright © 1996 [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://news.nationalgeographic.com/2016/06/winter-fortress-neal-bascomb-heroes-of-telemark-nazi-atomic-bomb-heavy-water/>

IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: https://www.imdb.com/?ref_=nv_home

Jeg så Flammen skyde | Arbejderen. *Arbejderen* [online]. Copyright © 2001 [cit. 18.12.2017]. Dostupné z: <http://arbejderen.dk/artikel/2008-04-02/jeg-s-flammen-skyde>

La gauche collabo a trahi le groupe Manouchian et la résistance. Home | Dreuz.info est un média américain francophone, chrétien, conservateur et pro-israélien [online]. Copyright © Jean Vercors pour [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.dreuz.info/2015/07/21/la-gauche-collabo-a-trahi-le-groupe-manouchian-et-la-resistance/>

La profesora Martha Ackelberg habla sobre Mujeres Libres - La Traka. Tu sitio de contrainformación. Homepage - La Traka. Tu sitio de contrainformación [online]. Dostupné z: <https://latraka.es/la-profesora-martha-ackelberg-habla-sobre-mujeres-libres/>

L'Armée des ombres de Jean-Pierre Melville (1969) - Analyse et critique du film - DVDClassik. Analyse et actualité du cinéma classique - DVDClassik [online]. Copyright © 2003 [cit. 21.02.2018]. Dostupné z: <http://www.dvdclassik.com/critique/l-armee-des-ombres-melville>

L'armée du crime" de Robert Guédiguian, ou la légende au mépris de l'histoire. Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde [online]. Copyright © Le Monde.fr [cit. 18.02.2018]. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/idees/article/2009/11/14/l-armee-du-crime-de-robert-guediguian-ou-la-legende-au-mepri-de-l-histoire_1267221_3232.html

Max Manus» setter ny norsk kinorekord - Dagbladet. Dagbladet [online]. Copyright © 2018 [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.dagbladet.no/kultur/max-manus-setter-ny-norsk-kinorekord/65294782>

Max Manus - norwegischer Widerstandskämpfer - Norwegenstube. Norwegenstube - Informationen & Tipps für Deinen Norwegen-Urlaub [online]. Copyright © 2013 [cit. 21.03.2018]. Dostupné z: <http://www.norwegenstube.de/max-manus>

Massacre in Rome (1973) - Rotten Tomatoes. Rotten Tomatoes: Movies | TV Shows | Movie Trailers | Reviews [online]. Copyright © Fandango. All rights reserved. [cit. 12.03.2018]. Dostupné z: https://www.rottentomatoes.com/m/massacre_in_rome/

Motstand glorifiseres - Aftenposten. Forsiden - Aftenposten [online]. Copyright © Aftenposten. [cit. 16.01.2018]. Dostupné z: <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/KpMMG/Motstand-glorifiseres>

Movie in Spotlight: Flame and Citron – The Disinterested Interpreter. The Disinterested Interpreter – Nothing is colorless. [online]. Dostupné z: <https://disinterestedinterpreter.wordpress.com/2015/06/03/movie-in-spotlight-flame-and-citron/>

MOVIE TITLE: The Four Days of Naples Stock Photo: 90058651 - Alamy. Alamy – Stock Photos, Stock Images & Vectors [online]. Copyright © 2018 Alamy Ltd. All rights reserved. [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <http://www.alamy.com/stock-photo-release-date-march-19-1963-movie-title-the-four-days-of-naples-studio-90058651.html>

Nationalsozialismus | Späte Ehrung — der Freitag. Startseite — der Freitag [online]. Copyright © der Freitag [cit. 05.02.2018]. Dostupné z: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/spate-ehrung>

Ons Erfdeel Jaargang 40 (1997) · dbnl. dbnl · digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren [online]. Copyright © zie [cit. 20.04.2018]. Dostupné z: http://www.dbnl.org/tekst/_ons003199701_01/_ons003199701_01_0130.php

Pan's Labyrinth (2006) - Box Office Mojo. Box Office Mojo [online]. Copyright © [cit. 27.02.2018]. Dostupné z: <http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=panslabyrinth.htm>

Paul Rivière, 1038 compagnons, Compagnons - Musée de l'Ordre de la Libération. Musée de l'Ordre de la Libération [online]. Dostupné z: <https://www.ordredelaliberation.fr/fr/les-compagnons/831/paul-riviere>

RELEASE DATE: March 19, 1963. MOVIE TITLE: The Four Days of Naples Stock Photo: 90058651 - Alamy. Alamy – Stock Photos, Stock Images & Vectors [online]. Copyright © 2018 Alamy Ltd. All rights reserved. [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <http://www.alamy.com/stock-photo-release-date-march-19-1963-movie-title-the-four-days-of-naples-studio-90058651.html>

Robert Katz, Who Wrote of Nazi Massacre in Italy, Dies at 77 - The New York Times. [online]. Copyright © [cit. 12.03.2018]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2010/10/22/arts/22katz.html>

The Beret Project: Spanish Maquis. The Beret Project [online]. Dostupné z: <http://beretandboina.blogspot.cz/2013/02/spanish-maquis.html>

The Criterion Collection [online]. Copyright © 2018 [cit. 22.02.2018]. Dostupné z: <https://www.criterion.com/current/posts/483-army-of-shadows-out-of-the-shadows>

Seznam příloh

Obrázek č. 1 Filmový plakát – *Hrdinové z Telemarku* (1965)

Zdroj: The Heroes of Telemark (1965) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0059263/mediaviewer/rm3901033472>

Obrázek č. 2 Filmový plakát – *Max Manus* (2008)

Zdroj: Max Manus (2008) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1029235/mediaviewer/rm3479669248>

Obrázek č. 3

Filmový plakát – *Plamen a Citron* (2008)

Zdroj: Plamen a citron (2008) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0920458/mediaviewer/rm2950727168>

Obrázek č. 4

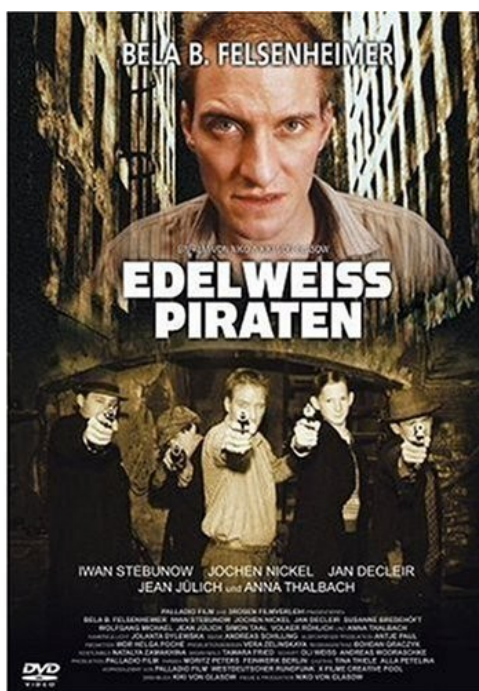
Filmový plakát – *Tento život* (2012)

Zdroj: Hvidsten gruppen (2012) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1766190/mediaviewer/rm4248574464>

Obrázek č. 5

Filmový plakát - *Skupina Edelweiss* (2004)

Zdroj: Edelweisspiraten (2004) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0240473/mediaviewer/rm7967744>

Obrázek č. 6

Filmový plakát – *Elser – mohl změnit svět* (2015)

Zdroj: Elser (2015) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1708135/mediaviewer/rm1155415296>

Obrázek č. 7

Filmový plakát – *Oranžský voják* (1977)

Zdroj: Soldaat van Oranje (1977) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0076734/mediaviewer/rm36776704>

Obrázek č. 8

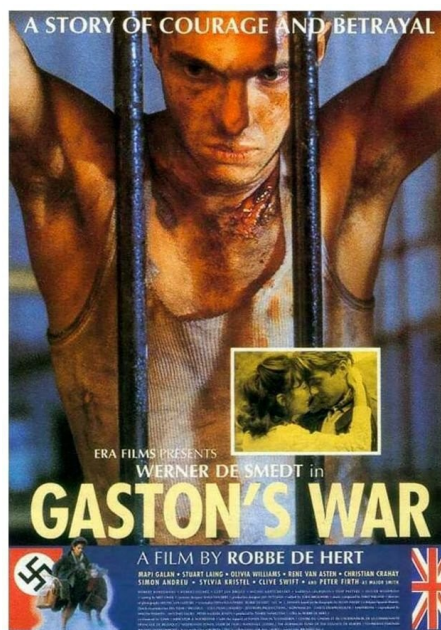
Filmový plakát – *Černá kniha* (2006)

Zdroj: Zwartboek (2006) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0389557/mediaviewer/rm3027180544>

Obrázek č. 9

Filmový plakát – *Gastonova válka* (1997)

Zdroj: Gaston's War (1997) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0129114/mediaviewer/rm3112177920>

Obrázek č. 10

Filmový plakát – *V týlu nepřítelů* (2003)

Zdroj: Resistance (2003) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0306011/mediaviewer/rm3820327424>

Obrázek č. 11

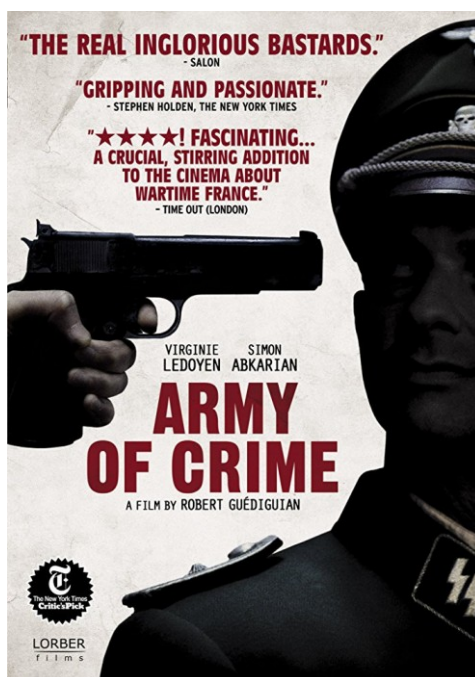
Filmový plakát – *Armáda stínů* (1969)

Zdroj: The Army of Shadows (1969) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0064040/mediaviewer/rm1575742976>

Obrázek č. 12

Filmový plakát – *Armáda zločinu* (2009)

Zdroj: L'armée du crime (2009) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt1258120/mediaviewer/rm968787200>

Obrázek č. 13

Filmový plakát – *Čtyři neapolské dny* (1962)

Zdroj: Le quattro giornate di Napoli (1962) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0056389/mediaviewer/rm2620019456>

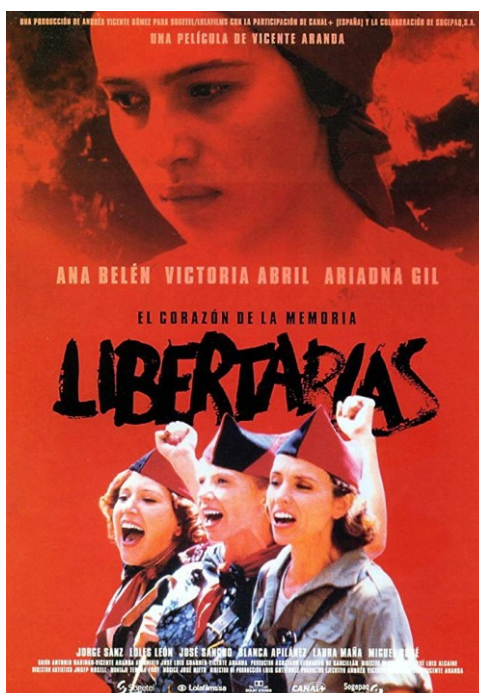
Obrázek č. 14

Filmový plakát – *Masakr v Římě* (1973)

Zdroj: Rappresaglia (1973) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0070592/mediaviewer/rm1256231424>

Obrázek č. 14 Filmový plakát – *Libertarias* (1996)

Zdroj: Libertarias (1996) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0113649/mediaviewer/rm4121552384>

Obrázek č. 16 Filmový plakát – *Faunův labyrint* (2006)

Zdroj: Faunuv labyrint (2006) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 19.03.2018]. Dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0457430/mediaviewer/rm223187456>

Obrázek č. 17 Fotografie norských partyzánů

Zdroj: Inside the Daring Mission That Thwarted a Nazi Atomic Bomb. 301 Moved Permanently [online]. Copyright © 1996 [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://news.nationalgeographic.com/2016/06/winter-fortress-neal-bascomb-heroes-of-telemark-nazi-atomic-bomb-heavy-water/>

Obrázek č. 18 Dobová fotografie - Max Manus

Zdroj: Max Manus - norwegischer Widerstandskämpfer - Norwegenstube. Norwegenstube - Informationen & Tipps für Deinen Norwegen-Urlaub [online]. Copyright © 2013 [cit. 21.03.2018]. Dostupné z: <http://www.norwegenstube.de/max-manus>

Obrázek č. 19

Dobová fotografie - Plamen a Citron

Zdroj: Movie in Spotlight: Flame and Citron – The Disinterested Interpreter. The Disinterested Interpreter – Nothing is colorless. [online]. Dostupné z: <https://disinterestedinterpreter.wordpress.com/2015/06/03/movie-in-spotlight-flame-and-citron/>

Obrázek č. 20

Dobové fotografie - členi Hvidstenské skupiny

Zdroj: De døde for Danmark | BT Danmark - www.bt.dk. BT Nyheder | Læs nyhederne på bt.dk [online]. Dostupné z: <https://www.bt.dk/danmark/de-doede-for-danmark>

Obrázek č. 21

Dobová fotografie - skupina Edelweiss

Zdroj: Edelweisspiraten (2004) | Film-Szenenbild. OutNow.CH - Wir wissen, was läuft! [online]. Copyright © Studio [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://outnow.ch/Movies/2004/Edelweisspiraten/Bilder/009>

Obrázek č. 22

Dobová fotografie - Johann Georg Elser

Zdroj: Georg Elser Gedenkstätte | Urlaubsland Baden-Württemberg. Urlaubsland Baden-Württemberg - Wir sind Süden. - Urlaub in Baden-Württemberg [online]. Copyright © Tourismus Marketing GmbH Baden [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.tourismus-bw.de/Media/Attraktionen/Georg-Elser-Gedenkstaette>

Obrázek č. 23

Dobová fotografie - Erik Hazelhoff Roelfzema

Zdroj: Tien Nederlandse 'helden' uit de Tweede Wereldoorlog | Jalta. Jalta | The Right Story [online]. Dostupné z: <https://jalta.nl/binnenland/tien-nederlandse-helden-uit-de-tweede-wereldoorlog/>

Obrázek č. 24

Dobová fotografie - Ans van Dijk

Zdroj: Ans van Dijk-Jewish Nazi collaborator | History of Sorts. History of Sorts | WORLD WAR 2 ,EIGHTIES,MUSIC, WWII Heroes,HISTORY,HOLOCAUST [online]. Dostupné z: <https://dirkdeklein.net/2016/11/17/ans-van-dijk-jewish-nazi-collaborator/>

Obrázek č. 25

Dobová fotografie - Gaston Vandermeerssche

Zdroj: De hoofdpersonages – Pieter Serrien. Pieter Serrien [online]. Dostupné z: <https://pieterserrien.be/boeken/van-onze-jongens-geen-nieuws/de-hoofdpersonages/>

Obrázek č. 26

Dobová fotografie - francouzští „Makisté“

Zdroj: The facts behind France's most potent modern myth | The Spectator. The Spectator | Politics, culture, current affairs and opinion[online]. Dostupné z: <https://www.spectator.co.uk/2015/08/the-facts-behind-frances-most-potent-modern-myth/>

Obrázek č. 27

Dobová fotografie - Paul Rivière

Zdroj: Paul Rivière, 1038 compagnons, Compagnons - Musée de l'Ordre de la Libération. Musée de l'Ordre de la Libération [online]. Dostupné z: <https://www.ordredelaliberation.fr/fr/les-compagnons/831/paul-riviere>

Obrázek č. 28

Dobová fotografie - členi skupiny Manouchian

Zdroj: La gauche collabo a trahi le groupe Manouchian et la résistance. Home | Dreuz.info est un média américain francophone, chrétien, conservateur et pro-israélien [online]. Copyright © Jean Vercors pour [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.dreuz.info/2015/07/21/la-gauche-collabo-a-trahi-le-groupe-manouchian-et-la-resistance/>

Obrázek č. 29

Fotografie neapolských povstalců

Zdroj: RELEASE DATE: March 19, 1963. MOVIE TITLE: The Four Days of Naples Stock Photo: 90058651 - Alamy. Alamy – Stock Photos, Stock Images & Vectors [online]. Copyright © 2018 Alamy Ltd. All rights reserved. [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <http://www.alamy.com/stock-photo-release-date-march-19-1963-movie-title-the-four-days-of-naples-studio-90058651.html>

Obrázek č. 30

Dobová fotografie - Pietro Pappagallo

Zdroj: 24 marzo 1944. Un prete alle Fosse Ardeatine: Don Pietro Pappagallo. Notizie dai quartieri - Abitare a Roma [online]. Copyright © Cofine Srl [cit. 22.03.2018]. Dostupné z: <https://www.abitarearoma.net/un-prete-alle-fosse-ardeatine-don-pietro-pappagallo/>

Obrázek č. 31

Dobová fotografie - Majures Libres

Zdroj: La profesora Martha Ackelberg habla sobre Mujeres Libres - La Traka. Tu sitio de contrainformación. Homepage - La Traka. Tu sitio de contrainformación [online]. Dostupné z: <https://latraka.es/la-profesora-martha-ackelberg-habla-sobre-mujeres-libres/>

Obrázek č. 32

Dobová fotografie - španělští „Makisté“

Zdroj: The Beret Project: Spanish Maquis. The Beret Project [online]. Dostupné z: <http://beretandboina.blogspot.cz/2013/02/spanish-maquis.html>

Obrázek č. 33. Přehled hodnotí SS, Wehrmachtu a jejich přibližný vojenský ekvivalent

Hodnost v SS	Ekvivalent u Wehrmachtu	Přibližný český překlad
Reichsführer-SS	Generalfeldmarschall	Říšský vůdce SS
SS-Oberstgruppenführer	Generaloberst	Polní maršál
SS-Obergruppenführer	General	Generálplukovník
SS-Gruppenführer	Generalleutnant	Generálporučík
SS-Brigadeführer	Generalmajor	Generálmajor
SS-Oberführer	Oberst	Starší plukovník
SS-Standartenführer	Oberst	Plukovník
SS-Obersturmbannführer	Oberstleutnant	Podplukovník
SS-Sturmabführer	Major	Major
SS-Hauptsturmführer	Hauptmann	Kapitán
SS-Obersturmführer	Oberleutnant	Nadporučík
SS-Untersturmführer	Leutnant	Poručík
SS-Sturmcharführer	Stabsoberfeldwebel	-
SS-Hauptscharführer	Oberfeldwebel	Podporučík
SS-Oberscharführer	Feldwebel	Praporčík
SS-Scharführer	Unterfeldwebel	Rotný
SS-Unterscharführer	Unteroffizier	Četař
SS-Rottenführer	Obergefreiter	Desátník
SS-Sturmann	Gefreiter	Svobodník
SS-Oberschütze	Oberschütze	-
SS-Schütze	Schütze	Vojín

Zdroj: BOREK, Vojtěch, Himmlerova skandinávská elita, Vojska (extra válka), č. 32, s. 8.

Tabulky č. 2 - 4

Zmíněná filmová ocenění

Mezinárodní filmová ocenění

Český název	Mezinárodní název	Místo konání	Měsíc konání ⁴⁵²	Hodnotitel	Rok založení
Cena Akademie (Oscars)	Academy Awards (Oscars)	Hollywood, Kalifornie, USA	Únor	Americká akademie filmového umění a věd	1929
Cena Emmy	Emmy Award	Různá působnost pro	Leden - září	ATAS, NATAS a IATAS ⁴⁵³	1949

⁴⁵² Měsíc konání je udáván k poslednímu datu udílení.

		různé kategorie, USA			
César	César Award	Paříž, FRA	Únor/březen	Filmová umělecká akademie	1976
Cena Asociace filmových kritiků v Los Angeles	Critics' Choice Movie Awards	Los Angeles, Kalifornie, USA	Leden	Americká asociace filmových kritiků	1996
Cena Kruhu floridských filmových kritiků	Florida Film Critics Circle Awards (FFCC)	Miami, Florida, USA	Prosinec	Organizace filmových kritiků na Floridě	1996
Cena Kruhu newyorských filmových kritiků	New York Film Critics Circle Award (NYFCC)	New York City, New York, USA	Prosinec	Organizace filmových kritiků v New Yorku	1935
Evropské filmové ceny	European Film Awards	Střídavá působnost po Evropě	Prosinec	Evropská filmová akademie	1988
Filmová cena Britské akademie (BAFTA)	British Academy Film Awards (BAFTA Film Awards)	Anglie, VB	Únor	Britská akademie filmového a televizního umění	1948
Zlatý Glóbus	Golden Globe Award	Beverly Hills, Kalifornie, USA	Leden	Asociace zahraničních novinářů v Hollywoodu	1944

Filmové festivaly

Český název	Mezinárodní název	Místo konání	Měsíc konání ⁴⁵⁴	Rok založení
Benátský filmový festival	Venice International Film Festival	Benátky, ITA	Srpen/září	1932
Berlínský mezinárodní filmový festival (Berlinále)	Berlin International Film Festival	Berlín, NEM	Únor	1951
Filmový festival v Cannes	Cannes International Film Festival	Cannes, FRA	Květen	1946
Mezinárodní filmový festival krátkého filmu v Hamburku	Hamburg International Short Film Festival	Hamburk, NEM	Září/ Říjen	1991

⁴⁵³ Akademie televizního umění a věd (ATAS), Národní akademie televizního umění a věd (NATAS) a Mezinárodní akademie televizního umění a věd (IATAS).

⁴⁵⁴ Měsíc konání je udáván k poslednímu datu udílení.

Mezinárodní filmový festival v Marrakéši	Marrakech International Film Festival	Marrakéš, MAR	Prosinec	2001
Mezinárodní filmový festival v Montrealu	Montreal International Film Festival	Montreal, Quebec, KAN	Srpen/ Zář	1977
Mezinárodní filmový festival v Moskvě	Moscow International Film Festival	Moskva, RUS	Duben	1935
Mezinárodní filmový festival v Palm Beach	Palm Beach International Film Festival	Palm Beach, Florida, USA	Duben	1996
Mezinárodní filmový festival v San Sebastiánu	San Sebastián International Film Festival	San Sebastián, SPA	Zář	1953
Mezinárodní filmový festival v Sundance	Sundance Film Festival	Salt Lake City, Utah, USA	Leden	1978
Mezinárodní filmový festival v Tokiu	Tokyo International Film Festival	Tokyo, JAP	Říjen/listopad	1985
Mezinárodní filmový festival v Torontu	Toronto International Film Festival	Toronto, Ontario, KAN	Zář	1976
Mezinárodní filmový festival v Tribece	Tribeca Film Festival	New York City, New York, USA	Duben	2002
Mezinárodní filmový festival ve Valladolidu	Valladolid International Film Festival	Valladolid, SPA	Říjen	1956
Nizozemský filmový festival	Netherlands Film Festival	Utrecht, NIZ	Zář/říjen	1981
Norský mezinárodní filmový festival	Norwegian International Film Festival	Haugesund, NOR	Srpen	1973
-	Festival du Film Francophone D'Angoulême	Angoulême, FRA	Leden	2008

Národní filmová ocenění

Mezinárodní název	Stát	Měsíc konání ⁴⁵⁵	Rok založení
Bambi Award	NEM	Listopad	1942
Bodil Awards	DAN	Březen	1948
British Independent Film Awards	VB	Prosinec	1998
German Film Awards	NEM	Duben	1951
Lauritzen Award	DAN	Zář	1965

⁴⁵⁵ Měsíc konání je udáván k poslednímu datu udílení.

Roberts Awards	DAN	Únor	1984
Zulu Awards	DAN	Leden	2008

Zdroj: CSFD – Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 29.04.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/>